

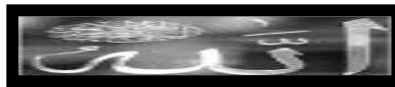
خدا آفرین

تورکجه-فارسی

فرہنگی ، اجتماعی ، علمی

فروردین ۱۴۰۰ - شمارگان مسلسل ۱۹۲ - سال ہیجدہم قیمت ۸۰۰۰ تومن

خدا آفرین 192 Xudafərin

شماره مسلسل ۱۹۲ - فروردین - سال ۱۴۰۰ - ۱۲۰ صفحه
مدیر مسئول، سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

خبرنگاران: فرید ستاری قر

تانای شرقی دره جک

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسایل اجتماعی؛ معلومات عمومی؛ طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تحلیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خانقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم واحد ۵

تلفن: ۰۹۱۹۲۲۸۱۹۱۶ / فاکس: ۰۶۶۴۶۰۸۹۵

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت **word** به ایمیل یا آدرس ماهنامه به
زبانهای ترکی و فارسی جهت معرفی آثار دو نسخه همراه با
توضیح مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: شش ماه ۱۵۰۰۰۰ و یکساله

۲۵۰۰۰۰ هزار تومان به شماره کارت بانک تجارت

۰۷۰۳۸۸۷۰۷۰۳۳۳۵۳۲۷۳ به نام حسین شرقی دره جک

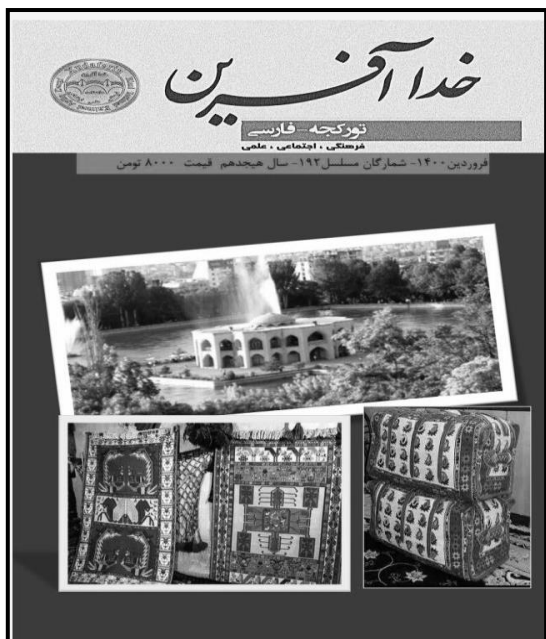
واریز نمایید.

KHUDAFARIN

*Cultural and social monthly magazin managing Director
concessioner and chief Editor: Dr. HÜSEYİN
ŞARQİDƏRƏCƏK (SOYTÜRK)*

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi
Təsisçi və Baş Redaktor: Dr. HÜSEYİN
ŞƏRQİDƏRƏCƏK (SOYTÜRK)
say 192 mart- nisan 2021, Tehran
tiraj: 4000

ایچینده کیلر:

- ۲----- بیر عصری ده باشا ووردوق دونیانین سونونا نه قالدی
- ۳----- فضولینین اوغلو فضلیدن بیر غزل
- ۴----- ۹۰ ایللیک ثمره لی عمر
- ۴۶----- ذکی بایرام یوردچو کیم دیر و شعرلری
- ۵۲----- تورک توره سینده کادین اولماق
- ۵۵----- رافایل اینجه یورد
- ۶۰----- ابراهیم یوسف اوغلونون شعرلری
- ۶۶----- دوست کیست؟ چرا صمد نمی توانست دوست فراهتی باشد
- ۶۹----- شوشانین تیکلمه سی، ایچمیدزین اوچ کلیسه حادثه لر ی حقینده
- ۷۱----- ممد اکبرلی و اونون شعرلری
- ۷۷----- زاهد عزیزدن شعرلر
- ۸۶----- نگاهی به تاریخ هزار ساله رسمیت زبان ترکی در ایران
- ۱۰۱----- پیشمانلیق
- ۱۰۴----- شعرلر
- ۱۰۸----- زندگی میرزه آغا تبریزی

یئنی یوز ایلینیز (۱۴۰۰) مبارک اولسون

بیر عصری ده باشا ووردوق ! دنیانین سونونا نه قالدی کی... BİR ƏSRİ DƏ BAŞA VURDUQ !DÜNYANIN SONUNA NƏ QALDI KI...

SORUMLU MÜDÜR : DR.HÜSEYN ŞƏRQİDƏRƏCƏK SOYTÜRK

مدیر مسئول دکتر حسین شرقی دره جک

اولاراق بیزیم کیملیک کدلاریمیزی اوتکی انسانلارا داشیمیش اولاجاقدیر.

بیز اوزوموزه نه کیمی ایلیک و کوتولوکلر یاپدیقسا اونو ائولادلاریمیزا وئرمیش اولاجاییق.ساواش و قورخو دولو بیر عصری گئریده قویدوق . باشاریلاریمیزدا اولدو. اوزایا چیخدیق.اولاشیم دا سرعتله قاباغا گئتدیک.چوخ بیلمه دیکلریمیزی بیلدیک آنجاق بیلدیکجه ده اوز باشیمیزا بلا اولدوق. هیروشیما اورنه یی عملر تورتدیک.گوجلو گوجسوزلری قانون نامینه سوموردو و حاقلاریندان محروم ائتدی. اورنه یی آفریقا و آسیا دا انسانی فاجعه لرین یاشانماسی و گوجسوزلرین ان تمل حاقلاردان او جومله دن آنا دیلرینین اویره نیلمه سیندن آلیی قویولماسی و س. بو آجینی بیز آذربایجان تورکلری ۱۰۰ ایلدیر یاشاییریق. اما ائله بیل بیر یوز ایلده هله یاشامالی اولاجاییق. کیم بیلیر بیرسینین مالی و معدنی چالینیر دمکراسی و استقرار نامینه او بیرسینه گونش دوغور و دولت اولمانین غرورونو وکیفینی یاشاییر. آتالاریمیزین بیز تورکلره بوراخدیغی اسارت زنجیری بوینوموزدان آچیلمادی هئج دیلمیزه و اوکوللاریمیزا دا قیفیل وئریلیدی.

سالقین (پاندمی) قورخونج رویا اولسادا آنجاق بیزیم ان قورخونج رویامیز شو آن کیملیکسوز و دیلسیزلیک دیر. انسانلیق نامینه یوخ اولماقدان و اوزگلشمک ویروسوندان قوروناق و باشقا کولتور و مدنیت ماسک لاری ایله وارلیغیمیزی قبوللانمایاق و یاشامایاق. اوزون اول اوز اول اوزل اول. اوزگه اولوب اولو ÖLÜ اولما. قونشونو منتلی پیلاویندان اوز یاون چوره بین یئی دیر . اینان و یولا چیخ .بو اوزون اولسادا تانری صابرلرله دیر. گوزل و ایناملی بیر عصرین باشلانقیجی قوتلو اولسون...

ایللر اوتدو آی دولاندی گونش ایلی ایله بیر عصر سونلاندی و یئنی بیر یوز ایل یعنی ۱۴۰۰ - جی یوز ایل باشلادی. حساب سورماغا آلیشمیش مغرور اینسان بیر باخدی کی چوخ شئیلری ایتیرمیش و اوزو اوچون دوزنله دیی بو دوزنک ده دوردوغو یئرده چالماقدادیر.

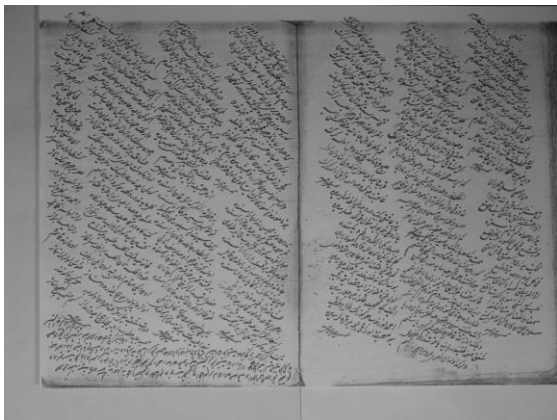
گوز آلیجی چوخ کشفلرین و ایره لیلیشرین شاهیدی اولساقدا عصریمیزین سون ایلینی چوخ تاسف کی بیر گرم ویروس قورخوسوندان ماسک آرخاصیندا گئچیرمه لی اولدوق . نه یاخشی کی دورد دیوار واریمیش یوخسا هلاک اولوب گئرددیک. لافین قیصاصی انسان اوغلو نه قدر گوپوس قاپارتسادا اوز کوتو عملرینین نتیجه سینده علاجسوز و چاره سیز قالدیغی آشیکاردیر.

سئوگی و اینامین یئرینی قارامساللیق و شهبه لر آلمیش بیر یوز ایلی گئریه بوراخساقدا اونون منفی توکونتولرینی ژنتیک کدلاریمیزدا ابدی داشیمالی اولاجاییق. حتی او کدلاری نسیلره اوتوره رک اونلارین دا ال قولونو باغلامیش اولاجاییق. یئدییمیز دن ایچدییمیزه قدر , دوشوندویوموز دن ائتدیکلریمیزه قدر هامیسی DNA میزده ذخیره

عثمانلی دؤورونون شاعیرلرینین اثرلرینی ائتحتیوا ائدیر. اونلارین آراسیندا فضلی تخلصلو بیر شاعیردن ساخلارام ردیفلی تورکجه بیر غزل واردیر. ادبیات تاریخیمیزده فضولی نین اوغلو « فضلی» تخلص ائتدیگینی بو گونه ده ک اؤیره نه بیلیمه دیکده، همین غزلی ده بؤیوک فضولی نین اوغلو « فضلی» دن بیلیرم . همین شعری چاغداش ایفبا گرافیکی ایله بیرلیکده بایراملیق اولسون دییه کلاسیک ادبیات سونلره سونورام

هر دم بو جانی عشق اودونا یانه ساخلارام
بیر جان کی شووقنه یانمیه پس یانه ساخلارام
هر گوردوگون چئراغا گونول! دوشمه، بن سنی
بیر اوزگه شمعه یانماغا پروانه ساخلارام
دوشدون کمند- ی زولفونه اوصلا نمدین؟ کونول!
عومروم توکندی بن سنی دیوانه ساخلارام
گل ای اجل امان وئر، امان! آلما جانیمی
یارین بن آنی (اونو) وصلینه شوکرانه ساخلارام
جان فضلی نین قتینده امانت دیر ای اجل
وئرهم، بن اول امانتی جانانه ساخلارام

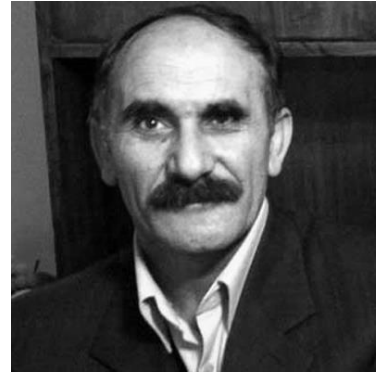

آختاریشلار و تاپیتیلار (۱)

فضولی نین اوغلو « فضلی »

دن یئنی بیر غزل

صدیار وظیفه ائل اوغلو

اون یکی ایل اؤنجه قم شهرینده آیت الله گلپایگانی کیتابخاناسی نین ال یازمالار بؤلومونده کلاسیکلریمیز اوزره آختاریشدا اولدوغوم واختلاردا، دیرلی نوسخه شوناس و ال یازمالار تدقیقاتچیسی حجت الاسلام صدراپی خویی جنابلاریله تانیش اولدوم. بیلدیگینیز کیمی صدراپی خویی جنابلاری بیر چوخ کلاسیک ال یازمالارا کاتالوقلار حاضیرلامیش و دیرلی ایشلر گورموشدور. آیت الله گلپایگانی کیتابخاناسینین ال یازمالار بولومونون مسئولو اولان (او زمان) دیرلی تدقیقاتچی و نوسخه شوناس اوستاد ابولفضل عرب حضرتلری نین ایش یئرینده تانیش اولدوق. ایلک گوروشون مناسبتینه جناب خویی منه بیر ال یازما جونگونون سی دی سینی هدیه ائتدی. (داها سونرا هئچ واخت گوروشمک قیسمتیمیز اولمادی).

ایندیه دک مؤحتواسی بیر یئرده چاپ اولمایان او سی دی ده بیر چوخ تورک ادبیاتی نین تانیمنیش شاعیرلریندن شعیرلر واردیر . ۷۰ دن آرتیق

۹۰ ایلیک ئمره لی عمر

90 İLLİK SƏMƏRƏLİ ÖMÜR

دکتر حسین شرقی دره جک سوی تورک
Dr.HÜSEYN Şərqidərəcək Soytürk

نریمان حسن زاده اوز گئچمیشی
Nəriman Həsənzadə özgeçmiş

۱۹۶۱-جی ایلده موسکوادا م.قورکی آدینا ادبیات اینستیتوتونو بیتیره رک ایکینجی عالی تحصیل آلمیش، موسکوادا ایکیلیک عالی ادبیات کورسلاریندا دا اوخوموشدور.

۱۹۶۲-۶۵-جی ایللرده آذربایجان دؤولت اونیورسیتتی نین " آذربایجان ادبیاتی تاریخی " کافئدراسی نین آسپیرانتی اولموش، " آذربایجان اوکراین ادبی علاقه لری " مؤوضوسوندا دیسسرتاسییا (پایان نامه) مدافعه ائده رک (۱۹۶۵) علملر نامیزه دی عالیملیک درجه سی آلمیشدیر.

۱۹۶۲-جی ایلده رئیسپولیکا تئلوویزییا و رادیو وئرلیشلی کومیتته سینده بؤیوک رئاكتور، سونرالار " اوشاق و گنجلر ادبیاتی نشریاتی " ندا رئاكتور، " آذربایجان گنجلری " قزئتینده، " آذربایجان ژورنالیندا شعبه مدیری، " ادبیات و اینجه صنعت " قزئتی نین باش رئاكتورو (۱۹۹۰-۱۹۷۶-جی ایللر) وظیفه لرینده ایشله میشدیر. شوروی یازیچیلاری ادبیات فوندو آذربایجان بؤلمه سی نین دیرئكتورو اولموشدور. ۱۹۹۱-۲۰۰۱-جی ایللرده مطبوعات و اینفورماسییا نظری نین بیرینجی معاوینی وظیفه سینده چالیشمیش، آذربایجان رئیسپولیکاسی ناظرلر کابینئتی نین ۲۲۱ ساییل سرانجامی ایله مطبوعات و اینفورماسییا نظرینی عوض ائتمیشدیر.

۱۹۵۴-جو ایلده آذربایجان یازیچیلار اتفاقی نین (بیرلیگینین)، سونرالار ایسه ایداره هئیتی نین عضوو سئچیلیمیشدیر.

۱۹۹۱-۱۹۹۵-جی ایللرده آذربایجانین خالق دئپوتاتی اولموشدور.

حاضریدا میلی آویاسییا آکادئمییاسیندا " هومانیتار فنلر کافئدراسی " نین مدیری ایشله بیر، دوستئدیر. علمی شوراسی نین عضوودور. ۲۰۰۴-

باشامی

چاغداش آذربایجان پوئزییاسی نین ان گؤرکملی نماینده سی، خالق شاعیری نریمان آلممد اوغلو حسن زاده ۱۹۳۱-جی ایل فئورال آبی نین ۱۸-ده قازاخ رایونون پویلو استانسییاسیندا (ایندیکی آغستافا رایونو اراضیسی) آنادان اولموشدور. آناسی پویلو دمیریولوندا ایشله میشدیر.

بیر یاشیندا آناسینی، ۲۳ یاشیندا ایسه آناسینی ایتیرن گنج نریمان ابتدایی و اورتا تحصیلینی اؤز رایونوندا آلمیش، ۱۹۴۹-۵۳-جو ایللرده ایندیکی گنجه دؤولت پئداقوژی اونیورسیتتی نین فیلولوگییا فاکولته سینا بیتیرمیشدیر. ۱۹۵۴-۵۶-جی ایللرده اوردو سیرالاریندا خدمتده اولموشدور.

منظوم پیئسلری آکادئمیک میلی درام تئاتریندا و ناخچیوان مختار جمهوریتی دؤولت موسیقیلی درام تئاتریندا تاماشایا قویولموشدور. " آتابیلر " پیئسی ناخچیوان مر-این ۸۰ ایلیگی مونسیتیله (۲۰۰۴) یوبیلئی تاماشاسی کیمی گؤستریلمیشدیر.

خالق شاعیری ۳۴ بدیعی - پوئتیک توپلونون، "تاریخیمیز، طالعییمیز" ادلی ایریهجملی علمی- ادبی-تنقیدی مقاله لر کیتابی نین مؤلیفیدیر. ۲۰۰۴- جو ایله " سئچیلیمیش اثرلری " دؤولت طرفیندن لاتین قرافیکاسی ایله کوتلوی تیراژلا نشر اندیلمیشدیر. ۱۰۰-دن آرتیق شئیرینه موسیقی بسته لشمیشدیر. بسته کار ر. مصطفی یغوله " نریمان " و ن. علیوئردییوولا " وطن " کانتاتالارینی ایشله میشدیر.

اثرلری حاقیندا رئسپوبلیکا و خارجی مطبوعات صحیفه لرینده مقاله لر درج اولونموش، ادبی یارادیجیلیگی قییمتلندیریلیمیشدیر. " نریمان حسنزاده نین لیریکاسی " مؤوضوسوندا نامیزدلیک دیسئرتاسیاسی مودافیعه اندیلمیش (گولدانه پناهووا)، " نریمان حسنزادنین یارادیجیلیق یولو " ادلی مونوقرافییا (پروف. صادیق شوکوروو) یازیلیمیشدیر.

ن. حسنزاده بیر سیرا آروپا و شرق اؤلکه لرینده کئچیریلن علمی-ادبی کونفرانسلا رین، پوئزییا سیمپوزیوملاری نین، رسمی دؤولت سفرلری نین ایشتیراکچیسیدیر. ۱۹۹۲-جی ایله تورکیه نین بؤیوک ملت مجلسینده و بین الخالق بوداپئشت کونقرئسینده خالق دئوتاتئی کیمی نوماینده هئیتی آدیندان چیخیشلار ائتمیشدیر.

آذربایجان رئسپوبلیکاسی پرتزیدنتئی نین سرانجامی ایله ن. حسنزاده یه ۲۰۰۵-جی ایله خالق شاعیری فخری آدی وئریلمیشدیر.

خالق شاعیری نریمان حسنزادنین خارجی مطبوعات صحیفه لرینده " وطنسیز " (رومینیا،

جو ایله آذربایجان یازیچیلاری نین ۱۰ جو قورولتاینیندا کاتیبلیگین قراری ایله ادبیات فوندو ایداره هئیتی نین صدری تعین اندیلمیشدیر.

۲۰۰۲-جی ایله بین الخالق علملر آکادئمیاسی نین (آذربایجان بؤلمه سی) مخبر عوضوو، ۲۰۰۴-جو ایله آکادئمیک سئچیلیمیشدیر. امکدار اینجه صنعت خادیمیدیر. " شرف نیشانی " اوردئنی، آذربایجانین و بئلاروسون فخری فرمانلاری ایله تلطیف اولونموشدور.

مستقیل آذربایجان رئسپوبلیکاسی نین " شهرت " اوردئنی (۲۰۰۱) ایله تلطیف اولونموش و فردی پرتزیدنت تقاعدونه لاییق گؤرولموشدور.

مطبوعاتدا ۱۹۵۳-جو ایلدن چیخیش ائدیر. اثرلری کئچمیش شوروی و بیر چوخ خارجی اؤلکه خالقلاری نین (انگیلیس، فرانسیز، آلمان، فارس، ایتالیان، چک، هیند، عرب، کروات و س.) دیلرینه ترجمه اندیلمیشدیر.

باکیدا " سئچیلیمیش اثرلری " (" آذرشر " ، ۱۹۸۷)، تهراندا " سوئود " (۱۹۹۰) و طیفلیسده " سئچیلیمیش اثرلری " (" مرانی " ، ۱۹۸۳) نشر اندیلمیشدیر. " نابات خالانین چؤرگی " پووئستی موسکوادا " مولودایا قواردییا " نشریاتیندا روس دیلینده (۱۹۸۷)، تفلیسده گورجو دیلینده (۱۹۹۸) نشر اولونموشدور.

نریمان حسنزاده ائپیک-دراماتیک پوئمالار مؤلیفی کیمی ده تانینمیشدیر: " نریمان " (" آذرشر " ، ۱۹۶۸)، " زومرود قوشو " (" گنجلیک " ، ۱۹۷۶)، " کیمین سوالی وار؟ " (" گنجلیک، ۱۹۸۴). هر اوچ پوئما روس دیلینده ده نشر اندیلمیشدیر.

" بوتون شرق بیلسین " پیئسی اولجه سومقاییت دؤولت درام تئاتریندا (۱۹۸۰)، سونرا آکادئمیک میلی درام تئاتریندا (۱۹۸۲)، موسکوانین و. مایاکووسکی آدینا آکادئمیک درام تئاتریندا (۱۹۸۳) گؤستریلمیش و موکافاتلاندیریلیمیشدیر. " آتابیلر " (۱۹۸۴) و " پومپئیین قافقازا یوروشو " (۱۹۹۷)

نابات خالانين چؤرگی. باکی: گنجلیک، ۱۹۸۶
 سئچیلیمیش اثرلری. باکی: آذرشر، ۱۹۸۷
 منیم نیگاحیمی پوزدو طبیعت. باکی: یازیچی،
 ۱۹۸۹
 بوتون میلتره. باکی: یازیچی، ۱۹۹۱
 طالعیین تحفه سی. باکی: گنجلیک، ۱۹۹۳
 گلیملی-گئدیملی دونیا. باکی: شرق-غرب، ۱۹۹۵
 پومپئیین یوروشو. باکی: " آذربایجان
 انسیکلوپئدیاسی "، ۱۹۹۵
 سئچیلیمیش اثرلری. باکی: شرق-غرب، ۲۰۰۴
 پویلو بئشیگیم منیم. باکی: ۲۰۰۷
 نریمان. باکی: ۲۰۰۹
 سئچیلیمیش اثرلری. باکی: ۲۰۱۰
 نورو پاشا. باکی: ۲۰۱۰

پوئمالاری

نریمان
 زومرود قوشو
 کیمین سوالی وار؟
 آتابیلر
 پومپئیین قافقازا یوروشو
 میدییا سارایی
 بیانت
 حسرت
 وطنسیز
 هئیبه ده گزن شعر
 شاهید اول، گونش
 رسول حمزتووا مکتوب
 شهید آتاسی شریف قاغایا مکتوب
 قافقاز
 جاوید
 قاجاق کرم
 سفیره
 خاری بولبول
 آزادلیق همنی

(۲۰۰۹) و " نورو پاشا " (تورکیه نین ۹ ژورنالیندا)
 پوئمالاری درج ائدیلمیشدیر.
 " کایسئری پوئزییا گونلری " نندن (تورکیه، ۲۰۰۹)
 شاعیر یوکسک تصوراتلار و اؤدولرله قایتمیشدیر.
 ن. حسن زاده ایلین شاعیری ائلان اولونموش، اونا "
 اوغور - ۲۰۰۹ " دیپلومو وئریلمیشدیر.
 اودوللری : " آذربایجان رئسپوبلیکاسی نین خالق
 شاعیری " فخری آدی - ۲۰۰۵ " آذربایجان س س
 ر امکدار اینجه صنعت خادیمی " فخری آدی -
 ۱۹۸۱ " شرف " اوردئنی - ۲۰۱۱ " شوهرت "
 اوردئنی - ۲۰۰۱ " استیقلال " اوردئنی -
 ۲۰۲۱ حیدر علی اف مکافاتی " شرف نیشانی "
 اوردئنی .

کیتابلاری

دوستلار گؤزله بیر منی. باکی: اوشاق گنجشر،
 ۱۹۵۶
 قیز اورگی. باکی: اوشاق گنجشر، ۱۹۵۷
 هاراداسان. باکی: اوشاق گنجشر، ۱۹۵۹
 قاراجا چوبانین حکایتی. باکی: ۱۹۶۰
 سیزدن آیریلما دیم. باکی: اوشاق گنجشر، ۱۹۶۱
 کؤنلوم شعر ایسته بیر. باکی: آذرشر، ۱۹۶۴
 یادینا دوشه جگم. باکی: آذرشر، ۱۹۶۶
 نریمان. باکی: آذرشر، ۱۹۶۸
 نییه دئمه دینیز. باکی: گنجلیک، ۱۹۷۰
 زومرود قوشو. باکی: گنجلیک، ۱۹۷۳
 منیم گنجه م-گوندوزوم. باکی: گنجلیک، ۱۹۷۳
 نابات خالانین چؤرگی. باکی: گنجلیک، ۱۹۷۴
 تهران اندیشه نو
 زومرود قوشو. باکی: گنجلیک، ۱۹۷۶
 نریمان. باکی: یازیچی، ۱۹۷۸
 سن باغیشلادین. باکی: ۱۹۷۹
 بیر آز مهلت ایسته بیرم عموردن. باکی: ۱۹۸۱
 فیکیر ائلمه. باکی: گنجلیک، ۱۹۸۲
 کیمین سوالی وار. باکی: گنجلیک، ۱۹۸۴

چىخارمىشىدىر. بدىيى-ئىستىتىك كامىللىقى ايله سىچىلن شعر و پوئىمىلارنىزا درىن صمىمىت، حساسلىق، گوجلو لىرىزم حاكىمدىر. دۇورون منظره سىنى دولغون جانلاندىران و خالقىمىزىن موبارىزلىقى نىن ترنومونه چئورلن منظوم تارىخى دراملارنىز تاماشاچىلار طرفىندىن رغبتله قارشىلانمىش، تئاترلارنىمىزىن رېژىئورلارنىدا اۋزونمخصوص يئر توموشدور. ياراتدىغىنىز پوئىك نومونه لره بسته لىن ماهنىلار دىللىر ازىرىدىر. ضىالى وپنداش مۇقىيى نومايش اتتىدیره رك اجتىماعى ساحه ده گۇستردىگىنىز تقدىرلايىق فعالىت كىتابلارنىزداكى فىكىر و دوشونجه لرىنىزى عملى صورتده گىرچكلىشىدىرك اىستىگىنىزىن بارىز تظاهورودور.

اىنانىرام كى، سىز وطنپورولىك روحو و اخلاقى- معنوى صافلىق اشىلايان اثرلرىنىزله آذربايجان اوخوجوسونو بوندان سونرا دا سئوئىدىره جكسىنىز. ان خوش آرزولارلا، الهام علىيو، آذربايجان رىسپوبلىكاسى نىن پىرئىدنتى باكى شىرى، ۱۷ فئورال ۲۰۲۱-جى ايل.

آذربايجان جمهورىتىنىن پىرئىدنتى ذات عاليلىرى
محترم جناب الهام علىيوه
ذات عاليلىرى!

محترم جناب پىرئىدنت!
رىسپوبلىكائىن يوكسك «استىقلال» اوردئى ايله تلىف اولونماغىم باره ده وئردىگىنىز سرانجامى و منه اونوانلادىغىنىز تارىخى مکتوبو سىزه مىننتدارلىقلا اوخودوم.

بۇيوك و گرگىن دؤولت ايشلىرىله، ائلجه ده واجىب بىن الخالق مسله لرىن حلى ايله مشغول اولدوغونىز بىر واختدا هئج كس ياددان چىخمىر، هئج كس اونودولمور.
منىم ادبى يارادىچىلىغىما، ساده شاعىر امگىمه وئردىگىنىز قىيمت اوچون، محترم جناب پىرئىدنت، سىزه درىن تشككورومو بىلدىركمكه اۋزومو هله دؤولتىمىز، خالقىمىز قارشىسىندا بورجولو حساب

پوئىتى

نابات خالانىن چۇرگى

فىلموقرافىيا

نرىمان حسن زاده (فىلم، ۲۰۰۶)

قىمىر حسىنلى (فىلم، ۲۰۰۷)

من حسىن عارىفم... (فىلم، ۲۰۱۰)

توركون اولوسو. خليل رضا اولوتورك (فىلم، ۲۰۱۵)

ن.ا. حسن زاده نىن «استىقلال» اوردئى ايله

تلىف ائدىلمه سى حاقىندا

آذربايجان رىسپوبلىكاسى نىن پىرئىدنتى نىن سرانجامى

الهام علىيو آذربايجان رىسپوبلىكاسى نىن پىرئىدنتى

خالق شاعىرى نرىمان حسن زاده يه

حورمتلى نرىمان حسن زاده!

سىزى موعاصىر آذربايجان ادبىياتى نىن گۇركملى نوماينده سىنى ۹۰ اىللىك يوبىلئىنىز موناسىبىتيله اوركدن تبرىك ائدىر، سىزه جان ساغلىغى و يئنى يارادىچىلىق مووفقىتلىرى آرزولايىرام.

سىز اۋتن عصرىن اورتالارىندا ادبىيات عالمىنه قدم قويدوغونوز واختلاردان اۋز دست-خطىنىزى فورمالاشدىرمىش و گئنىش اوخوجو اودىتورىياسى نىن احتىرامىنى قازانمىسىنىز. شاعىر و دراماتورق كىمى اوزونمودتلى ثمره لى فعالىتىنىز بويو يوكسك صنعتكارلىقلا مئيدانا گتىردىگىنىز ادبى اثرلر سؤز خزىنه مىزه لايىقلى تحفه دىر. قايه سىنى وطن محبتى، مىللى آزادلىق دويغولارى، عنعنوى دىرلره باغلىلىق و معنوى اوجالىغا چاغىرىش تشكىل ائدن بو اثرلر سىزى ادبى پروسئسىن اۋن موقع لرىنه

خۇرمتلە، نریمان حسن زادە خالق شاعیری
 آذربایجانین خالق شاعیری نریمان حسنزادە یە
 ناخچیوان موختار جمهوریتین

عالی مجلسی نین صدری

سیزی - معاصر آذربایجان ادبیاتی نین گۇرکملی
 نوماینده سینی «استیقلال» اوردئی ایلە تطفیف
 اولونماغینیز و ۹۰ ایللیک یوبیلئینیز مناسیبتیلە
 صمیمی قلبدن تبریک ائدیرم.

شاعیر، دراماتورق و ایجتیماعی خادیم کیمی
 آذربایجان ادبیاتینین و مدنیتی نین اینکیشافینا مهم
 تحفه لر وئرمیش، یارادیجیلیق نومونه لرینیزلە
 گئنیش اوخوجو کوتلە سی نین رغبتینی
 قازانمیسینیز. قهرمانلیق تاریخیمیزی عکس ائتدیرن
 دراملارینیزدا، بدیعی-ائتتتیک کامیللیگی ایلە
 سئچیلن شعر و پوئمالارینیزدا خالق، وطنە درین
 محبت حیسسی، وطنپرور صنعتکار و ضیالی وطنداش
 مؤقعیی اؤز عکسینی تاپمیشدیر.

سیزی بیر داها تبریک ائدیر، یارادیجیلیق اوغورلاری
 آرزولاییرام.

خۇرمتلە،

واصف طالب اوو

ائدیرم. البته، بو قیمت تکجه منه یوخ، بوتون
 ادبیاتیمیزا، اینجه صنعتیمیزه، صنعت آداملارینا
 وئرلین یوکسک قییمتدیر.

موظفر عالی باش کوماندان!

بو گون بیز یارادیجی ضیالیلار دا سفربر خالقیمیز
 کیمی، جمعی ۴۴ گون داوام ائدن وطن موخاریبه
 سی نین اؤلکه میزده یاراتدیغی تاریخی قلبه میزین
 ایلقیمیلە، صاف آب-هاواسی ایلە نفس آلیریق.

خالقیمیزین ایستکلیسی بیرنجی ویتسئ-پرتزیدنت
 مهربان خانیم علیئوا ایلە بیرلیکده، سیزین
 گئنیشمیقاسلی دونیاگوروشونوز، مودریک جسارتینیز و
 درین دکانیز سایه سینده خالقیمیز اوتوز ایلە یاخین بیر
 آغریلی اینتظاردان ابدی خیلاص اولوب. اثرمنی فاشیزمی
 همیشه لیک محو ائدیلب. ایشغالدان آزاد اولونموش
 تورپاقلاریمیزدا اوچرنجلی دؤولت بایراغی دالغالانیر.
 بابالاریمیزین قدیم سئیرانگاه مسکنی اولان گؤزل گلین
 اؤرپکلی شوشانی آذربایجانین مدنیت پایتاختی ائلان
 ائتمیسینیز.

بیز یارادیجی ضیالیلار هله نامرد دوشمنین خرابا
 قویدوغو، واختیلە دینج اهالی نین یاشادیغی شهر و
 کندلریمیزین یئرینده قلوبال لایحه لر اساسیندا یئنی
 سالینان شهر و کندلریمیزین یئرینده شاهیدی،
 ایشتیراکچیسى اولاجاغیق.

بوتون بونلار سیزین یاراتدیغینیز یئنی اینکیشاف مرحله
 سی، یئنی دؤور آذربایجان اینتیباھیدیر.

محترم جناب پرتزیدنت!

سیز مرحوم آتانیز اونودولماز اولو اؤندرین آرزو و
 تاپشیریقلارینی، همچنین خالقا وئردیغینیز وعدلری
 زامان و تاریخ قارشیسیندا لیاقتلە، شرفلە یئرینە
 یئتیردینیز.

سیزی تانری قوروسون! بونلارین هامیسی بیزیم
 ایلهام منبعیمیز، طالعییمیزین تحفه سیدیر.

سیزه بیر داها میننتدارلیقلا:

بو گون شعریم، سؤزوم،

هئجام، قافییم - الهامدیر!

قاراباغ آذربایجاندیر!

«قارباغنامە» م - الهامدیر!

سارا خانم و نریمان داستانی

SARA XANIM VƏ NƏRİMAN DASTANI

دونیا،

نه بیلیم، نئچه آد دئدیم،
من گوردوم دونیانی،
دنیا گورمه دی.
اؤلندیم،
"بو دا بیر ظارافاتا" - دئدیم،
عادی ظارافاتی
او، گؤتورمه دی...

"...نریمانین شعرلری دانیسیق دیلینه یاخین، ساده، سلیس اوسلوبو ایله ده سئچیلیر. آداما ائله گلیر کی، بونلار یازیلیمیر، سؤیله نیر. کیتابدان، رسمیندن اوزاق، اورکدن گلن شیرین، ماراقلی بیر صحبتدیر. البته کی، بو یالیز شعرلرین شکلی خصوصیتی ایله یوخ، هم ده مضمونو ایله باغلیدیر. نریمان اوخوجوسونو چوخدانین دوستو، تانیسی و اورک سیرداسی کیمی دیندیریر."

پروفیسور میر جلال پاشایئو

پوئزییا کؤنول یادداشیدیر. شاعر قلبی نین یاشانتی و سارسینتیلاری اوندان عکس ائدیر. ادبی نؤعلر و ژانرلار ایچریسینده، خصوصا لیریکا شاعر اوری نین ان بوللور آیناسیدیر. داها دوغروسو، لیریکا - شاعر قلبی نین ترجمه حالیدیر. بوندان چیخیش ائدرک، امینلیکله سؤیلیه بیلریک کی، بوتون سئوگی سؤزئتلری نین و داستانلارینین وطنی شاعرلرین اورییدیر. یعنی افسانلشن، اساطیرلشن و نهایت، داستانلاشان بوتون سئوگیلرین بدیعی یادداشا یولو زامانین ان بؤیوک و صادق عاشیققرینین - شاعرلرین قلبیندن کئچیر. خالق شاعری نریمان حسن زاده نین "من سنی سئودیم کی... "سلسله سینی اوخویارکن، غیر اختیاری اولاراق، بو جور دوغوسال دوشونجلا بئینیمده دولاشدی. بو سلسله ده یئر آلان شعرلرین اکثرییتی شاعرین حیاتیندا باش وئرمیش میثلسیز

آذربایجان جمهوریتین
روسیا فدراسیاسینداکی
فوق العاده و صلاحیتلی سفیری

آذربایجانین خالق شاعیری نریمان حسنزاده یه

چوخ حؤرمتملی نریمان معلم،

سیزی ۹۰ ایلیک یوبیلئینیز و آذربایجان جمهوریتین پرتزیدنتی ذات عالیلی جناب الهام علییو طرفیندن «استیقلال» اوردئی ایله تلطیف اولونماغینیز مناسیتیه صمیمی قلبدن تبریک ائدیرم.

موعاصیر آذربایجان ادبیاتی نین و ادبی تاریخی نین انکیشافیندا خصوصی یئرینیز اولان ایجتیماعی خادم کیمی آذربایجاندا اوچ نسیل یارادیجی اینسانلارین فورمالاشماسیندا، اولارین یارادیجیلیق آختاریشلارینا سؤوق ائدیلمه سینده خیدمتلرینیز عوضسیدیر. سوردویونوز شرفلی عؤمور عرضینده مهم تاریخی حادیه لرین شاهیدی اولموش، آذربایجان پوئزییاسی نین زنگینلشمه سینده یاخیندان ایشتیراک ائتمیسینیز. یازیب-یاراددیغینیز بوتون اثرلرینیز، آراشدیملارینیز آذربایجان ادبیاتی نین قییمتملی نومونه لریدیر.

فورستدن ایستیفاده ائده رک، سیزی بیر داها صمیمی قلبدن تبریک ائدیر، اوزون عمر و آذربایجان ادبیاتی نین اینکیشافیندا حیاتا کئچیردیغینیز شرفلی فعالیتینیزده یئنی یارادیجیلیق اوغورلاری آرزولاییرام.

آرزو ائدیرم کی، ۱۰۰ ایلیک یوبیلئینیزده حؤرمتملی پرتزیدنتیمیز سیزی یئنیندن تلطیف ائتسین.

ان اساس جان ساغلیغی دیله ییرم.

حؤرمتمله، ان خوش آرزولارلا

پولاد بولبولوغلو

عاشیقلر کیمی بوتون جهاندا مشهور ائدن شاعر اؤزو ده اونلاردان ذره قدر آز سئومین بیر انسان دئییلدیمی؟ عکسینه اؤز قهرمانلاریندان دا اوستون، درین و گوجلو عاشیقلر دئییلدی مولفلر؟! نظامینین، نسیمینین، نواینین و باشقا داهی عاشیقلرین اعتراف ائتمدییی بو گؤزل حقیقتی بوتون زامانلارین بنزرسیز عاشیقی فضولی سؤیلمیه جسارت ائتمیشدی. بلکه اونا گؤره کی، اؤز اوستادلاریندان و بیر چوخ شاگردلریندن فرقلی اولاراق، فضولی اؤزو ائله ساغلیغیندا هم داهی شاعر، هم ده دها چوخ اصل و صادق عاشیق کیمی ائله ایچینده مشهور ایدی:

منده مجنوندان فضون عاشیقلیک استعدادی وار،

عاشق صادق منم، مجنونون آنجاق آدی وار.

فضولینین تکجه اؤز معاصرلریندن دئییل، هم ده سفلریندن و خلفلریندن فرقی، منجه، اوستونلویو اوندان عاشیقلیک و شاعرلیک استعدادینین بیر-بیرینی میثلسیز درجه ده قدرتلندیرمیشدیر. بو معیارلا پوئزییا تاریخیمیزه نظر سالساق، فضولینین مقایسه گلمز بیر عاشیق اولدوغو آیدینلاشیر. بیر ده فضولیه بنزه رلر ده سئچیلیر. کلاسیک پوئتیقادا فضولیه روحداش و سیرداش شاعرلر معلومدور. معاصر شعریمیزده ایسه منیم ذوقوم بئله بیر پوئتیکی جرنکی وورغولاماغی مقصده موافیق ساییر: صمد وورغون، میکاییل مشفیق، علی کریم، نصرت کسمنلیو رامیز روشن. منجه، نریمان حسن زادهده بو سیرادا شرفلی یئر توتور. اونون پوئزییاسی، خصوصی ایله ده ۱۰۰-ه یاخین شعرین یئر آلدیغی "من سنی سئودیم کی..." سلسله سی بئله سؤیلمیه اساس وئریر.

AMEA-نین حقیقی عضو، پروف. نظامی جعفر اوو خالق شاعری نریمان حسن زاده حقیقدهکی مقاله لرینین بیرینده بؤیوک شاعر یارادیجیلیغینین ماهیتینه واراراق یازیر: "...نریمان حسن زاده حقیقده دانیشماق، عمومین، معاصر آذربایجان پوئزییاسی بارسینده دانیشماق دئمکدیر، - ۲۰ - جی عصرین

فاجعه دن سونرا - ۱۹۸۵- جی ایلدن اعتبارا یارانماغا باشلایب. اما شاعرین بو سلسیله نی عمر بویو یازدیغینی دوشونمک دها دوغرو دور. یعنی شاعر قلبی نین سئوگی دویغولاری تکجه فاجیعوی یاشانتیلارلا محدودلاشمیر، آز دا اولسا، اوندان سئوگی سئوینجلیری ده عکس ائتمیشدیر. اوستاد شاعرین بو تکرار-سیز سئوگی سلسله سی حقیقده آکادئمیک عیسی هبیبیلی یا-زیر: "...نریمان حسن زاده اؤز اورپوئینال لیریزمین، لیریک تهکیه سین، کؤورک، لاکین دیانتلی لیریک حسی اولوبونو قوروپور، اینکیشاف ائندیریر و زنگینلشدیریر. دئیردیم کی، اونون پوئزییاسینداکی "منیم نکاحیمی پوزان طبیعت "سلسله سیندن یازدیغی ان مونس کدر اوقاتیندا کؤکلنمیش شعرلری آذربایجان لیریک شعر خطینده تامامیه یئئیدیر، اورپوئینالیدیر، غیر-عادی محبت چالارلاری یارادان، ایندییه قدر پوئزییامیزدا اولمایان انسانی بیر اوقاتدیر - معنوی، اخلاقی، ملی دیرلره سؤیکن اوقات..."

اصلینده بشر تاریخینین ان صداقتلی و فداکار عاشیقلمی ائله شاعرلرین اؤزودور. "خسرو و شیرین" ی، "لیلی و مجنون" و انسانلیغا بخش ائدن داهی نظامی هم ده بوتون دنیا یا عشق درسینی کئچمیردیمی؟! دنیانی انسانی و ایلاهی عشقین قدرتینه ایناندرماغا جان آتان بؤیوک صنعتکار، عینی زاماندا، اؤزونون عاشیقلیک قابیلیتینی و قدرتینی ده نمایش ائندیریردی. خسرو، مجنونو میثلسیز

ياشانتيلارى مشهور خانچوبان و سارا حقينده كى
غملى سئوگى داستانينى يادميزا سالىر:

گندين دئيبين خانچوبانا،
گلمه سين بو ايل موغانا.
موغان باتيب ناحاق قانا،
آپاردى سئلر سارانى،
بیر آلا گۆزلو بالانى.

بو سطرلر منه مشهور سئوگى داستانين يادىگار
اؤرنكلرى كىمى دويولور. گؤرونديو كىمى، بو مصراع
لار باياتى دئيبيل، محض سئوگى قسه سىنى بيان
ائدهنهنسيسا بير عاشيغين و يا ائل شاعرينين دوزوب
قوشدوغو اثردن پارچانى آنديرير. "من سنى سئوديم
كى... " نين مولفى بو حادثه نى ده، ميصرالارى دا اؤز
اثرى بويونجا خاطرلايير. ائله بيل كى، سارا رمزينين و
اوبرازينين فاجيعوى جاذيبه سى مولفى معين درجه
ده اؤز اوربيتينده ساخلايير. شاعر سانكى تاريخى-
افسانوى سارانين ناكام قيسمتيندن و ميستىكاسيندان
خيلاص اولماق، اوزاقلاشماق ايستير. آما كلاسيك
عاشيقلرين تاريخى طالعى شاعرين طالعينده
آمانسيز جاسينا تكرار اولونور. مولف ايستمسه ده،
اونون ساراسى اؤز حياتيندا افسانوى سارانين
طالعيندن، بو اوبرازين اثرلرى و نسيلىرى كؤورلدن
مىستىكاسيندان قاچا بيلمير.

كلاسيك پوئزيا تاريخيندن بيلدييميز كىمى، بير
چوخ شاعرلرين حياتيندا بؤيوك قادينلار و اونودولماز
سئوگيلر اولموشدور. همين نادير و بنزه رسيز
انسىييت آنلارى پوئزيايا سون درجه قييمتلى اينجيلر
بخش ائتميشدير. "من سنى سئوديم كى... " سلسله
سينه داخيل اولان شعرلر ده محض همين قييمتلى
سئوگى دوردانه لرينى و اينجيلرينى خاطرلادير. آما
بو شعرلرين اصل پوئتيك ديرينى دوزگون معين
ائتمكدن اؤترو نظردن كئچيردييميز شعريت
نومونلرينه مرد، صميمى و بؤيوك بير اوركله ياناشماق

ايكىنجى ياريسينين سوسىيال-ائستتتيك
پروبلئلرلرني ياراديجيليجيندا بوتون مقياسى ايله
عكس ائتديرن ن. حسن زاده بؤيوك صمد وورغوندا
سونراكى دؤورون ان گؤزل شاعرلرلرلرندير؛ شعرينده
ده، نثرينده ده، دراماتورگياسيندا دا، حتى
پولييسيستىكاسيندا دا او محض شاعيردير. شاعرليك
ن.حسن زاده نين ستيخياسيدير. او تكجه شعرينده،
نسرينده، دراماتورگياسيندا، پولييسيستىكاسيندا
دئيبيل، عادى معيشتده ده شاعيردير، يازاندا دا،
يازمياندا دا شاعيردير... " . گؤركملى تنقيدچينين و
ادبياتشوناس عالمين بو دوشونجه لرينى شاعرين
بوتون ياراديجيليجى، خصوصا ده "من سنى سئوديم
كى... " سلسله سى پارلاق شكيلده تصديق ائتمكددير.
"من سنى سئوديم كى... " سلسله سى معاصر
شعريميزين اوغورلو يئنيليكلريندن بيرى كىمى دقته
لايقدير. آما اؤتن يوزيلده پوئزياميزدا جدى حادثه
چئوريلميش و اونلارلا، يوزلرله كؤنوللرين سئوينجينه
سبب اولموش بو گؤزل شعرلر ادبى تنقيدن نظر-
دقتيندن كناردا قالميشدير. بلكه ده بؤيوك شاعرين
منسوب اولدوغو پوئتيك ائپوخانين بديعى
مسطويوسينده يگانه اولان بو اثرى درك ائتمك و
ديرلنديرمك اوچون معين درجه ده وقتين
كئچمسينه احتياج دويولموشدور.

ايلك اؤنجه بو سلسله نين اوريزينال پوئتيك
ستروكتورونو و مضمونونو قيد ائتملييك. "من سنى
سئوديم كى... " ده كلاسيك پوئتيكانين ان ياخشى
تجروبه و عنعنلرى ياراديجى صورتده انكشاف
ائتديريلميشدير. مثلا، بيز بورادا فضولى " لىلى و
مجنون " اونون گؤزل تاثيرينى ده، ائل عاشيقلارينين
و شاعرلرينين سئوگى داستانلارينين حياتبخش
نفسينى ده سئزيريك. سلسله نين بعضى شعرلرينده
اؤز سئوگيليسينين قبرى اوستونده فرياد ائدن ليريك
قهرمان بيزه ليلينين قبرى اوستونده اينلين مجنونو
خاطرلادير. و ياخود شاعرين اؤز سئويملى حيات
يولداشى و قهرمانى سارانين ايتكىسى ايله باغلى

لازمیدیر. مولف سلسله یه داخل اولان " آغری " آدلی شعرینده سانکی گلجک یاناشمالاری دوغرو هدفه یؤنلدر. داها دوغروسو، شعرده بیر سلسله یه مناسبتده ممکن اولا بیلن ایکی جور یاناشمایا دقتی چکیر. بیرینجی و دوزگون، اصل انسانی مناسبت: مولف شعرلرینی اوخویوب سون درجه متاثر اولان اوخوجو (و یا اوخوجولار) حقیقنده یازیر:

بؤیوک بیر عالمین حیات یولداشی

تزدن دوز سیپب بو یارام اوسته.
دئییرلر، قورومور گؤزونون یاشی،
اوخویوب آغلاپیر هر میصراعم اوسته.
...قانادلی بیر قوشدو عمر سن دئمه،
تئز سینیر، بو قاناد او قاناد دئییل.
هارداسا غم گلدی منیم شعریمه،
غم ده سئوینج کیمی منه یاد دئییل.

شاعر اؤز قلبینین محرم و مونس کدرینه یاد، دوغما اولمایان و انسانا یاراشمایان یاناشمانی دا اورک آغریسیلا دویموش و همین اضطرابلاری دا اؤز اوخوجوسویلا بؤلوشمکدن چکینمیشدیر. بو شاعر مردلییدیر. اؤزونه و اؤز دوغولارینین صمیمیتینه و ابدییتینه اینانان، گونن شاعرین مردلییدیر:

" قرئنده شعریمی گؤروب بیر نفر،
منیم گؤز یاشیما گولوب دئییرلر.
شکایت ائلییب: گؤرنلر یازیر،
اؤلن آروادینا شعرلر یازیر.
نه دئییم دوغوسوز یاشایان کسه،
یئیر سفرمیزده چؤریمیزدن
بیز قولاق آسدیقجا او اورکسیزه،
او دا نیشان آلیر اوریمیزدن "

مولف اؤز دوغولارینین دیرینی، طبیعی کی، هامیدان یاخشی درک ائدیر. اصلینده بو شعرلر انسانلیق و سئوگی درسلی کیمی بوتون زامانلارا و نسیلره عنوانانیب:

هر ایکی دوروم و یاناشمانی اؤزونون قلب سوزگیندن کئچیرن شاعرین چیخاردیغی معنوی-اخلاقی نتیجه لر ده عبرت آمیزدیر. شاعرین فاجعه سینی چوخ عادی و سویوققانلی قارشیلایان انسان حقیقتا ده اورکسیزدیر. شعرین و شاعرین ماهییتینی بیلمه مکدیر. چونکی شاعر نینکی بیر عایله یه، بیر ائله، بیر خالقا و ملته، حتی بوتون دنیا یا مخصوص دور. و اونون کدری، دردی و اضطرابلاری دا همیشه عموم ملی سعجیه مالیک اولور.

عموما، بؤیوک ادبیاتی تکجه کیشیلر یاراتمیر، ملتین قادینلاری دا بو پروسئسده ایشتیراک ائدیر. هر بیر خالقین مدنیتی تاریخینده بو ساحه ده قادینلارین و کیشیلرین امیی، زحمتی یاری با یاریدیر. چوخ اوزاغا گئتمه یک، یالنیز ۲۰ جی یوزایل ادبیات تاریخیمیزی گؤتورسک، دئمک اولار کی، بوتون مشهور کلاسیکلریمیزین حیات و یارادیجیلیغیندا قادینلارین آپاریجی رولا مالیک اولدوغونو مشاهده ائدیریک. بو نقطه نظرده یاناشساق، اؤتن عصرین سؤز صنعتینی یارادانلارین اوغورلو ادبی طالعینده سئوملی قادینلارینین میثلسیز خیدمتلرینی اونوتماق انصافسزلیق اولاردی. بلی، میرزه جلیلین حمیده خانمی، حسین جاویدین موشکونازی، احمد جاویدین شکریه سی، جعفر جبارلینین سوناسی، میکاییل مشفیقین دلبری، صمد وورغونون خاوری، رسول رضانین نیگاری، بالاش آذراوغلونون مدینه سی، علی کریمین ائلزاسی، ممد آرازین گولخانمی، حسین کورد اوغلونون فریده سی، خلیل رضا اولوتورکون فیرنگیزی و باشقا بؤیوک خانملاریمیز ۲۰-جی یوزایل ادبیاتیمیزین برابر حقوقلو جفاکشلری

اثلین آرخاسی وار - شاعردی او دا،
شاعر یاس توتاندا ائل دۆزه بیلیمیر.
اٹله قوربان اولوم، اٹل ساخالایاندى،
بیخیلسان، الیندن تنز توتار سنین.
تکلییب آیسیر - قوجاقلایاندى،
سایماسان، اٹل اؤزو اونودار سنى.

او سلسله یه داخل اولان شعرلرین اوریه یاتان و یاددا
قالان مزیتلری چوخدور. ییغجام بیر یازیدا اونلارین
هامیسینى احتوا ائتمک و عمومیلشدیرمک ایمکان
خاریجیندیر. اما درحال نظره چارپان و دقتی چکن
بیر سیرا مقاملاری بورادا قید ائتمه یی واجب
ساییریق. شاعرین فاجیعی اوقاتلا یوغرولوموش اکثر
شعرلرینده صمیمیتله بیرگه هم ده اؤزونه مخصوص و
قانادلی دئییم طرزى سیزین روحونوزو دا حقیقی
پوئزیا اوستونده کؤکلییر. مثلا، یوخاریدا مثال
گتیردییمیز "اثلین آرخاسی وار - شاعردی او دا،
شاعر یاس توتاندا ائل دۆزه بیلیمیر" بییتی آفوریزم
کیمی سسلنیر. یثری گلیمیشکن، سلسله دکى بیر
چوخ شعرلرده بیز سیخ-سیخ پوئتیک آفوریزملرله
راستلاشیریق. و شعرلری دفعه لرله مطالعه ائدرکن،
همین آفوریزملر قدر حکمتلی سطرلرین شاعر
طرفیندن باهتا سؤیلندیینه، ائلجه یازی پروئسینده
یاراندیغینا صمیم-قلبدن اینانیرسان.

"من سنى سئودیم کی... " سلسله سینی بؤیوک و
اونودولماز سئوگی حقیقنده داستان حساب ائتمیه
اساس وئرن شعرلر خیلیدیر. قید ائتملییک کی،
سلسله یه داخل اولان بوتون پوئتیک نومولر هئچ ده
سئوگی فاجعه سیندن بحث ائتمیر. ینی بو شعرلرین
هامیسی او بؤیوک ایتکیدن سونرا یارانماییب. اونلارین
آراسیندا ایلک سئوگی حیرتلى ده، یاددان چیخماز
سئوگی سئوینجلى ده وار. بو شعرلر آراسیندا قیزا و
قادینا محبتین تکرارسیز یاشانتیلاری، بلکه ده هئچ
کیمده و هئچ یئرده راست گلمدییینیز معنوی-
پسیخولوژی وضعیتلری عکس ائتدیرنلری ده

سایلماقدا حاقلیدیرلار. نریمان حسن زاده نین سارا
خانمی دا بو مقدس و ظریف سلسله نین داوامیدیر.

۲

بو گؤزل و ظریف سئوگی شعرییتینده عکس ائتمیش
مونس حس و یاشانتیلاری، ان مهم، "معنوی،
اخلاقی، میل-لی دیرلره سؤیکنن اوقات " ای
خصوصی وورغولایان آکادئمیک عیسی حیبیلی
یازیر: "شاعرین طالعینه سرت اسسه ده کولک "،
اضطراب حیاتدا اونون عمرونون معناسینا چئوریلسه "
ده، یئنه ده او خالقینا، ملتینه، تورپاغینا باغلانیر،
تسلینى اونلاردان آلیر و اونون خلقیلیی، ملیلی
یئنی بیر روحدا اورتایا چیخیر... محض بو قارشیلیقلى
اٹل، خالق محبتینی او، معاصر انسانین کئچیردییی،
کئچیره بیلجی ان رنگارنگ حسلرینی، دوغولارینی،
ملی-معنوی، اخلاقی، اجتماعی-سیاسی دیرلرینی،
خالقین تاریخن فورمالاشان ملی مئنالتیئت
چئورسینده اولان هر بیر جهتی یوکسک معاصرلیکله
ترنوم ائتمسی ایله قازانیبیر. آذربایجاندا اوشاقدان
بؤیویه بوتون خالق، خالقین هر بیر زومرسی شاعری
تانیبیر، ان آزی شعریندن بیر پارچا یادداشیندا
قورویور " .

محض بو سبیدن ده "من سنى سئودیم کی...
" سلسله سیندکی الم و یانغینی تکجه بیر عایله یه،
بیر کیشیه آید ائتمک ان آزیندان انصافسیرلیقدیر.
مولفین اورک سؤزلری و تاسفلری بیزیم ده قلبیمیزده
عکس-صدا وئریر:

"سنسه آغلاییبسان... او قلبه احسن، انساندا انسانی
دویمایان بیر کس،

عدالت نامینه کؤمک ایستسن او هر کیم اولسا دا،
رحم انده بیلمز! " . اؤز سؤزونون و کؤنول
اضطرابلارینین اثلین قلبینده یووا سالاجاغینا اینام
ایسه شاعرین بلکه ده ان بؤیوک خوشبختلییدیر:

بیر شئیه اینانیم من بو دنیا،

بو بیر حقیقتدی - اوزه دئییلیمیر؛

آجی معین ائتمیشدیر. فاجعه نین، دردین دۆزولمز
اضطرابلاریندان دوغولان فکرلر، یاشانتی و دوغولار
هم ده آهنگ و لیریک-ریتیمیک سسلر دوزومو،
غیراختیاری اولراق، قلبینیزی اووسونلاییر.

بیلمدیم، اوزونه کیم یامان دئییب،
یاخشینیدویونجا بیز هئچ گۆرمدیک.
یوز ایل یاشاماغا آند ایچدیک، حیف،
اصلینده یوز ساعت سئوینچ گۆرمدیک.
متنده بدیعی تضاد لیریک اضطرابی قوووتلندیریر.
مولفین قلبیندن پوسکورن دوغولار پوئتیک آفوریزم
کیمی سسلنیر:

نیسگیلی بیر آد وار، سنین آدیندی،
کۆنول باغلامیشام من ده بو آدا.
دنیا دا ان بؤیوک ایتکی قادیندی:
گۆردوم آنامدا دا، قادینیمدا دا.

همین شعرین سونونجو سطرلری ایسه هم
یوخاریداکی آفوریزمی آیانیلشدیریر، هم ده قالدین
ایتکیسینی یاشایان انسانین تکلیپینی،
کیمسسزلیپینی گۆستریر، داها دوغروسو، گۆروملو
اؤدیر:

اؤین بیسییدین، ایندیسه تورپاق،
سنسن ساغ جانیمدا آغرییان یئریم.
چۆلده قالمق اولمور، ائوده یاشامق،
نه گئدن یئریم وار، نه قالان یئریم.

انسان تنهالیغینین بلکه ده ان تراژیک ایفادسی
ابدیشیب بو میصراعلاردا. خصوصاً، "نه گئدن یئریم
وار، نه قالان یئریم" سطرلی انسانین چیخیلماز
وضعیتینی، اومیدسزلیپین دهشتلرینی، دۆزولمز
احوالینی گۆزلیریمیز اؤنونده جانلاندیریر.

موجوددور. مثلاً، شاعرین آشاغیداکی سطرلرده
ابدیشمیش مونس دوغولارینین گۆزل ایفادسینی
سادجه لیریک اینجی کیمی دیرلندیرمک اولار:

پنجرم اؤنونده سولار چاغلاییر،
خال دوشور گئجه نین آیدینلیغین
قوللاریم اوستونده بیر قیز آغلاییر،
اینانا بیلیمیر قادینلیغینا .

انسان سئوگیسینین بو جور تکرارسیز و تصور
اولونماز آنلارینین شره کۆچمسی، آنین سحرینین
شعریتین معجزسینه چئوریلیمسی حیرت آمیزدیر:

باشینین اؤرپیی یانا سوروشوب،
ایچمییب مست اولوب... سببی نیدی؟
یئرین چکیسیزلیک قطبونه دوشوب،
بو قطبو نه واختسا او کئچمیلیدی.

بودوغولارین یالنیز شرق شعرلی مسطویسینده
گۆزلیپینی و مونسلیپینی ده اونوتمالیپیق:

اؤزو گۆزلیپیی بیر گون گلیبدی،
ایندی سوروشمایین، هئچ بیلیمیر او.
قادینلیق قیزلیغا اوستون گلیبدی،
آغلايا-آغلايا گولومسییر او.

عموما، یوخاریداکی مصراع لاری آلتیمیشینجیلارین
سئوگی دوغولارینین جاذبه دارلیغینی یئنین کشف
اؤدن و "سئوگیسز زامانین سئوگی شاعر" لریندن
(آنار) بیرینین هئچ زامان کۆهنلمین پوئتیک
یئنیلیپیی کیمی دیرلندیریمیه جسارت اؤدیریک.
نه قدر آمانسیز اولسا دا، سؤیلملیپیک؛ بؤیوک که-در
و ایتکیلر حقیقی پوئزیانین آناسیدیر. "من سنی
سئویدیم کی... "سلسله سینین پوئتیک ایفاده ترزینی
و اولسوبونو شاعرین یاشادیغی محض بو آغیر آغری-

وورغولادىغى پوئىيانىن و صنعتىن ھىمىن قىزىل قايىداسى اساسىندا يارانىپ دىسك، اصلا يانلىمارىق. شاعر " منىم نىكاحىمى پوزدو طىبىعت " شىرىندە اۋز اضطرابلارنى و دويغولارنى او قدر مھارتلە ايفادە ائىدىب كى، سانكى دۇرد بندلىك بىر شىرى يوخ، محبت فاجعە سى حقىندە غمگىن بىر قىسسنى اوخويورسان. اگر شاعر پوئىيانىن سون درجە محدود فورماسى و ايفادە ايمكانلارى داخىلىندە نثرىن انعكاس ائففىكتىنى رئاللاشدىرا بىلىرسە، بو مولىفىن سون درجە بۇيوك غلبە سىدىر. دفعە لرلە اوخودوغوموز يىغجام شىر لىرىك و غصە لى بىر حكايە تصوراتى يارادىر:

سون منزىل دئىرلر، من اوردا گۇردوم،
ندىر سنلە گندىب، سنسىز قايىتماق.
كاغىذى قورودوم، سنى ايتىردىم،
ايندى سنى مندن قورويور تورپاق.

" قادىنسىز حيات " شىرىندە دە مولف ياشانتىلارنىن طىبىعى آخارى و ايفادىسى اصل شىرىتىن دوغولوشونا خىدمت ائىدىب. شىردە گۇزلىلمز و فوق العادە تشبە لر، مئتافورالار دقتى جلب ائتمىر، عكسىنە، شاعرىن صمىمى و طىبىعى وضعىتلە ھماھنگ اولان دويغولارى قلبىنىزى رقتە گتيرىر. آشاغىداكى سطرلر سانكى غمگىن سئوگى داستانىنىن كۇورك دويغولارلا سوسلنىمىش بىر فصلىدىر:

بىر گون سندن سونرا برک خستە لندىم،
جانىمدا پايىزىن اسن يئللىرى.
سنسىز من آناسىز اوشاق كىمىدىم،
دنيا ياد قىزىدى مندن اۋترى.

شىردە تصوير ائدىلن سونراكى پوئىك وضعىتلر دە لىرىك " من " ين معنوى سارسىنتىلارنى عكس ائندىرىر. مولفىن " دنيا ياد قىزىدى مندن اۋترى

يىرى گلمىشكن، قىد ائتملىيىك كى، " من سنى سئودىم كى... " سلسلە سى پوئىك وضعىتلرىن زنگىنلىيىنە و رنگ بە رنگىيىنە گۇرە دقتى داھا چوخ جلب ائدىر. وضعىتلر و سىتواسىيالار پوئىياسى ائتمىشىنىجىلارنى يارادىجىلىغى ايلە بدىعى تفكر و موزدە خصوصى بىر تمايولە چئورىلدى. الى كرىم، ممد آراز، فكرت صادق، فكرت قوجا، واقىف صمد اوغلو، خليل رضا اولوتورك، عىسى اسماعىلزادە، الكبر صالحزادە، موسى يعقوب و نرىمان حسن زادە نىن يارادىجىلىق دست خطىندە بو ائستىتىك كئىفىيىت قابارلق صورتدە نطرە چارپىردى. عوموما، ائتمىشىنجىلار ۳۰-۵۰-جى ايللرىن پوئىك دىبىدن مجرد پوئىك بىاندان، ساختا و پاتىتىك ترنومچولوكدن، شىرىتى اۋلدورن رىتورىكا و فلسفچىلىك كسكىن صورتدە امتناع ائتمكلە، مىلى شىرىمىزى حياتا ياخىنلاشدىرماقدان اۋترو حياتى سوژت و مضمونا، طىبىعى انسانى وضعىت و احوالىن ايفادىسە داھا چوخ مىل ائدىردىلر. بو ايسە اۋز نۇوبە سىندە حقىقى پوئىيانىن، اصل صنعتىن يولو دئمك ايدى.

داھى آلمان شاعرى ھۇتئى پوئىيا حقىندە و خصوصاً، اۋز بدىعى تجروبه سى بارە سىندكى دوشونجلىرىندە آشاغىداكىلارى وورغولايىردى: " منىم بوتون يازدىقلارىم - حياتى وضعىتلر حقىندە كى شىرلدىر. اونلار گئركچكلىككەن الھاملاناراق، تاثيرلنرك يازىلىپ، اونلارنى اساسىندا يارانىپ. من ھىچ نىە اساسلانمايان شىرلرى، سادجە اولاراق، يازا بىلمىم " . شرق و غربىن بىر چوخ كلاسسىكلرىنىن، او جملە دن، نظامى و خاقانىنىن، نوای و فضولىنىن، ظھىرالدىن محمد بابور و واقىفىن، بايرون و پوشكىنىن، لئرمونتوو و يئسنىنىن تىكجە سئوگى لىرىكاسى يوخ، عوموما، بدىعى تجروبه سى داھى آلمان شاعرىنىن سۇلە دىكلرىنى تصدىق ائتمكدىر. " من سنى سئودىم كى... " سلسلە دە ھۇتئىن

گۆزوم اوستده ساخلا دېغيم
آياق آلتدا تورپاق اولدو.

مولف اۆز شعرلرينده كلاسيك پوئتيكادا گئنيش
صورتده تطبيق اولونان تضاد صنعتيندن مهارتله
استفاده ائدير. تضاد صنعتي، يعني حادثه و
پرئدمثلري، احوال روحيه نين موختليف درجه و
آنلاريني قارشيلاشديرماق، بير-بيري ايله ياناشي
شكيلده ايفاده ائتمك پوئتيك فيكرين
اؤموسيونالليغيني و تاثير گوجونو دفعه لرله آرتيرير.

بوگون قبريستاندا گئجيكيب سحر،
اوستونه نور سپير قيزيل دان يئري.
تورپاق اوت بيتير، آغاج بيتير،
بوردا داش بيتيرير قبريستان يئري.

آشاغيداكى مصراع لاردا دا شاعر اۆز احوالى روحيه
سيني تضاد صنعتينين بديعي-فلسفي منطيقينه
اويغون شكيلده عكس ائتديرير. مولفين اۆزونو يئر
اوزونده بير "قوناق" كيمي تصوير ائتمه سي، "كۆك-
بوداق" و "سن يئرین آلتيندا، من يئرین اوستده
"قارشيلاشديرمالارى تراژيك وضعيتين پوئزيايا
چئوريلمسينه خيدمت گؤستيرير:

گۆزوم يولدا قاليب، قولاغيم سسده،
گنديسن، قالميشام من قوناق كيمي.
سن يئرین آلتيندا، من يئرین اوستده،-
بيز آيري دوشموشوك كۆك-بوداق كيمي.

مولف عذابلى حسرتين عنوانينا يانيقلى تشبه لر
ياغديرمير، عكسينه، ليريك "من" ي و ليريك "سن
" ي بير-بيريندن ابدى آيران مسافه نى آيريليغين
اوزونلونغونو، سونسوزلونغونو وورغولاماقلا، نشان وئرمكله
كيفايتمير: "سن يئرین آلتيندا، من يئرین اوستده..."

"ميصراع سيكونكرئت پوئتيك مقصدى و كؤورك
احوالى-روحيه نى سراسرست ايفاده ائدير.

"من سنى سئوديم كى... "سلسله سينده تورپاق و
داش اوبرازلارينين سيخ-سيخ اوغورلو ايفادسى ده
طبيعى گؤرونور. عموماً، ابدى حسرت و آيريليق
شعرلرينده بو اوبرازلارا تئز-تئز مراجعت ضرورى و
قاجيلمازدير. مولف بو عنعنوى اوبرازلارا يئنى جان
وئره بيليب. اونون داش و تورپاق اوبرازلارى
اۆزونمخصوص بديعي-فلسفي سئمانتيكاسى ايله
دقتى چكير. اؤنجه قيد ائتملييك كى، قدرتلى شاعر
اۆزونون بوتون دويغولاريني هميشه مردى-مردانه و
حياتى ايفاده ائتميه چاليشيب. سلسله يه داخيل
اولان اونلارلا شعري نظردن كئچيرركن، هئچ واخت
مولفين هارداسا شعر قوشماق، اوريزينال وتزه
گؤرونمك خاطرينه قلم چالديغيني مشاهيده
ائتميريك. عيني زاماندا، او، اۆزونو تكرر سيز، فوق ال
من "شكيلنده ايفاده ائتميه ده جان آتمايب. مثلا،
آشاغيداكى مصراع لارا فكر وئرين:

گنديب دوست-قوهومون قبرى اوستونه،
گول-چيچك قويوموشوق ايكيلىكده بيز.
- من سنسيز اؤلرم! - دئميشديم سنه،
- هاميسى يالانميش، ياشاديم سنسيز.
سنة صداقتدى بوتون حياتيم!
- دئيرديم، باخاردن گولومسيرك.
سنى قبريستاندا قويوب قايتديم،
صداقت شعاريم بو ايميش دئمك .

شاعرين شعرلرينده، يوخاريدا قيد ائتديييميز كيمي،
داش و تورپاق كيمي آپاريجي اوبرازلارا دفعه لرله
راست گللك ده، اونلار هئچ ده تكرر تاثيرى
باغيشلامير. عكسينه، بيز هر دفعه اونلارين يئنى و
داها اؤموسيونال چالارلارى ايله راستلاشيريق."
تورپاق اولدو "شعرينده اوخويوروق:

عهد-پيمان باغلادېغيم،
آغلایاندا آغلادېغيم،

ماراقلیدیر کی، شاعرین سئوگی آنلارینی تصویر ائدن سطرلرده اونون معنویاتینین یئنیلمزلییینی، اولومه مغلوب اولمادیغینی و سئون اوریین اؤز سئوگیسیندن دؤنمدییینی گؤستریدی مصراع لاردا بیز طرفلر معشوق و عاشیق آراسیندا نئجه بیر اویغونلوق گؤروروکسه، بعضا کدرین اومیده و سئوگییه قالیب گلدییی آنلاردا ایسه باشقا بیر عینیلی و اویغونلوغو مشاهده ائدیریک؛ داش سئوگیلی عاشقین سئوگی و نوازشلرینه جاواب وئرمدیکجه، لیریک "من" ده تدریج دییشیر، اؤز داش سئوگیلیسینه بنزمیه چالیشیر، "داشلاشیر" :

آیریلیق ابدی بیر غمدی، نه غم،
نه آرزویا قییر، نه یاشا باخیر.
من داشا باخماقدان داشا دؤنموشم،
اوز-اوزه دورموشوق: داش-داشا باخیر.

" داشی سئوملیک بیز ایننن بئله "شعری ده اؤلمز و یئنیلمز سئوگی پوئزیاسینین گؤزل بیر نمونه سیدیر. اولای بیلسین کی، بو شعر دکی آیری-آیری پرنتمت و اوبرازلارا مولیفین باشقا شعرلرینده ده راست گلننیم. اما بو لیریک نمونه نین اویاتدیغی ائموسییا و حیات قدر طبیعی کدر چتین کی، باشقا شعرلرده عکس ائتمیش اولسون. بو شعر ده اؤلوم حقیقنده دئییل، سئوگی حقیقنده دیر. قبریستان، باشدشی اؤلوم آسسوسیاسی دوغورمور. مولف سؤنموش و بیتیمیش حیاتین رمزی اولان اوبرازلاری جانلی حیاتین اوبرازلارینا چئویریمی باجاریب. باشدشینی سئومک اسلینده اؤلومه مغلوب اولماق یوخ، اونا میدان اوخوماقدیر. اؤلنله اؤلکم اولماز، آما اؤلن انسانی اؤز دویغولاریندا یاشاداراق اونون دا حیاتینی داوام ائدیرمک ممکندور. بو شعر محض بو جور تکرارسیز حیاتسئورلیک و انسانسئورلیک احتراسی ایله یوغرولوب:

شاعرین " داش آنا "شعрінده بیز داش اوبرازینین اؤزونه مخصوص پوئتیک تلقینینی و تصویرینی مشاهیده ائدیریک. مولفین اؤز دویغولاری و قلبینین اؤزونه مخصوص هارایی بو اوبرازی عمومولیکدن، عادیلیکدن خیلاص ائدیپ. شاعرین بو مؤوضوعاکی اکثر شعرلرینده بیر جهت دقتی چکیر. بو شعرلرین هئچ بیرینده مرثیه مضمونو و آهنگی یوخدور. مولف اؤز کدرینی درک ائتمیه، اونو دریندن تحلیل ائتمیه چالیشیر. ائله بو سبب دن ده اونون بیر چوخ شعرلرینده لیریک "من" ین ائموسیونال اضطرابلاری و فلسفی دوشونجلی سانکی وحدتده وئریلیر. " داش آنا "شعری بئله باشلانیر:

من بو داش ساچلارا سیغال چکمیشم،
نه قدر اؤپموشم بو داش اوزوندن.
بو داش دوداغیندان، بو داش گؤزوندن،
آری پتیندن من بال چکمیشم.

گؤروندویو کیمی، نظردن کئچیردییمیز مصراع لاردا اضطرابدان و کدردن چوخ سئوگی عکس ائدیپ. بو سطرلرده اؤلومدن، سئوگی اؤلوموندن سؤز آچیلیمیر. عکسینه، ضرحه سؤنمین، اؤلمین، یاشایان دویغولاردان و غریبه وصالدان بحث ائدیر شاعر. بو دویغولار فلسفی دوشونجیله بیرلیکده وئریلیر. شاعرین دوشوندوکلی و سواللاری حقیقتا بیزی ده اؤز آغوشونا آلیر. شعر دکی " یئر اوزو "و" قبری "، " وطن "و" غربت "اوبرازلارینی، بیر-بیرینی انکار ائدن، اصلینده ایسه بیر-بیری ایله اوزوی باغلیلیقدا اولان بو آنلایشیلاری شاعر سانکی تزدن کشف ائدیر:

یئر اوزو وطندی، قبر ده وطن،
بو گوزون آغیدی، او قاراسیدی.
لاکین بو دنیا دا اولماییب دئین،
بونون وطن هانسی، غربت هانسیدی!؟

ويدا نغمه لری آدلاندیرماق دوزگون دئیل. چونکی بو شعرلرده حسرتله، کدرله، اضطرابلا یاناشی هم ده وصال، سئوگی لذتی و سئوینجلی ده اؤزونمخصوص یئر توتور.

" من سنی سئودیم کی... " سلسله سینده تصویر و ترنوم ائدیلن لیریک فاجعه اؤز استروکتورونا و بدیعی-فلسفی چوخ قاتلیلیغینا گؤره، دقتی خصوصی ایله اؤزونه چکیر. اثرده بیر نچجه فاجعه نین قاتلاری نظره چارپیر. ۱. سئوگی فاجعه سی. ۲. قالدین و عایله فاجعه سی. ۳. انسان فاجعه سی. مولف بو فاجعه لرین هر بیرینی قلبیندن کئچیردی بی تکرارسیز یاشانتیلار اساسیندا جانلاندیرماغا موفق اولوب. شاعر دوغولارینین طبیعیلییی، اؤز یاشانتیلارینی داها چوخ عیانی و حیاتی ایفاده ائتمیه جان آتماسی پوئتیک مقصدین اوغورلو شکیلده گئچکلشمسینه خیدمت ائدیپ. ذاتا، سلسله دکی شعرلری بیر-بیرینین آردینجا اوخویارکن، لیریک " من " ین ائموسیونال و حسیاتلی عاشیق، بؤیوک فاجعه نی یاشاماغا مجبور اولان آتا و عایله باشچیسسی، آنا حسرتینده اولان اوشاقلارینی آنالارینین هیکیلی ایله گؤروشه آپاران و بو " وصال " آنلاریندان معنوی فیضیاب اولان تراژیک انسان اوبرازی ایله اوز-اوزه گلیریک. بو تراژیک قلب منظره لرینی شاعر تصویر و ترنوم ائدرکن، طبیعی کی، سون درجه محدود و عنعنوی اوبرازلار آرسئنالیندان تورپاق، داش، باشداشی و س. استفاده ائتمیه مجبور اولسا دا، بو اصلا شعرلرین بدیعتینه و شعریتینه خلل گتیرمیر. مولفین یاشانتیلاری و سئجیدی پوئتیک سیتواسییالار حتی معلوم و عنعنوی اوبرازلارین بئله تزه گؤرونوشده، اوریزینال استاتوسدا، تامامیله یئنی تلقین و تقدیماتدا رئاللاشماسینی تامین ائدیر. محض بو جور پوئتیک یاناشما و ایفاده اصولو، دئمک اولار کی، بوتونلوقده بو بؤیوک سلسله نین بدیعی طالعینی و اوغورونو حل ائتمیشدیر.

حیاتدا بیر سیرر وار، اینان، آی اوغول، بو سیرر آچیلمایب قدیمدن بئله. داشدان یونولوبدو، آنان، آی اوغول، داشی سئوملییک بیز اینن بئله.

بلی، داش اوبرازی شعرده اسلا اولوم هاواسی و اووقاتی یاراتمیر. داش حیات رمزینه، سئوگی رمزینه، اومید و تسلی رمزینه چئوریلیر. و مولف محض بو چئوریلمنی مهارتله، حیرت آمیز بیر معنوی جسارتله ایفاده ائده بیلیب:

نه دئیم ساغ اولسون هیکل تراشی،
گور نجه دوز وئریب او گوزو، قاشی.
ساجلاری اؤرپین آلتیندان چیخیب،
تک نفس وئرمیب، یادیندان چیخیب.

بو سیردی گور نجه دیشیر انسان،
تانینیر، تانینمیر، یاخشی باخ، اوغوم.
منیم داش خانمیم، سنین داش آنان،
بیزی قویماجاق داشلاشاق، اوغوم.

" من سنی سئودیم کی... " سلسله سینی اؤتن یوزایلین شعریتی کونتکستینده نظرده کئچیرسک، بو جور پوئتیک تجربیه نین، دئمک اولار کی، سون درجه آز اولدوغونو گؤروروک. بو نقطه نظرده اوستاد شاعرلریمیز بالاش آذراوغونون مدینه خانما، نبی خزرینین اؤز سئوملی حیات یولداشینا، موسی یعقوبون اؤز عزیز، سئوملی و محرم قالدینا حسر ائدی بی شعرلری خصوصی قید ائتمیلیک. ن. حسن زاده نین یاریم عصرده یاشادیغی و یازیا کؤچورورک ابدیته ارمغان ائدی بی بو شعرلرینی اونلارلا مقایسه ائتمک اولار. اما بدیعی ماهیتینه و خاراكتئرینه گؤره، " من سنی سئودیم کی... " سلسله سینی اونلارلا عینلشدیرمک اولماز. بو شعرلری، سادجه اولاراق، بؤیوک سئوگی شرفینه یازیلیمیش

داهیلریندن بیرینین قلبیندن پوسکوروب
چیخمیش بیر مصرعا بئلدیر:

من سنی نه قدر سئویرم، سئوگیم!..

میکنلانجئلوپا مخصوص اولان بو مصراع
دا آذربایجان داهیسینین "فلکلر یاندی
آهیمن، مرادیم شعمی یانمازمی؟

"مصرع سینین ایستیزی و حرارتی دوپولماقدادیر و
قربیدیر کی، ن.حسن زاده نین یوخاریداکی مصرع
سی ایله ده روحا و قلبن یاخینلیق حس اولونماقدادیر.
آکادئمیک نظامی جعفراون خالق شاعری نریمان
حسن زاده نین یارادیجیلیگی بارسیندکی درین
مضمونا مالیک نظری-ائستتیک ملاحظه لرینی،
یوخاریدا قید ائتدیمیز کیمی، شاعرین اوریژینال
بدیعی موندیریجه و اوپرازلار سیستمینه مالیک
لیریکاسی هرطرفلی تصدیق ائتمکدیر. بیزجه،
حساس پوئزییا تنقیدچیسینین "اونون یارادیجیلیگی
آذربایجان ادبیاتینین محض حادثه سیدیر
"دیرلندیرمهمسینین بارز ایفادسینی محض "سارا خانم
و نریمان داستانی" ندا گؤروروک.

شاعرین اؤز عمر داستانی و عشقینه ابدی
باغلیلیغینی، بو عشقین فضولی و آشیق العسکر
سئوگیسی درجه سینه یوکسلدییینی ابدی و سوسماز
کؤنول هارایینین عکس صداسی اولان آشاغیداکی
مصرع لار بیزه و گلجک نسیلله دؤنه-دؤنه
پیچیلداماقدادیر:

عشق اوسته حالانیر وفا، اعتبار،
کؤنولسوز ایچیلن شربت آجیدی.
قادینلا غربتده یاشاماق اولار،
قادینسیز وطن ده جانسیخیجیدی.

بورادا انسان معنوییاتیندا اساس یئر توتان ایکی
بؤیوک آنلایشین - انسان حیاتیندا درین ایزلر

اصلینده بو شعرلین موندیریجسی شاعرین سئوگی
ترجمه حالی ایله تام معنادا اوست-اوسته دوشور.بیر
سئوگینین دوغولوشو، وصال آنلاری و اونون غمگین
سونلوغو داستان پوئتیکاسینین قورولوشونا و
هودودلارینا سیغیر. بو معنادا بؤیوک شاعرین عمر و
بو یو یازدیغی و بیر-بیری ایله اوزوی صورتده باغلانان
بو شعرلر سلسله سینین غمگین و لیریک بیر سئوگی
داستانی کیمی ده دیرلندیرمک اولار. محمد فضولی،
قربانی، بیرون، پوشکین، یئسنین و باشقا بؤیوک
صنعتکارلار اؤز سئوگی شعریتینین باش قهرمانی
اولدوغو کیمی، "من سنی سئویدیم کی... "داستانی
دا باش قهرمانی شاعرین اؤزودور. مولف بوتون وارلیغی
ایله بو عشقین و بو سئوگی داستانینین وورغونو
اولدوغونو "سن نجه یوخسان کی... "شعرینده
سراسر ایفاده ائدیپ:

منیم بیر نغمم وار: سنسن، او سنسن...

"من سنی سئویدیم کی... "سلسله سی، خصوصاً، بو
مصرعا سئوگی شرفینه سؤیلنمیش ان گؤزل و ان
صمیمی سس و سؤز دوزوملریندن بیریدیر. اولاری
دفعه لرله سسسیزجه، آهستجه پیچیلداپارکن، ناکام
سئوگی حقیقده سؤیلنمیش گؤزل شعر و مصرع لار
غیر اختیاری یادینیزا دوشور. نظامینین، دانتئینین،
پئترارکانین، میکنلانجئلونون، نواینین، فضولینین
ترنوم ائتدییی تراژیک سئوگی طالعلرینی و
دوغلارینی خاطرلاییرسان... مثلا، انتباه دؤورو

یوخلوغون بیر-بیریندن میلیون کیلومترلره اوزاق ان کسکین تضادلار اولمادیغینا دا اینانماغا باشلاپیرسان. حقیقتا، پوئزیانین قدرتی ایله وارلیق یوخلوغون، یوخلوق ایسه وارلیغین ان طبیعی ایشارسینه و ایفادسینه چئوريله بیلیر.

سن نئجه ساغسان کی،
یوخسان حیاتدا،
سن نئجه یوخسان کی،
اؤزوم سننم.

خالق شاعری نریمان حسن زاده نین بوتون وارلیغی و الهامی ایله ترنوم ائتدییی " من سنی سئودیم کی... " سلسله سینی یالنیز " سارا خانم و نریمان داستانی " کیمی اوخوماق و دیرلندیرمک هنج ده اثرین عموم ملی و عموم انسانی میقیاسلارینی محدودلاشدیرمیر. ذاتا، بو تراژیک سئوگی داستانیندا " جاوید و مشکوناز خانم " ، " احمد جاواد و شکرییه " ، " مشفیق و دلبر " ، " جعفر جبارلی و سونا خانم " ، " رسول رضا و نگار خانم " و باشقا پوئتنسیال سئوگی داستانلارینین دا نفسی و حیات بخش تاثیر حسی اولونماقدادیر. و شاعر قلبینین سارسینتی و یاشانتیلارینی بؤیوک پوئزییا دیلینه چئویرمکله هم ده اؤز اوستادلارینین ابدی نیسگیلینه سؤزدن اولمز بیر هئیکل اوجالدیب. بو ایسه، حقیقتا ده، نریمان حسن زاده یارادیجیلیغینین ۲۰ عصر آذربایجان پوئزیاسینین ان قدرتلی اؤرنکلریندن و حادثه لریندن بیری اولدوغونو پارلاق شکیلده گؤسترمدکدیر.

یاشار قاسیمبیلی
فیلولوژی علملری دوکتورو، پروفیسور
" ۵۲۵-جی قزئت "

بورخان ایکی مکانین تحلیلی ایله اوز-اوزه گلیریک. داها دوغروسو، " غربت " و " وطن " مفهوملارینین تام معنادا یئنی فلسفی تلقینی ایله قارشیلایمیر.

شاعرین پوئتیک یاشانتیلاریندان دوغولان منطق همین آنلایشلارین معنا و مضمونونو دیشمک، زنگینلشدیرمک قدرتینه مالیکدیر. یعنی ان سئویملی و ان محرم قادیلا غربت غربتلیکدن چیخیر، قادین سؤزون اصل معناسیندا غریب و یاد دنیانی دا وطنلشدیره بیلیر. عکسینه، کؤنول سئون قادینسیز حتی وطن ده غربته دؤنور، انسان حیاتی عذاب و اضطرابلار منگه سینده سیخیلیر.

اصلینده بو دوغولار و یاشانتیلار لیریک " سن " ین ماهیتینی و گئرجکلیکله علاقلرینی آچماغا خیدمت ائدیر. لیریک " من " ین لیریک " سن " ه مناسبتی، اونون، عموما، حیات، وارلیق و یوخلوق حقیقده کی تصورلری محض بو پوئتیک یاشانتیلاردا اؤز عکسینی تاپیر. شاعرین تصویر ائتدییی پوئتیک سیتواسییا و لیریک وضعیتلر مستویسینده تکجه انسانین موجود اولما بیلجیی اساس پوئتیک مکانلار غربت و وطن آنلایشلاری دیشیکلییه اوغرامیر، هم ده عموما، انسانین وارلیق و یوخلوق حقیقده کی تصورلری دیشیر. بیز ده مولفین بو دوغوسال دوشونجولرینه تامامیله اینانیریق: " روح کیمی یاشاییر انسان حیاتدا، درک ائده بیلیمیر کی، باشقادیر عالم " . علمین باشقالیغی درک ائدیلمکدن سونرا ایسه وارلیق و

سن ياشا دنيادا قمسيز، كدرسيز.
بیر سس قولاغیما دۇز دئییر، قیزیم،
من دۇزدوم، یاش اؤتدو مندن خبرسیز.

قاشلاریم قارادی، ساچلاریم آغدی،
طبیعت شکلیمی چکییر یئیندن.
هامی بو دنیادا قوجالاقادی،
آما تک قوجالماق درد وئیر هر دن.

" داغلار " دئییه-دئییه من داغ آشمیشام،
هانى طالع دوستوم، اور کدن گولن!
دنیادا یاشاییب، دنیا لاشمیشام،
دنیا یالا دوز گلیمیر داها من دئین.

داددیم آجیسینى شیرین حیاتین،
هله بو آجیدان دویان اولماییب.
قیزیم، قارداشینلا سن اولماسایدین،
دئیردیم، دنیادا آنان اولماییب.

داها یاش آرتدیقجا صبریم آزالیر،
یاش یاشدی...
ئیله سن، یاش آبییر، قیزیم.
قادینسیز – کیشی ده کیمسه سیز قالیر،
اورگیم آنانی ایسته بییر، قیزیم...
۱۹۹۹

آی حکیم

آغزین بد خبره آچیلدی سنین،
ایندی نئجه گولوم، نئجه، آی حکیم؟
سسین اورگیمه سانجیلدی سنین،
حکیملیک بویدومو سنجه، آی حکیم؟
سن گولدون، یانیندا سوسوب آغلادیم،
یئنه اومیدیمی سنه باغلادیم.
ساغ ایکن انسانا من یاس ساخلادیم،

من سنی سئودیم کی...

...محبت...

نه دئییم بو اولوی آدا،
هامییا بیر گۆزله باخماییر او دا.
بیرینه عمر-گون یولدایشی وئیر،
باشقا بیریسینه گۆز یاشی وئیر...

من سنی سئونده یاز هاواسییدی،
ئیلییم، طالعیین گۆزو تۆکولسون.
حیاتیم الینده قوش یوواسییدی،
قوران اوزون اولدون، اوچوردان اوزون.

من سنی سئودیم کی، یولدایش اولاسان،
حیاتین ان آغیر، دار یوللاریندا.
دئمه دیم، آخیردا بیر داش اولاسان،
قدیم قبریستاندا، یول کناریندا.

من سنی سئودیم کی، یویور، قاچ، اوینا،
یئنه سئچیلمه سین عطرین باھاردان.
دئمه دیم، تزه دن گیزلنپاچ اوینا،
آخشام یوخوما گیر، سحر قاچ اوردان.

یادیم نه دوشور؟ – سنین آد گونون،
بیز قوجا دئییردیک، دنیا تزی میس.
ایلی یوخ، حیاتدا انسان عؤمرونون
آنی دا تاریخی بیر حادیثه میس.

۱۹۸۶

اوریم آنانی ایستیر، قیزیم

اورگیم آنانی ایسته بییر، قیزیم،

بیر ائوه غم کۆچوب یورد سالماق اوچون.
دردی دردی میزدی سارا آنانین،
بو درد کیفایتدی قوجالماق اوچون.

یوخدو

"خسته یوخ، خسته دی خسته یه باخان"
آتالار سۆزونون عوضی یوخدو.
طبیعت گوجسوزدو، حکیم کۆمکسیز،
کیمین کی، یاشاماق هوه سی یوخدو.

خسته وار، دیندیرسن، یاخشییام، دئیر،
خسته وار، سنی ده خسته ائلیز.
اوتوروب اینله یر، قالخیب اینله یهر،
دیلینده بیر حیات نغمه سی یوخدو.

هارداسا آیلمیر، مغروردو انسان،
بیر عمر ندیر کی، قورخاسان اوندان.
آزالیر بو یاندان، آرتیر او یاندان،
هله قانونلارین تزه سی یوخدو.

انسان وار یاشاییر یوز ایل، یوز بئش ایل،
حیاتا چاغیریر هر تزه فصیل.
عمر امتاحاندی، دانیش، یا کسیل،
حیاتین هئچ کسله غرضی یوخدو.

دنیا یا گلنه دنیا دار دئییل،
دنیا دان گئنده گناهکار دئییل.
ئشیدیر شاعری، دنیا کار دئییل،
گۆرونور، بیر اؤزگه چاره سی یوخدو.

ان خوشبخت گونلریم

یانینا گلیمیشدیلر یاخین قلم دوستلاریم.
کئیفینی سوروشدولار، منیم کۆنول دیلداریم.

وئردین امگیمی هئچه، آی حکیم.
بیر قاپی باغلادین، یوز قاپی آچدیم،
قیشین سویوغوندا اؤلکه دولاشدیم.
حکیمین الیندن حکیمه قاچدیم،
هانى دیپلومویون گوجو، آی حکیم؟

قبولا گلنده بیواخت دوشموشم،
بو ائودن-ئشیکدن اوزاق دوشموشم.
من سنین الیندن قاچاق دوشموشم،
حکیملری سئچه-سئچه، آی حکیم،
شهر-شهر، کوچه-کوجه، آی حکیم.
۱۹۸۵

اینام

سارادان نه دئییم، حمیده خانم،
سوزه اینانمیشدی ایلاهی کیمی.
بیچاغین آلتینا گئتدی اینانین،
قادین پالتاریندا، فدای کیمی.

نیله بییم، یوخ ایدی باشقا علاجیم،
سوزه اینانمیشدیم او دمده یالنیز.
آدام تانیمایب، یانیلار، باجیم،
سوز اونو تانییب یانلمیشدینیز.

جراح دا یانلیدی الینده بیچاق،
یالواردیم، او چیخیب دینمز گئندده.
حکیملر بیر دفعه یانلییر آنجاق،
خالاتی کفنله عوض ائدنده!

بیر شیرین گولوشو اوچدو اوزوندن،
حکیمین "قصدینی" او هله بیلیمیر.
گولمگی اوستونده دانلاردیم هر دن،
ایندی یالواریرام: -گول! گوله بیلیمیر.

بیر دنیا سئوینجی ایتیب دنیانین،

پرولوق عوضی
قارشیمدا بیر شکیل وار،
آرادا نئجه ایل وار.
نئجه پاییز، نئجه قیش:
اوردا ساچلار قارایدی،
بوردا ساچلار آغارمیش.
اوردا وصال دانیشیر،
بوردا حسرت، آیریلیق.
اورداکی "من دئیلم"،
بورداکی منم آرتیق.
آرادا بیر آراز وار،
ایچیمده اعتیراض وار.
اوز-اوزه ایکی ساحل! -
چاغیر، ائشیدن دئییل.
خلیل!
سارا!

فیرنگیز!

اوچو ده دوغما، عزیز.
بیر داستاندی بو شکیل،
سیرلی، سحرلی داستان.
قالیب ایکی گلیندن،
ایکی طلبه دوستدان.
هاردادی شکیل چکن؟
سعادت بخش ائله ییب،
او دا اؤزو - بیلمه دن.
بورداکی نقطه، وئرگول،
عادی ایشاره دئییل.
اؤز آهیمدی - نفسیم.
سینمدن دامجیلاییب،
قلمدن یوخ،

عزیزیم!

۱

اییرمی بیر یاشیندا،
اؤرپکلری باشیندا.
سعادتگی گؤزونده،

سن اونلارلا نه قدر گؤروشموسن باکیدا.
سوفره یه چؤرک چکیب، چای سوزموسن باکیدا.
سنین سؤزون-صحبتین، ارکیانا ظارافاتین
ان بؤیوک معناسییمیش بو معناسیز حیاتین.
عایله میز، اوشاقلار، سادجه چای سوفره میز...
خوشبختلیک آختارمیشیق خوشبخت اول-اولا بیز.
بیر نغمه ایسته بیرم ایندی، یا دا بیر گولوش.
سنین سسین، نغمه سین حیاتین اؤزو ایمیش.
نئجه تکم یانیندا، گوج ائله ییب درد-الم.
سنین خسته لیگینی یاری بؤله بیلیم.
قفیلدن آچ قاپینی، دیش آینینی، بزن.
ان خوشبخت گونلریمه قایتار منی تزه دن.

گؤزوم او گؤزلرده قالدی...

(پوئما)

"ادبیات قرئتی" نه، باش رئاکتورا!

حرمتلی آذر معلم!

۹۱-جی ایلده یازدیغیم اثردی. اییرمی دوققوز ایل
الیازمالاریمین آراسیندا قالیب. بیر آز ال گزدیریب
سیزه گؤندریرم.
حادثه لر آذربایجان خالق شاعری، رئسپوبلیکانین ملی
قهرمانی خلیل رضا اولوتورکله منیم گنجلیک و طلبه
لیک ایللریمیزدن بحث ائدیر.
بیز ایکی رفیقه قیزلا عایله حیاتی قورموشدوق. بو
الیازمانی خلیل اوخویاندا، آرتیق منیم خانمیم
دنیا سینی دیشمیشدی. ایندی ده خلیل رضا
اولوتورک دنیا دا یوخدو.

تانری فیرنگیز خانم اولوتورکو قوروسون!

سیزه حرمتله،

نریمان حسن زاده

خالق شاعری

بیری گنجه ده قوردو.
 آشيقلار اوخويوردو،
 گلینلر اویناییردی،
 قانیمیز دورولوردو.
 بیلر قوجاقلاشیردی.
 بو دنیا پاکلاشیردی...

سارا ائله بیلیردی
 دایمییک، ابدی.
 یوز ایل سونرا گنج اولماز،
 دانیشسا بو صحبتی.
 من دئدیم ائله دئمە،
 دنیا یا ارک ائلمە.
 دنیا تیمساح آغزیدی،
 آچیلیب بشر اوستە.
 یاتیب خومارلانیریق،
 بیز میشار دیشلر اوستە.
 یازیرام او صحبتی،
 حیفا، اؤزو گۆرمە دی.
 اوندایا بیللمە دیم،
 ایندی سوسا بیللمە دیم.

۲

هادینی اوخویوردوم،
 جاویدی اوخویوردوم.
 مشفیقی ده یاناشی،
 بیر سیرادا قویوردوم.
 هادی - جومهوریتین،
 شاعر اوغلویدو - متین!
 یوخا چیخدی سونرادان،
 اون بیرینجی اوردودان،
 بیر سیلاحلی چالاغان،
 دیلینده سؤیوش، حده،
 بیر یابانچی لهجه ده
 سوال وئریر، او سوسور،
 امر ائله بیر، او سوسور.

حیالاری اوزونده.
 ایکی گلین، ایکی گول،
 عشق دولو ایکی کؤنول.
 بیری - شیریندن شیرین،
 بیری - لیلیدن عزیز.
 سارا، بیر ده فیرنگیز.

گولنده - اکیزتایی،
 ممکن دئییل آیرماق،
 آیریب قلبی قیرماق.
 ایکسی ده - بختور:
 بیری بیر آز دولودو،
 او بیری سینیق تهر.
 بیری برک گوله یندی،
 او بیری - آز دانیشان.
 بیری تئز کوسه یندی،
 او بیری - تئز باریشان.
 بیری - کینو سئوندی،
 او بیری - شکیل بیغان.
 بیری - گئجدن دوراندی،
 او بیری چوخ یاتاغان.
 ایکسی ده - آغاپاق.
 گونواغ اولموشلارین
 هره سی بیر جوره آغ،
 هره سی بیر جوره پاک.
 بیرینین دوشبره سی،
 او بیری نین سوفره سی.
 بیر گنجین یاستیغینا
 باش قویوبدو هره سی.
 او سونلاییب آپاریب
 هره سی بیر جاوانی،
 بیری - خلیل رضانی،
 او بیری ده قیامی.
 سونرا بو توی-بایرامی
 بیری سالیاندا قوردو،

آپاریجی سوسوردو،
 ائلچیبی دئدی: دانیش.
 سۆز وئیریم سنه من! —
 تکرار ائله دی یئردن.
 ساغ گۆزومده قیغیلجیم،
 سول گۆزومده مشقت،
 بیر دیلده دانیشیردی،
 بایراق دیلینده ملت.

۳

دیشدی، سنه قوربان،
 سندن سونرا دنیا میز.
 هیمنیمیزه قاریشدی
 آغیمیزلا
 لایلامیز.
 تانکلار یئردی، تانکلار!
 سوسدو قاینار بولاقلار.
 یئر توستویدو، گۆی بولود،
 تکرلر آلتدا سوکوت
 بوغولوب،
 باغیریردی،
 دنیانین آخیریددی.
 دؤنگه لر تهلوکه لیگدی،
 تاریخی بیر لکیددی!
 قتل، قارت — خبرسیز،
 قانونسوز، محکمه سیز.
 فؤق العاده وضعیت!
 بو ظلم، بو ازیتم
 کرئملین " تحفه سییدی " .
 دولو سیستئرلرین،
 نفتیمین عوضییدی.
 باکی — پرولئتاریات،
 بیر فهله اؤلکه سییدی.
 باکی — سسری-نین
 سئچیلن بؤلگه سییدی.

ساتیر شعرلرینی،
 آلانی یوخ، او سوسور.
 اوچوب الهام پریمی،
 حیانی یوخ، او سوسور.
 دئییردی لر او نادان،
 آتش آچیب سونرادان.
 گنجه ده دئییردی لر،
 باکیدا دئییردی لر.
 دئین، گۆرن سینیردی،
 ملت حایف سینیردی.

شهرده بیر تلاتوم،
 خالق قالخمیشدی، گۆروردوم.
 اوزوم ده قاریشیردیم،
 ائوده ده دانیشیردیم.
 میداندا باشقا مئیدان،
 نومایش، شوعا، فیلان!
 اوچرنگلی بایراغیمیز،
 یوخولو او یاغیمیز،
 اویاق یاتانلاریمیز،
 آرا قاتانلاریمیز...
 تمام دیشیب شهر،
 آسفالتلا یوخ،

انسانلا

اؤرتولموشدو کوچه لر.
 خزر — ایکی دنییدی،
 میداندا — زلزلیدی.
 بو دا تاریخی بیر گون،
 تاریخی مرحله یدی.
 میداندا — " جمهوریت " ،
 " دئموکراتیک هکومت " .
 سۆزونو ایلك دفعه یدی
 اوزه دئییردی ملت.
 من ده قالخدیم کورسویه،
 دئمیرسن قاینایا-قاریش.

او دا موسکوالییدی،
 باشلاری هاوالییدی،
 قولاقلاری کارییدی،
 چنه دن پر کارییدی.
 ائشیتمیردی نه دئسم،
 " یوخ " دئسم، یا " هه " دئسم.
 حربی وضعیتلییدی،
 تک قالان ملتدییدی.
 بیز ده بوردا تکییدیک،
 ملتین همرایدیک.
 " ادبیات " فزئتی،
 تک قویموردو ملتی.
 یازیردیق، یازدیریردیق،
 یوز قلبی قیزدیریردیق.
 بیر سطرې ترجمه سی،
 الیندیدی شعریمین.
 " چاغیریشدی بو هیمن! " -
 پروکورور چاشدیریردی،
 ایشی قاریشدیریردی.
 سواللاری باش - آیاق،
 او " یوخولو " ، من اویاق.
 سؤزو، شعرې، صنعتی،
 باشا دوشموردو قطعی.
 نه پوشکینی اوخویوب،
 نه باشقا صنعتکاری.
 میثال چکیدى باری،
 تولستویدان، یا فئتدن،
 من ده دئییدیم " احسن! " .
 حاییف، اوخودوغوموز،
 قورکی اینستیتوتوموز!
 حاییف او عالیملره،
 یا او معلملر:
 اونلارداکی بیللیه،
 دوزلویه، ساده لیگه،
 مدنی داورانیشا.

کرئملین گؤزویله باخ:
 اؤزو یوخ، کؤلگه سییدی!

تاریخ! اولو اؤندرین
 تاریخی چکیسی وار.
 او گؤی گورولتوسونون
 بیر ایلدیریم سسی وار.
 جلالد اوندا گوردو کی،
 ملتین بییه سی وار.
 سالام، فخری خیابان! -
 سنده بیر توربه سی وار.
 هر گون، نؤوبه دن کنار،
 هر نسلین نؤوبه سی وار.

زامان سس وئردی بیزه،
 استقلال یازیلیردی
 قدیم سالنامه میزه.
 ایگیدلر مزارینا،
 آییلدیکجه، اوجالدیق.
 اؤلن یوخویدو داهه،
 شهید اولوردوق آرتیق.

۴

ظابط ، یادیندا اولار،
 بیزیم او سیخینتیلار.
 باشیمیزا آچیلان،
 او قدر اویون - فیلان.
 گئتدیک رئدعکسییادان،
 سن آپاردین ماشیندا.
 پولیس - سنین یاشیندا،
 یانیندا روس سالداتی،
 حبسییدی تعییناتی.
 بیر حربی پروکورور،
 (آدی دفترده دورور).
 سؤزلری آیدین، قیسا:
 " باش رئاكتور داپروسا! " .

او قیز مجاهدیدی.
بیر سس گلیردی حاقدان:
لئفور تووو لاخلادان،
نه نوهون توفانییدی،
نه ایلدیریم سسییدی.
بیر قادین عصیانییدی،
بیر قادین ناله سیدی.

۵

شعرین، سؤزون آغریسی
بو دفعه جانا دوشدو.
خلیل زیندانا دوشدو.
قاریشدی لور کالارا
و موسی جلیلره.
خالق سس وئردی خلیله
و خلیلکیمیلره.

سارا

جینایتی نیدی بس؟
قیام
دئدیلر ملتپرست.

سارا

یاشاییمی دنیادا
ملتسیز بیر صنعتکار؟
قییام
دئدیلر سئو ملتی،
دیلی لال، قولاغی کار.

سارا

نه قدر یاتدی خلیل؟
قیام
نه قدری شرط دئییل.

اوجا توتدو باشینی

سووئتین بایراغیندان.
نه چکیجیندن قورخدو،
نه اونون اوراغیندان.

سارا

فیرنگیز هاردادی بس؟

راضییدی، هامی راضی،
اوردا قالدی هامیسی.
آنیکست، بوندی، فیلان،
هئچ چیخارمی یادیمدان!

پروکورور ادالییدی،

بو دا چوخ خاتالییدی.

بیر دویمه نی باسیردی،

ماکینا دا یازیردی،

اؤز-اؤزونه، آتومات.

کئشیکدی، فراغات،

بایا فکی روس سالداتی،

بو دا بونون حیاتی!

گلیب باکیدا اونلار،

منی "قورویوردولار"

منیم مملکتیمدن.

سنه قوربان، ائی وطن!

بو قارا تور پاغینا،

اوجرنگلی بایراغینا،

سرحد دیر کلرینه،

اسن کولکلرینه!

حیاتین اصل اوزو،

چارمیخا چکدی بیزی.

گۆردوک گۆردویونوزو،

چکدیک - چکدیگینیزی.

خلیل گیلده خلیله

دئییردیم خیفته ایله.

چای سوزوردو فیرنگیز،

بیزیم معاصریمیز!

لیلیمیز، نیگاریمیز،

قادین افتخاریمیز!

لئفور تووو - بیر سوال،

دؤرد دیوار - دؤرد ده لال.

فیرنگیز شاهیدییدی،

حساسدی، دۆزه بيلمز.
 قيام
 او، كئچمه دی خلیلدن،
 اونا بور جلودور وطن.
 سرت، تمکینلی، پریشان،
 آز دینن، آز دانیشان.
 تلگراملار ووروردو
 یوخارییا بیرلن.
 سنی خاطر لاییردی
 منی گۆرنده هردن.
 " داوام ائدیر اوتوز یئددی،
 داها کسکین، داها جیدی! "
 خلیلین گور سسییدی.
 " لئفور تووو " زیندانی
 تزه گۆز تچیسیدی.
 اوجوندادیر دیلیمین
 " حقیقتین بؤیویو.
 نه قویدولار دئیگی،
 نه کسدیلر دیلیمی... " .
 خلیلین سینه سینده
 شاخلندی بو عصیان.
 یکی داهی یئتیشدی
 بیزیم کور قیراغیندان،
 او – تور کچو،
 بو – اولوتورک.
 تورکون خریتته سینی
 خریتته ده بؤیوتدوک.
 ۶
 سارا
 موسکوا، یاتاقخانا،
 یادیمدادی او ایللر.
 یاناشی چارپایینیز،
 شریکلی کتاب-دفتر.
 بیزیم کیرایه ائولر.
 قاچیردیق یانینیز،

آرادا، آخشام-سحر.
 یوخویدو هئج نییمیز،
 یکی قوتو گۆی نوخود
 گتیردیک، گلنده بیز.
 قونشو حس ائلمیشدی،
 حیطه، باغا چیخیب.
 دئییردی، آلتی قوتو
 آنباردان یوخا چیخیب.
 – آلتی قوتو؟
 – دوز آلتی.
 الیم چنمده قالدی.
 یکی قوتویدو وور-توت،
 یاری سو، یاری نوخود.
 عوضینده سونرادان،
 نوخودون هاواسیلا،
 آش آپاردیم قونشویا،
 اوستونون قاراسیلا.
 اوغوندو، گئتدی خلیل:
 " یکی قوتو گۆی نوخود،
 بیر سینی آش... " پیس دئییل!

بیر آخشام ایتمیشدینیز،
 کینویا گئتمیشدینیز.
 موسکویا، شهره!
 نه بوردا، بلدسینیز،
 نه ده اوردا، بیر یئره.
 شر قاریشیر، گون باتیر،
 بیز یوللاردا بیر تهر.
 الله، اور گیمیزه
 نه لر گلمیردی، نه لر!
 – سارا!
 – فیرنگیز!
 – سارا!
 سس سالمیشدیق یوللارا.
 گئدیب قبرستانلیغی

ھارايلا دىق نە قدر،
 يول - ايچىندىن كىچىردى،
 سوسوردو داش قىبىرلر.
 باخىردىق، بويلانير دىق،
 گىئىردىك، آيلە نىردىك.
 سونرا گىلئىلە نىردىك.
 خلیل
 فىرنىگىز گولر اوزلە،
 كوسر ھىچ شئىين اوستە.
 سونرا دا میننت، خواهىش،
 گل، ايندى دىندىر، دانىش.
 قىيام
 سارا دا كوسە يندى،
 دىئىگىنى دىئىدى.
 بىلمىرم نىجە دۇزور،
 سوروشسان دانار اۇزو.
 خلیل
 قىزلار كوسور كى، قىيام،
 ھارداسا اوخوموشام:
 اونلارى چوخ اىستىك،
 نە دىسە، اونو دىك.
 خلیل سوسوردو ھلە،
 توتولموشدوق آرادا.
 گلىب تاپدىق بىز سىزى،
 بىزىم ياتاقخانادا.
 - بىرچە يولوموز قالير،
 بوندان سونرا بىز گرک،
 واغزالدان بىلئت آلىب،
 ائوينىزە گۇندە رك.
 خلیل دىدى، من دىدىم،
 من بىلمە دىم، نە دىدىم.
 سنىن گۇزلرىن دولدو،
 فىرنىگىز دە توتولدو،
 او دا چكىدى ايچىنى.
 ايندى نىجە اوچورداق
 ايكى آغ گۇيرچىنى!
 اۇز طالع پايىمىزى،
 اۇز آلىن يازىمىزى،
 دنىادا - دنىامىزى؟!
 گولندە، باغىشلادىق،
 سۇز دە وئىرىك كى، سۇز سوز،
 كىنويا گىئە جگىك،
 ايكىمىز يوخ،
 دۇردوموز.
 ۷
 قوركى اينستىتوتوندىن
 مکتوب گۇندرمىشىدىلر،
 قىزلار پىرىدى يامان،
 عايلە لى اولانلار
 تىك گلىسىن، - دىمىشىدىلر.
 دولموشدو ياتاقخانا،
 اومىد يوخويدو اونا.
 موسكوا!...
 ايلك دفعە ىدى.
 بىزىم دە سفىرىمىز.
 مىندن سوروشدون، خلیل،
 بس سارا، بس فىرنىگىز؟!
 كوسدولر، كۇيرلدىلر،
 واغزالاجان (ترمىنال) گلدىلر.
 گىتمك اىستە بىردىلر،
 موسكوا قىزلارىنى
 دالدا پىسلە بىردىلر.
 - نىجە؟ - قىسقانىرسىنىز؟
 - يوخ، - دىيب دانىردىلار.
 خلیل، بىزى سئونلر
 بىزدن اوتانىردىلار.
 بو دا بىر استعداددى،

اینجیین اولمادی هئچ.
 سمئلیاکوو آپاردی
 یاروسلاو واصیلیئویچ.
 اون ایل سورگونده یاتان،
 نه یوواسی، نه ائوی.
 " گۆزل قیزییدی لیدا "
 شعرى نین مؤلیفی.
 اورگی سۆزنن دولو،
 نارازییدی محیطدن.
 مثال چکردی بیزه،
 پوشکیندن، بیر ده فعتدن.
 - هئچ کیم یئرینده دئییل،
 کیمسه، بیلیمک ایسته سن:
 یاخشی درزی اولاردی
 شاعردی، نه دئییه سن!
 اعلا جراح چیخاردی،
 ایستسیدی فیلانکس.
 او دا پوئما یازیر،
 شاعردی، گل ایندی دؤز!
 ولادئمیر اوقنئو ده
 حقیقته مات قالیر:
 - " کلاسسیکلر " چوخالیر،
 اوخوجولار آزالیر!
 سمینار رهبری نین
 دؤنوب باخیر اوزونه.
 او، درین معنا وئریر،
 تنقیدچی نین سؤزونه.
 سمینارین داعوامی
 دوشموردو دیلیمیزدن.
 بو، دئییردی: من دوزم،
 او بیرى دئییردی: من!
 " شعرى مایاکووسکی

حیف، چوخونا یاددی!
 نئیله یسن، حیادتدی:
 بیر باغین میوه سی ده،
 گاه شیریندی، گاه آجی.
 سۆز - آغیزدا چکیلیر،
 دیل - ندیر بس؟
 ساتیجی! -
 اریدیر متاعینی،
 اوجوز-باها قییمته.
 عشق اولسون طبیعته!
 ۸
 بیزه دئمیشدی لر کی،
 یاغارلیقدی موسکوا.
 سویوقدو، سرتدی هاوا.
 پلاش (پالتو) آلین سیز اورد،
 زونت آلین، بئرئت آلین،
 قالوش آلین سیز اورد.
 الده زونت، باشدا بئرئت،
 گئییندیک پلاشلاری.
 آیاققابی نین اوستن
 کئچیردیک قالوشلاری.
 درسین بیرینجی گونو
 بزئمیشدیک بوسوتون.
 نه هاوا سویوق اولدو،
 نه یاغیش یاغدی او گون.
 سن دئمه، باخیدیلار،
 گولوبدولر کناردان.
 " مارسدان، آیدان گلیدی
 یقین بو ایکی جاوان... "
 نه پلاشی چیخارتدیق،
 نه قالوشو سویوندوق،
 نه بئرئتتی، نه زونتو،
 بئلجه، " مشهور " اولدوق.
 ۹
 یاخشی کئچدی سمینار،

نئجه يازير، باخ ائله.
 " سول،
 سول،
 سول!..
 آنجاق ائله.
 دؤيوشده سن، داغوادا.
 ميصراعلار قيريق-قيريق!
 اوتولو،
 سيغاللى يوخ!.."

ئويىنىدى
 تزه-تر.
 يئنه او ماوى گۆزلر!
 يئنه او تور كجه دعوت!
 يئنه او سس، او الفت!
 يئنه " جانيم! "، " شكريم! "
 سئودىگى كلمه سيىدى.
 بيزى گۆرنده هر دم،
 بيزه " گل " دئمە سيىدى.

بیر طلبه – شاعرین
 فکرییدی بو، بئله.
 او بیرى ده دئییردی،
 تمکینله یوخ، تکیدل:

" یئسئین ده یازیر بس؟
 باشقاسینا بنزه مز.
 آغجاقایین دلیپنده،
 آنا دلیپنده روسون.
 کیمه مئیدان اوخوسون؟
 کیمین اوسته چیغیر سین؟
 میصراعنی نییه قیر سین؟ "

بیر بیچدیک، یکی اؤلچدوک،
 بیر یاخشى فیکره دوشدوک.
 خلیل دئدی گل، گئدک،
 من ده دئدیم کی، مطلق.
 باغ ائوی قونشودایدی،
 بوردا، ناظم حکمتین.
 اوستاد سؤزو دئییردی،
 نه دئسیدی او، یقین.

خلیل
 سمینارییدی، اوستاد،
 شعرى نئجه یازاق؟!
 مایاکووسکی کیمی،
 یوخسا،
 یئسئین سایاق؟
 قیام
 گلدیک، سیزدن سوروشاق.
 وورغونون بیر بندینی
 ازبردن دئییه-دئییه،
 سؤییکندی پنجره یه.
 " نعمت دیسه گۆزل شعر،
 شاعر اولان غم ده یئییر.
 عمر کئچیر بو عادتله،
 اوغورلو بیر سعادتله.
 گۆرن منی ندیر دئییر،
 ساچلارینا دوشن بو دن،
 شاعر، نه تئز قوجالدین سن؟ "

بیر خزینه وارییدی
 ناظمین سینه سینده.
 مهربان گۆرکم آلدی،
 ساغ الی چنه سیند:
 – جانیم، باخ، هانسی دیلده
 آنانلا دانیشیرسان،

ناظم اوجا بویویلا،
 قیوریم، ساری ساجییلا،
 اؤز شفقت باجیسییلا

ایکی طلبه - شاعر،
اورتادا ناظم حکمت.
ناظم - پارلاق بیر اولدوز،
ناظم - اؤزونه مخصوص.
یولدا بیر سس دئییردی:
اوددونوز، اوددونوز؟!
شرط دئیل دئدی: او سس،
اوخشاماق،

وخشاماق.
شرطدی - شاعر دوغولماق،
شاعر - دوغولور آنجاق.

۱۰

محمد ماما کایئو! -
چئچئنییدی ملتی.
جانلارا دیه نییدی
آما بیر خاصیتی:
گوجسوزون طرفییدی،
حاقسوزین - قنیمییدی،
اوندا دا صمیمییدی.
ایکی، یا اوچ یاش آرتیق،
اصلینده یاشیدییدی.
بویدا-بوخوندا دا شاخ!
دیلینده یالنیز: الله!
اوجادان دانیشاردی،
دانیشاندا - یاشاردی
الی، قولو، بدنی.
جانلییدی، داش دئییلدی،
بیز سئویردیک چئچئنی.
خلیلین آد گونویدو،
یاتاقخانا سوفره سی.
بیز دعوت ائلمیشدیک،
او دا سایمیشدی بیزی.
بیر چئچئن خنجری ده
گتیرمیشدی خلیله.
بئلینده کی کمره

او دیلده یاز شعرینی،
باشا دوشسون قوی آنان.
خلیل
" من شرقدن گلییوروم،
شرقین دردلرینی
باغیرا-باغیرا
گلییوروم!
سن یانماسان،
من یانماسام،
بیز یاغچاساق،
ناسیل چیخار قارانلیقلار
... آیدینلیغا؟! "

- سیزینکیدی بو، اوستاد،
مثال چکیردی خلیل.
- مایاکوسکی واری،
عصیان، چاغیریش دئیل!؟

-جانیم، عصیان، چاغیریش
لازیمدیس اوخوماق،
قوی منی اوخوسونلار،
مایاکووسکینی بوخ.

گۆردوم باشقا بیر سوال
دوشوندورور خلیلی.
-بس!؟

ناظم قاباقلادی:

-وورغون، رسول، رفیلی.
اوخویورام اونلاری،
ریسک، یئنی سؤز، جسارت
یاشادیر صنعتکاری، -
دئییردی ناظم حکمت.

دونن اوردا سمینار،
بو گون بوردا بو صحبت.

قالدیردی بیر یوز قرام.
 - ماقومنت ماما کایئو!
 دوزمو دئدیم بو آدی؟
 منیم طلبم اولوب،
 او یاخشی یادیمدادی.
 باش ساغلیغی او خودوم،
 قزئنده دونن آخشام.
 دوزو، برک توتولموشام.
 ال چئچئن: ایگید، ار،
 بس سیزه دئمه ییبلر؟
 - باشقا ماما کایئودی،
 آدی قزئنده گئدن.
 محمد ماما کایئو
 جاواب وئردی یئریندن.
 گولوش - ماسابگییدی،
 طلبه سوفره سینده.
 دولدورولان هر قدح،
 بیر ساغلیق نؤوبه سینده!
 هر کس اؤز عالمینده،
 هر کس اؤز کؤلگه سینده.
 ماما کایئو او خودو
 بیر چئچئن لهجه سینده.
 ۱۱
 ایکی گویرچین قوندو،
 او گون پنجره میزه.
 " گلیریک، قارشیلایین "
 تلگرام گلدی بیزه.
 فیرنگیزدن، سارادان،
 روستوودان، بئلقورادان،
 خارکوودان، داها هاردان!
 بیر قایغیمیز وار آنجاق،
 قیزلار هاردا قالاجاق؟
 کومئندانن کهنه بئزدی.
 دئسک کی، قیزلار گلیر،
 دئییه جک هله تئزدی.

باغلادی اؤز اییلله.
 گئنئرال یئرمولووون
 هئیکه لینی اوچوردان،
 بیرى - محمد ایمیش،
 دئییریلر او زامان.
 استقلال ایسته بیرمیش،
 محمد ماما کایئو.
 قورکی اینستیتوتونون
 او دا طلبه سیدی.
 چئچئن تربیه سیدی،
 بیزه قارداش دئییردی،
 ساغلیق دئین طلبه.
 (یادیمدادی هله ده!)
 پروفیسور ایشوتین،
 بیزیم معلمیمیز،
 کیمدنسه، توتوب خبر،
 بیلمه میشیک بیریمیز،
 آچدی قاپینی گولر.
 - بوردا بیر طلبمین
 آد گونودور دئدیبلر.
 تصادفا!
 نه قیامت!
 اول خلیل گل! - دئدی،
 سونرا چئچئن محمد.
 - بیر طلبه قیز گلیب،
 لاپ اوزاقدان، چیتادان.
 من اونو آختاریردیم
 ائله بوردا بایاقدان.
 بیز اونون گلیشینی
 بیندیک، آلقیشلادیق.
 برک تعریفه باشلادیق.
 ساخلادی: - یوخ، بئله یوخ،
 من بونو خوشلامیرام.
 خلیلین ساغلیغینا

گلیب بوردا آزاریق.
 قیام
 گۆرموشدوم یوخوسونو،
 گلنده، یول اوزونو
 دئییردیم سن ایشه باخ،
 آیان اولور اوره یه.
 بیر جوت گۆیرچین - دوماغ،
 قونموشدو پنجره یه.
 اصل خبر چیردیله،
 سیزین گلیشینیزی
 اونلار بیزه دئدیله.
 ۱۲
 سارا منه دئییردی کی،
 بو، آیریجا حکایتدی،
 سیزدن سیزه شیکایتدی.
 من ترسینه یوزوردوم:
 - یوخ،
 شیکایت ده - محبتدی.

سارا
 سیز گئتدینیز قویوب بیزی،
 منی، بیر ده فیرنگیزی.
 گونده پوچتو یوخلا بیردیق.
 آتامیزین ائویندیدیک،
 سیزدن اؤترو آغلا بیردیق.
 ایبیرمی ایل دوغما ایکن،
 یاد اولموشدو بو ائو بیردن.
 فیرنگیزه، من دئدیم کی،
 بیر یول تاپیم، چیخیش یولو،
 آرامیزدا سیرر اولدو بو.
 مکتوب یازدیق آتامیزا،
 من قیامین امضاسیلا،
 او خلیلین امضاسیلا،
 یئنی گۆروش سؤوداسیلا.

- خلیل!
 - قیام!
 چاغیردی
 ایکیمیزی ایکی سس.
 بیر آن - یوز گونه دیر،
 یوز گون بیر آنا دیمز.
 باخدیق، گوردوک، سئویندیک،
 گؤیدیدیک، یئر ائندیک.
 - سیز سینیزمی؟
 - بیزیک، بیزا!
 سارا، بیر ده فیرنگیز!
 دنیا - قادین عطیرلی
 گولویموش، بیلمه میشیک.
 گلنده اؤزوموزله
 نییه گتیرمه میشیک؟
 نه یاخشی، بوردا تاپدیق،
 اوردا ایتیرمه میشیک!

خلیل
 تلگرام ووروبسونوز،
 یقین برک قورخوبسونوز.
 دوز دئییرم فیرنگیز؟
 بئش... آلتی... بو دا سککیزی
 هئچ قالمایب پولونوز،
 یولدا سویولوبسونوز.
 - گل میشیک کی، قایتراق،
 بیر آز دا آرتیق آلاق...
 فیرنگیز گوله-گوله،
 جاواب وئردی خلیله.
 سارا دا دئدی: قیام،
 من قورخوموشدوم،
 دانمیرام.
 عنوانی سحو یازاریق،

گويا خيفت انديرسينيز،
خواهيش، مينت انديرسينيز،
بیزی دعوت انديرسينيز.
" بيلت آليب سالين يولا،
موسکوايا،
دوبروليووو کوچه سينه،
اوچ-دورد گونه... "

مکتوبو گؤسترديلر،
موشتلوق ايسته ديلر.
اوخوتدولار...
اوخودوق.
ايکيميز ده يوخ، - دئديک،
گويا راضي دئييلديک.
گويا بيز داريخميريق،
داريخان تک سيزسينيز.
اوردا ايکينيزسينيز.
فکرليیدی آتاميز،
ايکی ائوه سيغميردی
هيککه ميزله اداميز.
- هاراييا... موسکوايا...?
دئييرديک اوندا بيز ده.
مکتوبو يازماسايديق،
اؤلردیک ايکيميز ده.

آناميز تکلہ بيردی،
بیزی بيرچکلہ بيردی:
- گئدين، ائو-ائشیک اولون،
بیر آز گؤز-قولاق اولون،
ياتاندا، اوياقاولون.
دوراندا داياق اولون.
تزه ار-آروادسينيز،
ائله بيل کی، يادسينيز.
گئدين، وئرين ال-اله،
ياشايين ايننن بئله.

داريخيب بيناوالار،
اوردا پيسدی هاوالار.
گئدين، بير حيان اولون،
بیر آز مهربان اولون...
عاغيل-اؤيود وئرديلر،
قلبميزه گيرديلر.
دانشديلار، کوسدولر،
بیز دؤزدوک آخیراجان،
اونلار دا چوخ دؤزدولر.
يئنه آنا اورگی!
گلينلرين " کلگی "
اؤزو ده بير يوخويدو،
خبرلری يوخويدو.

قورخوردوق سونرا، دوزو،
سيرريميز چيخار اوزه.
گلنده گؤسترلر
مکتوبو اونلار سيزه.
سيزسيز،
سيزين ايمضانيز،
آخی، يازماميسينيز.
مکتوبو تئز گؤتوردوک،
راحتات بير کؤکس اؤتوردوک.
فيرنگيزله گؤروشدوک،

پايتاختا ۱ يولا دوشدوک.
گليب يولا سالديلار،
بیزدن راضي قالدیلار،
واغزاللاردا ائيرديک،
اوچوردوق، سئوينيرديک.
هر دفعه-
بیر تلگرام.
" دوبروليووو کوچه سی،
موسکوا، خليل، قیيام! "

"عمر صحیفه لری"
طالعی شعر له یازیلان شاعر
"بیر آز مهلت ایسته بیرم عمر دن"

بیری وار ایدی، بیری یوخ ایدی. آذربایجان ائلینین اوزاق کندلریندن بیرینده بیر آنا واردی، بیر ده بالا. آنا هر سهر دان یئری آغارمامیش یوخودان اویانار، خمیر یوغورار، مئشدن ییغدیغی چؤر-چؤپله ساجین آلتینی قالايار و چؤرک سالماغا باشلاردی. گؤزونون آغی-قاراسی بیرجه بالاسی یوخودان اویانانا کیمی بوتون چؤرکلر، هله اوستلیک اوغلو اوچون بیشیردی بی کؤکه ده حاضر اولاردی. اوغلو کؤکیله شیرین چاپینی

ایچیب دوزلردی یولا - آناسینین بیشیردی بی چؤرکلری ساتماغا. بئلجه، باش-باشا وئریب دولاناردیلار...

گونلرین بیر گونو آنا غریبه یوخو گؤرور. آغ ساچ، ساققاللی چوبان افقان یوخودا آنا یا تاپشیریر کی، اوغلو شاعر اولدوغو اوچون اونا شعر یازسین. آنا دیکسینرک اویانیر. یوخونون گئچکلشمه مسی، اوغنونون گلجکده شاعر اولماماسی اوچون موللایا دوعا دا یازدیریر. أمما آرتیق ایش-ایشدن کئچمیشدی.

دعوت ائلمه دینیز،
 یئنه سارا، فیرنگیز!
 ائله کی، گؤردوک سیزی،
 الینیزده گول-چیچک،
 آغلادیق ایکی میز ده،
 چتیندی سؤزله دئمک.
 گرک بونو من، قیام،
 نومه ده دانیشام،
 او دا اؤز نوه سینه...

مات قالمیشدیم من اونون
 یاشاماق هوه سینه.
 آغیریدی یاتاقدا،
 آمانسیزدی طبیعت.
 بلکه ده بو حکایت،
 قادین حیثتیندی،
 اونون وصیتیدی...

اٲیلوق عوضینه

عمر اوزون، عمر قیسا،
 آد قازاندیق آدی میزا.
 مندن سیزه نه قالدیسا،
 او دا بو سؤزلرده قالدی.

ایز آختاردیم، یولا چیخیم،
 ساغا دؤنوم، سولا چیخیم.
 اوزوم بیر ساحله چیخیم،
 او گوجوم ایزلرده قالدی.

من دوست گؤردوم، حیان گؤردوم،
 سالام وئریب، سایان گؤردوم.
 سنه بیر اوخشیایان گؤردوم،
 گؤزوم او گؤزلرده قالدی.

۹ آپریل ۱۹۹۱-۲۳ مارت ۲۰۲۰

نریمان آدینی آتاسی اونا سونرادان قویوب. بئله کی، ایللر اؤنجه مئنشئویکلر پویلودا دمیریولونون اوزریندکی کۆرپونو یاندیریرلار. نریمان نریمانوو پویلویا گلرک حادثه یئرینه باش چکیب، اونا آل محمد کیشی بلدچیلیک ائدیب. محض اونون شرفینه سونرادان واقیف آدی نریمانلا عوضلیب. آما آتاسی نریمانین بؤیودویونو گۆره بیلیمیپ. اوشاغین ۱ یاشی اولاندا رحمته گئدیپ.

سنین پاسپورتوندا منیم آدیم وار،
دوغولدوغوم آی وار، ایل وار، آی آتا.
منیم ده ماراقلی بیر حیاتیپ وار،
هئج کس مندن ساوای بیلیمیر، آی آتا.
سنین پاسپورتوندا منیم آدیم وار،
بیزی گۆرۆشدوردو طالع دنیادا.
آنجاق اورییمده بیر نیسگیل یاشار:
من آتا گۆرمدیم، سن اوغول، آتا.
آناسی ۲۶ یاشیندا دول قالب و بوتون عمرونو
بالاسینا حسر ائدیپ. نریمانین آیاقیالین، باشی آچیق
گزدییی، دنیانین قایغیسینی بیلمدییی اوشاقلیق
ایللری ده ائله پویلودا کئچیب.

بو دنیانین گۆزل واختی، پویلودا قالدی،
گۆی اوزوندن اولدوز آخدی، پویلودا قالدی.

-منیم نظریمده پویلو دنیانین مرکزیدیر. پویلو منیم
اوچون بئشیکدیر. بوتون اوشاقلیغیم اوردا کئچیب. نه
قدر چتین واختلار اولسا دا، تایی-برابری یوخدور او
چاغلارین... آتام آنامدان اول ائولی اولموشدو. آتا بیر،
آنا آیری باجی-قارداشلاریم واردی. آنام بؤیوک
باجیملایاشید ایدی. ایندی باشا دوشورم، اوتانیبلار
کی، آتالاری یاشلی واختیندا ائولنیپ. آما آنام هئج
واخت اونلارین علیه ینه دانیشمادی. من قارداش-
باجیلاریمی ۱۲ یاشیمدا تانیدیم. ایلک دفعه
قارداشیملا گۆرۆشدوم. میلیس رئیسی ایدی. تاسف

اوغلونا یوخودا بوتو وئرلمیشدی - شاعرلیک بوتاسی...
و او یوخودان بیر آی سونرا ۱۲ یاشلی اوغلو ایلک
شعرینی یازیر.

بونولا دا شعر اونون طالعیله چئوریلیر. یا دا طالعی
شعرله یازیلماغا باشلاییر. بو طالع بعضا اونا آمانسیز،
قدار اوینلار اویناییر، بعضا چتینلیکلر یاشادیر، بعضا
ایتکیلر وئریر، بعض ده نایلیتلر یاغدیریر، اوغورلارینی
بول ائدیر. نجه دئیرلر، طالعی گاه اوزونه گولور، گاه
آغلادیر اونو. گاه وئریر، گاه آلیر... هئج واخت هئج نیی
تام اولمور. حتی مشهور شاعر اولاندان سونرا دا
حیاتیندا همیشه بیر یار اولور، بیر یوخ..

آذربایجانین خالق شاعری، آکادمیک نریمان حسن
زاده نین "عمر صحیفه لری" نی ورقلدیگجه بوتون
حیاتی بو یو وارلا یوخون مبارزه سینین شاهدی
اولورسان. بو نورانی، حلیم، ایپک کیمی انسانلا
صحت ائتدیگجه یادداشیندا اوستونو-توز باس میش
خاتیرلری سیلکلدیک، اوچماغا یئر تاپمادیغی
زامانلارین آجیسینی اویاتدیق. اونوماق ایستسه بئله،
ایلینه قدر کئچن آغریلاری، قلبیندکی بؤیوک
اضطرابلاری بیر داها خاطرلاتدیق. اونو ۸۸ ایللیک
عمرن دولانباجلاریندا خیالن یئنیند گزدریدیک...

" آنام چۆرک بیشیریدی، من ده ساتیردیم "

اصلن قازاخین قیراقکسمن کندیندندیر. آتاسی آل
محمد کیشی پویلودا دمیر یولوندا ایشلدییینه گۆره
اورادا یاشاییبیلار. آناسینین آنا طرفی مسمالیلار او
یئر-لرده چوخ مشهور، امکانلی آداملار اولوب. ۱۹۲۰-
جی ایله آذربایجانین سووت اوردوسو طرفیندن
ایشغالیندان سونرا بو نسلین باشی پاپاقلیلارینی
کولاک "دامغاسی ایله حبس ائدیبلر. آناسینین ۵
قارداشی گورجوستانین قاراچۆپ بؤلگسینه قاچیب. و
کیمسسز قالان نابات خانم ۲۴ یاشیندا ۶۲ یاشلی
کیشی ایله عایله قوروب. ۱۹۳۱-جی ایل فئورالین
۱۸-ده نریمان دنیا یا گلیب. داها دوغروسو، واقیف.

" نزه پالتار گئیندیییم یادیم گلیمیر "

اوشاقلیقدا چوخ دجل اولوب نریمان. هاردا سو گۆروردوسه، اۇزونو اورا سالیردی. کور داشاندا اوشاقلارلا مرج گلیردی کی، " گۆرک کیم کورو قیردیرما کئچجک ". بونون اوستونده آناسی بیر دفعه اونو دؤیوب ده. دئییب، " واریم-یوخوم بیر سنسن. سنی سو آخیداجاق، کیمیم قالاجاق؟ ". سئویملی دوستلاری ایسه حیوانلار ایدی - دولاشا، ایت، پیشیک، چپیش:

- دوستلاریمی دا تئز ایتیردیم. مئشدن دولاشا قوشو توتوب اهیللشدریمیشدیم. چینیمه قونوردو، گزدریردیم. اما اوغورلوغو واردی. قونشولارین ائوینه گیریپ خیردا اوغورلوقلار ائدیردی. اونا گۆره ووروب اۆلدوردولر. بیر چپیشیم واردی، آدینی " واسکا " قویموشدوم. هارا گئدیردیم، یانیمجا گئدیردی. بیر دفعه چایین قیراغیندا اوتوروب آیاغیمی سالامیشدیم. چپیش باشیلا آرخادان ووردو منی، یارغاندان دوشدوم سویا. چپیشین " ظارافاتیدی ". انا بونو بیلدی. سحرسی چپیشی کسب قووورما بئشیردی. پیشییم هارا یوخا چپخدی، ایندی خاطرلامیرام. ان اوزون عمرلو دوستوم قونشونون ایتی " توپلان " ایدی. صاحیبی چپری تیکانلاییردی، اونو دا دئشیب کئچیردی یانیم. گنجه ده اوخویاندا کنده گلیردیم. قارانلیق اولوردو، ایشیق یوخ ایدی او واختلار. ایت ائله بیل ایی بیلیردی. قاطاردان دوشنده گلیب منی قارشیلاییب آپاریردی ائوه. نجه وفالی حیوان ایدی. اونا دا ایینه وئریب اۆلدوردولر. سئودیکلریمی تئز ایتیرمک ازلدن طالعیمه یازیلیب منیم... بیر ده اوشاقلیقدا دمیر ییغماق هوببیم واردی. هاردا دمیر گۆروردومسه، گتیریردیم حیطه. بیر اوتاق دولوسو دمیر ییغمیشدیم. پیرلیده اوخویاندا گلدیم گۆردوم بیر ده یوخدو. دؤولت دمیر ییغمیش. انا دا دمیرلریمی وئریب، اوزینده پارچا، آیاققابی، قند آلمیشدی. اونا گۆره بیر آز کوسولو قالدیم انامدان. سونرادان باشا دوشدوم کی، اونو دا منیم اوچون، عایله

کی، بیر نچه آی سونرا رحمته گئتدی. او بیر قارداشلاریم دا خسته لیک کئچیریب اۆلموشدولر. انا طرفیمدن بیر داییم واردی، اونو تانییردیم. اما انا دئمیشدی باشقا قارداشلاری وار، اۆلکدن قاجیبیلار. ماراقلیدیر کی، بیر آی اول قاراچؤپدکی داییمین اوشاقلاری ایله بیر-بیریمیزی تاپدیق. اونودولماز گۆروش اولدو... او واختلار سا هئج کیمیمیز یوخ ایدی. بیر انا ایدی، بیر من. ایکی یتیم کیمی باش-باشا وئریب بیر دامین آلتیندا یاشاییردیق. انا طالعیندن هئج واخت شیکایتلنمزدی. آلاها شوکور ائردی و انا رحمت اوخویاردی کی، منی اونا یادگار قویوب. بو مقدس قادین حیاتییمیزین بوتون سیخینتیلارینی، قایغیلارینی تکباشینا چکمک اوچون چارپیشیردی. اونون سایه سینده من یتیملیک گۆرمدم. دوغرو دئییرلر کی، انا انا یوخ، انا انا یتیم قالیر. انا چۆرک بئشیریردی، من ده ساتیردیم، دولانیردیق. اصلینده، آدینی قویموشدوق ساتیریق. چۆرک ائله ساجین اوستونده قورتاریردی. قالانلارینی دا آپاریب بازاردا، استانسییدا ساتیردیم. اییرمی روبل قازانیردیق. اونون دا پودو ۱۶ روبل ایدی. یعنی بیزه ۴ روبل قالیردی. انا من یوخدان دوردوغو یادیمدا دئییل. نه واخت او یانیردیم، گۆروردوم اوجاغین قیراغیندادیر. گۆیده دان اولدوزو، یئرده انا اویاقدیر. انا منه کۆکه ده بئشیریردی. کره یاغیلا دؤیمج ائلیب یئیردیم. منه شیرین چای دوزلدیردی، اۆزو ایچمیردی. سوروشوردوم انا، سن نییه ایچمیرسن؟ دئییردی دردین آلیم، من ایچسم، قندیمیز قورتارار. منی او قدر چوخ ایستیردی کی... اودون قیراندا دا قویموردو کی، گئت، درس لرینی اوخو... اودون دئمیشکن، انا بیر نچه قادینلا بیرگه گئدیردی قارایازی مئشسینه شله گتیرمیه. بیر دهرسی واردی، چیری ییغیب قیریردی. اونلارلا ساج آسیردی. بیر دفعه مئشه بی جزا کیمی انا من دهرسینی الیندن آلمیشدی. دئمیشدی، نابات باجینین دهرسی قارایازی مئشسینی قیردی.

دیوار قزئتینه وئردی، اولدوم مکتبیین شاعری. آنام دئدی، آله منی اولدورسون، سنه دئیسن شاعرلیک وئرلیب. بیر دفعه ده شعریمه گؤره قانارار (مولف حاقی) گؤندرمیشدیلر. پولو آناما وئرنده دئدی، هاردان آلمیسان، آپار اورا قایتار، شعره پول وئرمزله. آروادی غم گؤتورموشدو کی، اوغلوم شاعردی.

او چوبان افقانیین کیم اولدوغونو ایسه من سونرالار اؤیرنمدیم. دئمه، بیزیم قیراق کسمنده یاشاییب. شعرلر یازیب. ۱۹۲۰-جی ایله وفات ائتدی. سونرا اونودولوب، سانکی بئله آدام هئچ اولماییب. بیر دفعه مجلسده اورتا یاشلی کیشی شعر دئدی. سوروشدوم، کیمیندیر؟ دئدی، چوبان افقانییدیر. آنامین یوخوسو یادیم دوشدو. همین شعر کؤچورتدوم. بئله-بئله چوبان افقانیین شعرلرینی توپلادیم. ۱۹۵۵-جی ایله اونون کتابینی چاپ ائتدیردیم. اوزون مدت کئچدی. بیر دفعه رحمتلیک شاعر شاهمار اکبرزاده منه زنگ ائلدی کی، "چوبان افقان ایکی دفعه یوخوما گریب. دئیر کی، نریمان منی نییه اونودوب، منه شعر یازمیر؟". چوبان افقانا بیر شعر یازدیم و اونو شاهمارا اتحاف ائتدیم. شعر "ادبیات" قزئتینده چیخاندان سونرا چوبان افقان ایلك دفعه یئتمیش یاشیمدا یوخوما گیردی. گؤردوم قریبه دولچادا دامجیلی بولاغین سویونو گتیریب، منه "ایچ" دئیر. ایچیرم. سونرا دا صحبت ائتدیریک.

"آننامی دفن ائتمک اوچون عسگر لیکدن قاچدیم"

نریمان حسن زاده اورتا مکتبی بیتیریب، گنجه پئداقوژی اینستیتوتونون فیلولوگییا فاکولتسینه داخل اولور. گنجه ده باجیسی سریه نین ائوینده قالیر، اوندان آنا قایغیسی گؤرور - منه حیاتدا آنامدان سونرا باجیم سریه دایاق اولدو. بالاجا واختی اونا بیر مدت آنام باخمیشدی، سونرا بؤیوک باجیسی آپارمیشدی یانینا. طلبلیکده ایسه او باجیم باخدی منه. یادیمدادی، یئزمنین پننجیی واردی، باجیم اونو

نی دولاندیرماق اوچون ائدی. او واختلار اورییمیز ایستینی آلا بیلیمردیک آخی. مثلا، تزه پالتار گئیندییم یادیم گلمیر. قونشونون اوغلونون پالتوسو واردی، آنام دئیردی، اونو سنه آلاجام. همین اوشاق حیطده اوینایاندا پالتونو چیخاریب قویوردو چپرین اوستونه. حیرصلنیردیم کی، توللما اورا، آنام اونو منه آلاجا. یازغی گؤزوقیپیق ائلمیشدیم. بیر دفعه آنام تزه آیاقابی آلمیشدی. ائله سئوینیردیم کی... سوروشوردو نئجیدی؟ دئیردیم یاخشیدی. حالبوکی آیاغیمی سیخیردی، اوستوندکی قییلاری ایلان کیمی سانجیردی. اوندا قونشو کئنده ۸-جی صنیفده اوخویوردوم. درسه گئنده گئینیردیم. آما چپریمی-زی کئچندن سونرا آیاقابیلاری چیخاریب آیاقیالین گئدیردیم. منی بیر کند قادینی بئله عذاب-ادیتله تک بؤیودوب. اوندان تربیه آلمیشام، اوندان اؤیرنمیشم حیاتی.

گنجه چئوریلن یوخو

اورتا مکتبیین دؤردونجو صنیفدک پویلودا اوخویوب. سونرا قونشو کندلرین مکتبلرینده - کسمنده، پیرلیده، آغستافادا تحصیل آلیب. نهایت، اورتا مکتبی کوروکئنده بیتیریب. ایلك شعرینی ایسه آلتینجی صنیفده اوخویارکن یازیب. اصلینده، بو حادثه ده ماراقلی خاطرله شاعرین یادداشیندا ایز قویوب:

- بیر گون سحر آنام بیزه یوخوسونو دانیشدی. بیر آغ ساچ-ساققالی کیشی اونا دئیب کی، "آدیم چوبان افقاندی. اوغلون شاعردی، اونا دئ منه شعر یازسین". آنام دا دیل-آغیز ائدی کی، "قویون-قوزو سنه قوربان اولسون، منیم اوغلوم شاعر دئیل". بیز قونشولارلا گولوشدوک. آنام ائشیتیمیشدی کی، شاعرله وئرگی وئرلیر. او دا قورخدو. ملایا گئدیب دوغا یازدیردی کی، اوغلوم شاعر اولماسین، یازیددی. اوندان بیر آی سونرا گنجه اوپاندیم و ویدادییه نزیره کیمی "آغلارام" آدلی شعر یازدیم. معلم شعریمی

بیر قزئت آلماغا پولوم اولمادی.
لاکین بو دردیمی بیلمدی هئچ کیم،
من بیلدیم قدرینی سئوینجین، غمین
آرابیر خلوتی باخیب سئویندیم،
تره یاماغینا کۆهنه چکمنین.

گنجه پئداقوژی اینستیتوتوندا تحصیلینی باشا
ووراندا سونرا باکییا گلیر گنج شاعر. بورادا ایش
تاپاجاق، کیرایه ائو توتاجاق، سونرا آناسینی دا یانینا
گتیرجکدی. آما سن سایدیغینی سای، گۆر فلک نه
ساییر. طالع اونا ائله بیر آغیر، قفیل زربه وورور کی،
عمر بویو اونودا بیلیمیر...

بالاخانیدا آخشام مکتبینه ایشه دوزلیر. ۲۳ یاشلی
معلم ایلک درس گونو صنیف اوتاغیندا ایلشیب
شاگیردلرینی گۆزلدییی واخت ایچری باشی پاپاقلی
۶۵-۶۰ یاشلی کیشیلر داخیل اولور. کیم اولدوقلارینی
سوروشاندا معلوم اولور کی، شاگیرد دیرلر: " صحبت
ائناسیندا اونلارا واختیله میرزه علی اکبر صابری
درس دئدیینی اؤیرندیم. دانیشیردیلار کی، صابر شا-
گیردلره قلم، دفتر، چانتا آلامیش، اونلارا اؤز
شعرلرینی اوخویارمیش. آما اونو ایشدن چیخاریلار.
سبب ده بیلیرسینیز نه اولوب؟

گویا صابر آذربایجان دیلینی بیلیمیردی. بئلجه، من
اونلاری اؤیرتملی اولدوغوم حالدا، اونلار منه معلم
اولدولار "

بالاخانیدا بیر آیدک درس دئیر. کرایه ائو توماغا
ماجال تاپمامیش گۆزلیمدن اونو عسگر آپاریلار. "
سالیان کازارماسی " ندا خدمته باشلاپیر. ائله
عسگرلیکده اولارکن حیاتینین ان بد خبرینی
ائشیدیر. آناسینین وفات ائتدییی حقه تلگرام گلیر: "
گئتدیم دئدیم کی، آنام رحمته گئدیپ، اجازه وئیرین،
کنده گئدیپ اونو دفن ائدیم. دئدیلم، یوخ، قازاخ رایون
حربی کومیسساریندان سند لازیمدیر. قازاخا کیم
گندجکدی؟

چئویرتدیرمیشدی، گئیینیردیم درسه. قونشوموز
شاماما خالا دئیدردی کی، حیف نریماندا، گۆزل
اوغلانیدی، آما چینینی آیریدی. پئنجین قولو قیسا
ایدی دئییه، چینیمی قالدیریب گئدیردیم کی، چوخ
بیلیمسین. تره آیقابی آلا بیلیمیردیم، یاماق
سالدیریردیم، او یاماغا باخاندا ائله سئوینیردیم کی.
قزئته شعریم چیخیردی، آما پول اولموردو او قزئتی
آلماغا...

ئیلیم، اونتمور انسان اوره یی،
یاشادیم دنیاا کۆنلو یانقلی.
دوز دؤرد ایل گئیدیم کهنه پئنجین،
قولو گۆدک اولدو، بوینو یامقلی.
او پئنجک ساخلادی منی سووقدان،
دوغرو دانیشماغی چوخو آر بیلیر.
اینیندن چیخاردیب وئرمیشدی آتام،
هئچ کس بیللمسه ده، قونشولار بیلیر.
بعضا آج دا قالدیم، داها نه دانماق،
دانیشیب گولمیه کۆنلوم اولمادی.
شعریم قزئته چاپ اولدو، آنجاق

حياتينين ايکينجى الهى وارليغى... طالعين اونا تحفه سى... ساراني طلبه واختى باجيسى سريه گيلده ياشاياندا تانيميشدى. يئزسينين قارداشى قيزى ايدى. اوندا هله مکتبه اوخويوردو، نريماندان ۵ ياش کيچيک ايدى:

- اينستيتوتدا هانسی قيزدان خوشوم گلسه، سارایا دئيرديم، گئت باخ گۆر نئجدير. او دا باخيردى، هانسی قيزى نیشان وئيردیمسه، گليب پيسلييردى. دئمه، اوريننده منى ايستيرميش. بير دئتالى دئيم، گۆرون بيزيم سئوگيميز نئجه پاک، معصوم ايدى. بير ائوده قاليرديق، گویا شهره گۆروشه گئديریک. قاپینی باغلاييب ائودن چيخيرديق. يان-يانا يوخ، او، بير سکی، من ده ديگر سکیيله گئديرديک. واغزالدان شهره! آرادا دؤنوب بير-بيرمیزه باخيب گولومسونوردوک. کۆرپونون يانينا چاتيرديق. او، کۆرپونون بير باشيندا، من ده او بيرى باشيندا اوتوروب، باخيشيب، قاييديرديق گئری. آد اولدو کی، گۆروشدوک. گئجه يه کیمی ياتميرديق. اوزبه وز اوتوروب درس ائلييرديک گویا، بير-بيرمیزه باخيرديق، مکتوبلاشيرديق. آرادا باجيم ساتاشيردى کی، اوتوردوغونوز يئرده تاراكان (سوسک. سوسرى) عمله گليب. بئله بير محبت اولوب بيزيم محبتيميز. عسگرليکدن قاييدانان بير مدت سونرا گئجه ده تويوموز اولدو.

نیشانیمی دا، تويومو دا باجيم ائلدى. ساغديشيم خليل رضا ايدى. اونون يولداشى فيرنگيزله سارا رفيقه ايدى. من ده خليلين ساغديشى اولموشدوم.

تويدان سونرا گنج عايله باکيبا کؤچور. ائو کرايه ليرلر. سارا خانم طب ايشچيسى کیمی آپتئکده (داواخانا) ايشه دوزلير. آز سونرا يازيچيلار اتفاقيندان شاعرى موسکوايا م. قورکى آدينا ادبيات اينستيتوتوندا اوخوماغا گؤندريلر. ۴ ايلليک طلبه حياتينين ۲ ايليني ياتاقخاندا دوستو خليل رضا ايله بير اوتاقدا قاليب. بو ايکی ایل بير عمرلوک شیرين خاطريه چئوريلير:

هئچ کيميم يوخ ايدى. اوتوماتى توتدوم مايورون اوستونه کی، ووراجام. تلسيک دئدى، گئت. قاپيدان چيخاندا گۆردوم منى احاطه يه آلدیلار. يئنه اوتوماتى چکديم کی، ياخين دورسانيز، ووراجام. نه ايسه، ائله اوتوماتلا قاچديم عسگرليکدن. بير قوهوم ائوينه گليب ملکو پالتار گئيينيب، کنده گئتديم. انامين آرزوسو ايدى کی، اولنده سون منزيله اوغومون چيينينده گئديم. اونون آرزوسونو حياتا کئچيرديم. آما اؤز آرزولاريم چيلیک-چيلیک اولدو. هميشه آرزولاييرديم کی، معاشيملا آناما بير کلغايى آليم. اونو ائليه بيلمديم. نه ياشى واردى کی، انامين؟ هئچ ۵۰ ياشى تامام اولماميشدى. دفتدن سونرا گلديم ائوه. گۆردوم ائوده هئچ نه قويماييلار قالسين، هره بير شئى گۆتوروب گئديب. حيطده بير پيشييميز، بير ده تويوق-جوجه ايدى. اولار دا يتيم قالدى، من ده. کيمسسيز اولدوغومو او آن ايلیيمه قدر حس ائتديم... يئنيدين قاييتديم عسگرليه. منى حربى تريونالا وئرديلر. تصادفا همين عرفده رسول رضا، نيگار رقبیلی، نبى خزرى، ايوسف آراتووسکی بيزيم حربى حصيه گۆروشه گلמידيلر. اوندا آرتيق آذربايجان يازيچيلار اتفاقي نين اوزوو ايديم. رسول رضا و نيگار خانم منيم حربى تريونالا وئريلدييمي بيلنده ژنرال ابلوودان خواهيش ائتديلر، وضعيتیمی اونا باشا سالدیلار و منى خلاص ائتديلر. يوخسا ۶ ایل ايش، ۳ ایل تزدن حربى خدمت چکمليديم. بو دفعه طالع اوزومه گولدو. عسگرليیمی بيتيريب گئری دؤنن گون ايسه آخشاما کیمی کازارمانين قاپيسيندا دا يانيب آغلاديم کی، هارا گئديم، آخی هئچ کيميم يوخدو. آخیردا گئتديم ساراگيله.

"هامی بيزه باخيب لاغ ائديرميش"

سارا... اؤز تعبيريجه دئسک، اناسيندان سونرا

آختاریرام. دئدی، "ایش آختارما، آدام آختار". میر جلال معلمین کمکلییی ایله ایندی-کی باکی دؤولت اونیورسیتتینده آسییرانتورایا (فوق لیسانس) قبول اولدوم. علمی رهبریم اولدو، "آذربایجان-اوکراین ادبی علاقه لری" مؤوضوسوندا علمی ایش یازدیم. سؤزون حقیقی معناسیندا منه آتالیق ائلدی. منی او قدر روحلاندیردی کی، بیر ایل سککیز آیا مدافعه ائتدیم و فیلولوگییا علملری نامزدی عالیملیک درجه سی آلدیم. سونرا میرجلال معلم منه اونیورسیتتده قالیب درس دئیمی تکلیف ائتدی.

یاریم اشتات (یاریم وقت) درس دئیمه باشلادیم. میر جلال پاشایئو غیری-عادی، خیرخواه انسان ایدی. اؤزو ده ائتدییی یاخشلیقلاری هئچ واخت دیله گتیرمز، یادا سالمزدی. ۱۹۶۴-جو ایله بؤیوک اوغلو عارف معلمه وئریلجک ائوی منه وئردی. حالبوکی اؤز عایله سینین ده ائوه احتیاجی واردی.

یادیمدادی، بونو یازیچیلار اتفاقینین صدری مهدی حسین دن خواهیش ائتدی. مهدی حسین ده دئدی، سندلر ایجرا یا گؤندرمیشیک، تصدیق اولونوب. بونا باخمایارق، او ائوی منه وئردی. ایندی قدر ده ائوین سندی عارف معلمین آدینادی. اؤزو ایسه ۳۶۰۰ روبل بورج گؤتوروب عارفه کووپراتیوون منزیل آلدی. من هله موسکوادا اوخویارکن الیاس افندیئو اسماعیل شیخلینین نسیمی بازارینین یانیندا ایکی اوتاقلی منزیلینی منه وئرمیشدی. او ائوی خلیلگیله وئردیم، دئدیم، سیز قالین. من ایندییه قدر بونو دئممیشم، ایندی اونا گؤره دئیرم کی، خلیل رضا رحمتلیک اؤزو گونده لیینده یازیب. ایکینجی دفعه ناظم حکمتین کؤمکلییی ایله منور کلنترلینین ائوینی وئردیلر منه. سونرا میر جلال معلمین وئردییی ائوه کؤچدوم. حاضردا یاشادیغیم منزیلی ایسه منه اؤلکه باشچیسی الهام علی یئو وئریب. طالعیم نه قدر آغیر اولسا دا، تانری قارشیم یاخشی انسانلار چیخاریب. اونلاردان بیرى ده اولو اؤندر حیدر علی اف ایدی. یازیچیلار اتفاقینین پارتییا تشکیلاتینین

-دئمشیدیلر موسکوا یامان یاغیشلی شهردی. بیز ده هرمیزه بیر چتیر، ماکننتوش پلاش و قالوش آلدیق. هر گون پلاشی، آباقابینین اوستوندن قالوش گئییب، الیمیزده چتیر گندیریک درسه، اؤزو ده آسفالت یوللا. ترس کیمی یاغیش دا یاغمیردی.

سن دئمه، هامی دا بیزه باخیب لاغ ائدیرمیش. بیزیم پئرئئلنیک دئیلن یئردکی یاتاقخانامیز شهردن ۲۵ کیلومتر آالی ایدی. بیر دفعه درسه گئندنه بیلت آماغا پولوموز اولمادی. قاتارا میندیک، قاپیلار باغلاندى. گلدیلر یوخلاماغا. هاردا تحصیل آلدیغیمیزی خبر آلدیلار. خلیلدن آدینی سوروشدولار دئدی، علی ولیئو. مندن سوروشساندا خلیل منی قاباقلابی جاواب وئردی کی، جلال ممدوو. بیلطسیز گئدیپ چیخدیق اینستیتوتا. سونرادان موسکوادان یازیچیلار اتفاقینا سورغو گؤندرمیشیدیلر کی، بیلطسیز گئندییینیز اوچون جریمه اولونموسوز، اؤدیین. قایغیلی، آما ماراقلی، اونودولماز گونلر ایدی. ایلك اوولادیم - قیزیم دنیا یا گلنده من موسکوادا طلبه ایدیم. تلگرام گلدی کی، قیزین اولوب. تلگرامی گیزلندیم. اؤز-اؤزومه فکرلشیردیم کی، گرک اوغلو اولایدی. بیر نچه گوندن سونرا بو خبری حکمت ضیا یا دئدیم. منی دانلادی، دئدی، سن آرتیق آتا اولموسان، بئله خبری گیزلتمزلر. سونرا سهراب طاهر، ممد آراز و باشقا دوستلاریمیزلا بیرلیکده کیچیک مجلس قوردوق، آتا اولماغیمی قید ائتدیک. بئش ایل سونرا ایسه اوغلو دنیا یا گلدی."

نریمان حسن زاده ۱۹۶۱-جی ایله موسکوادا اینستیتوتو فرقلمه دیپلومو ایله بیتیریپ باکییا گلیر. ائله بیلیر کی، ایکی عالی تحصیل آلمیش شاعره راحتلیقلا ایسه قبول ائدجکلر. آنجاق اومیدلری پوچ اولور، قالیر ایشسیز. خوشبختلیکدن آغیر آنلاریندا طالعی اونون امدادینا دا یئتیر. بو دفعه قارشیسینا میر جلال پاشایئو کیمی خیرخواه بیر انسانی چیخاریب:

- میر جلال پاشایئو ایشسیز و اخیتمدا مندن نه آختاردیغیمی سوروشدو. بیلدیردیم کی، ایش

یالیز آدی قالمیشدی. سونرالار اؤیرنیم کی، بو سندلری دؤولت آرخیولرینده ایشلین ائرمی، روس، یهودی نوماینده لریندن اولان ایشچیلر آپاریبلار. سببینی سوروشدوقدا معلوم اولدو کی، "آرخیوده ایتمسین" دئییه "ایتیرمیشدیلر". نریمانوون سووئت دؤورونده سیاسی فعالیتینه ایکیلی مناسبت اولدوغو اوچون اثری چاپ ائتدیرمک ده چتین ایدی. آذربایجان ک پ م ک-نین ایدئولوژی کاتیبی منی گناهلاندیریدی کی، همین دؤورده باکی سووئتینین صدری شامیان اول-اولا نه اوچون اثرده باش قهرمان کیمی نریمانوو وئرمیشم. موسکوانین "سووئتسکی پیساتئل" نشریاتیندا چاپا حاضرلانان "نریمان" پوئمامین الیازماسینی اختیارلاری اولمایا-ولمایا نشریاتین مطبعسیندن طلب اندرک باکییا، او واختکی مرکزی کمیته گتیرمیشدیلر. طلب ائدیردیلر کی، باش قهرمان کیمی شامیانی یاز. پوئمامدان ۱۴۰۰ مصراع اختیصار ائدیلدی. البته، ملتیمیزین بؤیوک اوغلو حیدر علی اف منی مدافع ائتمسیدی، اثر اوزه چیخمازدی. منی سیاسی باخیمدان اتهام ائدیردیلر. اولو اؤندریمیز بوروداکی چیخیشلارینین بیرینده دئدی کی، پوئما نئجه یازیلیسا، ائله ده چاپ اولونمالیدیر. لاکین آرتیق گنج ایدی. او زامانکی سنزورا اختصار ائتدیکلرینی ائله "گیزلتمیشدی" کی، او مصراع لاری برپا ائده بیلمدیم.

خالق شاعرینین بیر نئچه شعری و پوئماسی دا او دؤورده هم مرکزی کمیته، هم ده یازچیلار اتفاقی طرفیندن خیلی تنقید اولونور، سیاسی باخیمدان اتهام ائدیلیر. اونلاردان بیر ده "کیمین سوالی وار" پوئماسیدیر:

- هله اثر تام چاپ اولونمامیشدی. "ادبیات و اینجه صنعت" قزئتینده بؤیوک بیر پارچا چیخمیشدی. اتفاقی کاتب لریندن بیر پوئمادا اوخودوغو مصراع لارین آلتیندان خط چکیمیش. زنگ ووروب منی هده لدی، گویا اثری دولتین، پارتییانین علیه ینه یازمیشام. پوئماما چیخاندان سونرا دا یازچیلار اتفاقیندا محکمه قوردولار. حیات یولداشیم مندن خبرسیز اورا گئدیپ،

رهبری اولاندا ۱۹۷۶-جی ایله حیدر علی یئو منی "ادبیات و اینجصنعت" قزئتینه باش رئاكتور تعین ائتدی. حسن حسن اوو "۲۶-لار" رایونونون بیرینچی کاتیبی ایدی. دئدی نریمان، حیدر علی یئو سنینله گؤروشمک ایستیر. حیدر علی یئو منی قبول ائتدی. دئدی "ادبیات و اینجصنعت" قزئتینده باش رئاكتور ایشله ". دئدیم، ایک یئرده ایشلمی باجارمارام. او دا قزئتین اوستونده دایاندی. اینانین، قزئتین هر نؤمرسینی حیدر علی یئوله بیر یئرده بوراخیردیق. هر نؤمرنی اوخویوردو. قزئت ۱۲۰ مین تیراؤلا چیخیردی. ۱۴ ایل یاریم اوردا ایشلدیم.

"حیدر علی یئو منی مدافع ائتمسیدی، اثر اوزه چیخمازدی"

نریمان حسن زاده نین حیدر علی یئوله ایلك گؤروشو ایسه داها اوزاقلارا گئدیپ چیخیر. هله ۱۹۵۷-جی ایله آذربایجان یازچیلار اتفاقی رهبرلییندن رئاكتورلوقا ک ق ب اداره سینه مکتوب آپارمیشدی کی، نریمان نریمانوو حاقدا پوئماسینی یازماق اوچون اونا دؤولت آرخیولرینده ایشلمیه اجازه وئرسینلر. او واخت گنج شاعری ایدارده شعبه مدیری ایشله ین حیدر علی یئو قارشیلاییر:

- ایندییه کیمی یادیمدادیر. اوجا بوی، یاراشیقلی، محکمبدنلی گنج وظیفه صاحبی ایدی. آپاردیغیم مکتوبلا تانیشلیقدان سونرا اوزونده بیر تبسم اوپاندی. حس ائدیم کی، یازماق ایستدیم نریمان مؤوضوعو اونون دا اوریندندیر. منه هر جور قایغی گؤستردی. اما دؤولت آرخیونین شعبه مدیری نایدئل سوی آدی بیر یهودی ناراحت اولموشدو. "هانسی ماتریالدان استفاده ائدسی اولسانیز، بیزه ده معلومات وئرملیسینیز" دئدی. قید دفترچه می صفحه لدی و بیر-بیر اؤز مۆهورونو ووردو. آرخیوده ایشلدیمیم مدته گؤردوم کی، آختاردیغیم منبعلرین اکثریتی یوخدور. مثلا، دموکراتیک رئاكتورلوقا دؤورونده آذربایجان-ارمنیستان سردینده گئدن دؤیوشلردن آذربایجانلی ژنرالاریمیزین ووردوغو تلگراملارین

- چتینلییی اوندادیر کی، گئجه م-گوندوزوم یوخ ایدی. اما من هئج واخت ائوده اوجادان دانیشمامیشام. سسیمی یوکسلتمیشم. هئج واخت سارانین خاطرینه دیمیشم. دوزدور، کوسولو اولدوغوموز واختلار اولوب. او دا نیین اوستونده؟ مختلف گؤروشلره گئیدردیم. چوخلو سئوگی مکتوبلاری یازیردیلار. بعضا قیزلار ائوه زنگ ائدیب دئییردیلر کی، نریمانین موسکودا اوشاگی وار. اؤزوم ده مات قالیردیم بو فانتازیالارا. اوندا قیسقانیب، کوسوردو. اما کؤنلانو آلیردیم. عمومیتله، قادین پاک، اوشاق کیمیدیر. گرک خاطرینه دیمیسن. سن قادینی سئوسن، قادین دا سنی سئوجک. سارا منیم

هم حیات یولداشیم، هم باجیم، هم انام عوضی ایدی. قیسمته باخ کی، انام دا، باجیم دا، یولداشیم دا ۵۰ یاشینی تاماملامادان وفات ائتدیله...

بو آخشام قریبه بیر حس کئچیردیم،
نه تنز عمر اؤتدو، یاش اللی اولدو،
سنین آد گونونو سنسیز کئچیردیم،
شکیلین یگانه تسلیی اولدو.

قادینی سئومک، قوروماق، قدرینی بیلیمک لازیمدیر. من ساغلیغیندا اونا شعر یازمامیشدیم. بیر دفعه دئدی هامییا شعر یازیرسان، مندن ساوا. گنجلیک هاواسیندان گئج آیلیدیم. اونو ایتیرندن سونرا چوخلو شعر یازماغا باشلادیم...

اتفاقین بیرینجی کاتبینه آغیر سؤزلر دئییب و گوجلو استرئسس کئچیریب هوشونو ایتیردی. مرحوم قلم دوستلاریم جابر نوروز و خالد حاصیل اووا اونون قولونا گیریپ باشقا اوتاغا آپاردیلار. بو اثره گؤره یولداشیمی ایتیردیم. معالجه سی ممکن اولمایان خسته لییه توتولدو... منه دئدیله، عرضه یاز، قزئتدن ایشدن چیخ. من ده یازدیم. همین گون آکادئمیک حسن علی یئو تصادفا رنداکیسییا گلمیشدی. گؤردو دیلخورام، سببینی سوروشدو. حادثه دن خبر توتاندان سونرا رنداکیسییانین تلفونو ایله اتفاقین بیرینجی کاتبینه زنگ ووردو. چوخ سرت دانیشدی. قزئته چیخان پارچانی اوخودوغونو و بیندینی بیلدیردی. عالم قاریشدی. دئییردیله، گویا بو پوئما حیدر علی یغون علییه ینه یازیلیب. ائله شئی یوخ ایدی. حیدر علی یئو اونون قارشیسینی نجه آلدی؟

۱۹۸۱-جی ایله منه امکدار اینجه صنعت خادیمی آدی وئرلیدی. ۱۹۹۰-جی ایله یازچیلار اتفاقینین پلئوموندا منی قزئتکی ایشمدن چیخاردیلار. نظامنامه گؤره، اتفاقین اورقانلاریندا اون ایلدن آرتیق ایشلمک اولمازدی. من ده او واخت آرتیق عالی سووئتین دئپوتاتی ایدیم. مستقللیک آکتینا امضا اتانلاردان بیری ده من اولموشام. ۱۹۹۱-جی ایلدن مطبوعات و اینفورماسییا نظارینین بیرینجی معاوینی ایشلیدیم، بیر مدت نظری عوضلیدیم. ۱۹۹۷-جی ایلدن ایسه گؤرکملی عالیمین اوغلو، آکادئمیک عاریف پاشایئوین رنکتورو اولدوغو ملی آویاسییا آکادئمیاسیندا درس دئییرم، دیل و اجتماعی فنلر کافندراسینین مدیری، پروفسورام "

" ساراسیز تنهایام "

بیر چوخ مشهور سئوگی شعرلرینین مولفی اولان شاعر ائوده، عایله باشچیسی، حیات یولداشی کیمی نجه ایدی گؤرسن؟

چتیندی منیمله بیرگه یاشاماق،

بعضا گؤزلریمده دیشیر عالم.

منیمله عمر - گون یولداشی اولماق

بیر آز دا چتیندی،

باشا دوشورم.

یولداشی آیری شئیدیر. ساراسیز یئنه ده تنهایام...
فلاکتدیر تکلیک...

تک چکه بیلیمیرم جان عذابینی،

سنسیز اوریمی ازیر آیریلیق.

من زنگی باساندا، سن آچ قاپینی،

بختیمه چیخیسان، قارشیم سن چیخ!

تک سنین سسینه حسرتم ائوده،

سوسوب دینلسم ده دوستو، تانیشی.

اوغول-قیز یانیندا من تکم ائوده،

باشقادیر حیاتدا حیات یولداشی...

بیر آز مهلت ایستیریم عمردن...

بو دنیانین هر اوزونو گؤروب نریمان حسن زاده. حیاتین

بوتون آجیلی-شیرینلی گئچکلرینه شاهد اولوب. بعضا

طالعینه عصیان ائدیب، بعضا اونونلا باریشیب. قسمتینه

سؤدیکلرینی تئز ایتیرمک ده یازیلیب، خیرخواه انسانلارلا

راستلاشماق دا. یئتمیچیلیک، کاسیبیلیق، یوخلوق دا

گؤروب، بوللوق دا... و قارشیلادیقی بوتون چتینلیکلری

یارا-یارا حیاتدا، ادبیاتدا اؤز یئرینی توتوب. ایندن بئله

ایسه عمردن ایسته دییی بیر آز مهلتدیر - سارا خانما

یازدیغی "گؤزوم او گؤزلرده قالدی" پوئماسینی چاپ

ائتدیرمک و تاریخی شخصیتلر حقده فیکرینده توتدوغو

اثرلری یازماق اوچون...

اوزاقدیمی، یاخیندیمی منزلیم،

من داغ قالدیم داغی آشان کیمیم.

دنیا گؤردوم، دنیا لاشان کیمیم؛

بلد اولدوم هر اوزونه حیاتین،

گنجه سینه، گوندوزونه حیاتین.

بیر آز مهلت ایسته بیرم عمردن،

نه قدر کی، بو دنیا دا بیز واریق،

بو دنیانی یاشادیریق، یاشاریق...

خیاله مرادلی،

"آذربایجان" قزئی، ۱۴ دکابر ۲۰۱۹-جو ایل

اؤلوموندن بیر نئچه ایل سونرا نئکراسوون اثرینی

ورقلیدیریم. همین کتابدا سارائین اؤز خطی ایله یازدیغی

فیکری اوخودوم: "نئکراسووو چوخ سئویدیم. طالع ائله

گتیردی کی، منیم حیات یولداشیم دا شاعر اولدو. اونونلا

فخر ائدیریم". آنجاق بیر دفعه منه دئمیشدی کی، قیزیما

شاعر ائلچی گلسه، وئرمم. اونو باشا دوشوردوم. شاعرین

حیات یولداشی اولماق چتیندیر... رسام پورترئتی

چکمیشدی، آلتیندا شعریمدن ایکی مصراعانی

یازمیشدی: "بیر انسان عمرونو گورو قویموشام. بیر شاعر

عمرونو یاشاتماق اوچون". بیر گون اسماعیل شیخلی

بیزه گلمیشدی. پورترئته باخیب دئدی کی، "نریمان، نه

یاخشی دوزلشیدی بو". باخدیم کی، سارا شعره بئله بیر

دوزلیش ائدیب: "بیر قادین عمرونو گورو قویموشام. بیر

شاعر عمرونو یاشاتماق اوچون".

سون آنلارینا قدر منی دوشونوردو، "نئجه یاشایاجاقسان؟

"دئییردی. بیر هفته مردکاندا خسته خانادا قالاندان سونرا

اؤه گتیریردیم. یولدا سوروجویه دئدی، یاواش سور، گؤز

شهر نه گؤزدی. بینادا لیفت (آسانسور) یوخدو، پلله

کانلاری قالخاندا گیردیم قولونا. دئدی قولوما گیرمه،

قونشولار ائله بیلر آغیر خسته یم. ایچری گیرنده ائوین

دیوارلارینی اؤپدو. دئدی منی خسته خانایا ۱-جی گون

یوخ، ۲-جی گون آپارارسان. یئمک ایستمیردی. سونرا

دئدی، نریمان بیشیرسه، یئریم. ۱ قاب سیییق آپاردیم،

یئدی. دئدی، قوی ساغالیم، بیلیرسن سنه نئجه قوللوق

ائدجم. سونرا دا قاییتدی کی، بیردن نریمان خسته

لنردی؟! من دؤزمزدیم، اؤلردیم. و اوزومه باخیب

کئچیندی...

کیمسه دئییردی کی، کیشی آغلاماز،

هانئ گوله-گوله اؤلن کیشیلر؟

آروادی ایتیرن کیشینی دویماز،

آروادی یانیندا اولان کیشیلر.

بیر ایل ائوین قاپیسینی آجیب ایچری گیرنده آغلا دیم.

هله ده اونون یوخلوغو اینجیدیر منی. بلکه بیز بیر یئرده

بؤیوموشدوک دئییه بئله اولدوم. او، منیم هر شئیم ایدی.

ایکی اوؤلادیم، ۴ نوه م، ۲ نتیجه م وار. آما حیات

ذکی بایرام یوردچو کیمدیر و شعرلری

Zəki Bayram Yurdçu kimdir və şeirləri

حاضیرلادی : تانای شرقی دره جک

نامیزدلیک دیسستر تاسیاسی (پایان نامه) مدافعه ائتمیشدیر. حاضیردا او، AMEA ن. گنجوی آدینا ادبیات اینستیتوتو اورتا عصرلر آذربایجان ادبیاتی شؤعه سی " فضولیشوناسلیق " سئکتوروندا آپاریجی علمی ایشچی وظیفه سینده چالیشیر، فیلولوگیا اوزره فلسفه دوکتورو، دوستندیر. اورتا یوزایللر ادبیاتیمیز، اؤزلیکلکه، داهی آذربایجان شاعیری م. فضولی نین حیات و یارادیجیلیگی، پوئتیکاسی، اثرلری نین ایدئیا-فلسفی اؤزلیکلری و س. ایله باغلی اؤلکه ده و خاریدجه نشر ائدیلمیش ۵۰-دن آرتیق علمی مقاله و ۲ کیتاب مؤلیفیدیر.

ذکی بایرام اوشاق یاشلاریندان شعره، صنعته مارق گؤستریش و مختلف مؤوضولاردا شعرلر یازمیشدیر. گنج یاشلاریندان آغجادی رایون، گنجه شهر و رئیسوبلیکا مطبوعاتیندا شعر، حکایه و باشقا بدیعی یازیلارلا چیخیش ائتمیشدیر، آذربایجان یازیچیلار بیرلیگی نین عوضودور. ۲۰۱۵-جی ایله " سنی کیمه دئییم... کیمه سؤیلییم... " ادلی شعرلر کیتابی باکیدا نشر ائدیلمیش و اوخوجولار طرفیندن مارقلا قارشیلانمیشدیر.

شعرلری

روحوم سنین، دلیلم سنین،

سالام، ائلیم! سالام، وطن!

آیاغیندا اولوم سنین،

ذکی بایرام یوردچو (ذکی الله بایراملی) ۱۹۶۵-جی ایله آذربایجان جمهوریتی آران قاراباغدا - آغجادی رایونون قاراوللی کندینده دوغولوب. اورتا تحصیلینی همین کنده باشا ووران ذ.بایراملی گنجه دؤولت اونیورسیتتی نین آذربایجان دلی و ادبیاتی فاکولته سینی ۱۹۹۰-جی ایله فرقلمه دیپلومو ایله بیتیرمیش و دوغولدوغو کنده بیر نچه آی موعلیم ایشله میشدیر. سونرا آذربایجان میلی علملر آکادئمیاسی ن. گنجوی آدینا ادبیات اینستیتوتونون اسپیرانتوراسینا قبول اولموش و ۱۹۹۴-جو ایله " فضولی یارادیجیلیگی و چاغداش ادبی-نظری فیکیر " مؤوضوسوندا

ارک قالاسی

ارک قالاسی، ارکیم اول،
 دنیالارا گور کوم اول.
 سویوق کولکلر اسیر،
 اوشویورم، کور کوم اول.
 نه لر گوردون بو دنیا دا؟!..
 یا فرصتی وئردیک، یا دا...
 گلیب بیر-بیر دوشر یادا
 تاریخیمین هر تالاسی،
 ارک قالاسی!
 نه ایتیکلر ایتیرمیسن،
 نر ایگیدلر بیتیرمیسن.
 بیر ده، بیر ده هاچان دینسن؟..
 کیم اولسی، کیم قالاسی؟!
 ارک قالاسی!
 ظالم فلک آمان دئمیر،
 یاخشی دئمیر، یامان دئمیر.
 بیز دئییه نی زامان دئمیر،
 بیز زاماندان اوج آلاسی...
 ارک قالاسی!
 بیئر تینتره میش، گوئی دلینمیش،
 اوستوموزه اود النمیش.
 قبضه سیننه قان چیلنمیش
 بو قیلینجی کیم چالاسی؟!
 ارک قالاسی!
 گل گونونو گوروب دنیا،
 تزه قورغو قوروب دنیا...
 تورکه قارشی دوروب دنیا،
 ای تورکلویون برک قالاسی!
 ارک قالاسی!

بورجوم-وطن! قلام-وطن!
 آرازلا صؤحبت
 آراز!.. آراز!..
 دایان بیر آزا!..
 بس دئییلمی داشیدیغین
 بیر میلتن گوز یاشینی؟!
 بلکه یئنه سیلکلییم
 عصرلرین یادداشینى؟!
 بیرجه آنلیق اوز یولوندان دؤنسنه،
 اور کلره یؤنلنسنه؛
 اور کلرده یارا وار...
 او تایدایا بیر شهر یار کدر بیئیر،
 درد ایچیر.
 " آرامیزدان سو دا کئچمیر "
 دئین بابام،
 آرامیزدان آراز کئچیر.
 آراز!.. آراز!..
 رحم ائت بیر آزا!
 ساغینا باخ، سولونا باخ،
 گو تور دویون یولونا باخ.
 یول سالمیسان گوزلریمین قاراسیندان.
 داشیدیغین گوز یاشیدیر
 ایکی ساحل آراسیندا.
 سو اولسایدین،
 یاندیرمازدین
 کؤنوللری اوجاق کیمی.
 اوزاناردیم ساحلینه
 بیر جوت نهنگ دوداق کیمی
 بیر گئجه ده
 یانا-یانا
 ایچردیم سنی،
 سونرا دوروب
 آستا-آستا
 کئچردیم سنی.

۱۹۸۴

قارا بولود كيمى دولموشام بو گون،
ياغسام، يئر اوزونو گوتورر بوتون...

حيدر بابا، بو نه سالام، بو نه دين؟
ياندى جانيم، بيرجه دانيش، بيرجه دين!
يوخسا، اوغول سالاميندان اينجيدين؟
گنجيكسه ده، ندىن بئله شيريندير؟
دار قفسه سيغماز قوجا شير ايندى.

حيدر بابا، شهر ياردير، شهر يار...
هر كؤنولده اؤز قريه سي، شهرى وار.
استعدادين مين اويونو، سحرى وار؛
بيلمك اولمور اوباسى نه، ائلى نه؟..
قوجا يوسيف سيغيندى اؤز ائلينه.

الهي، شعردير، ناغيلدير يوخسا؟
يازاني الهامدير، عاغيلدير يوخسا؟
بير شيرين يوخويدو، داغيلدى يوخسا؟..
نييه اوخودوقجا اوجاللام من ده؟
بلكه شهر يار تك قوجاللام من ده؟

حيدر بابا، دوداق قاچدى، اوز گولودو؛
بو بير سالام هر سالامدان دئييلدى.
داغلار، داشلار سجده ائديب ابيلى...
شاعيرلرين شهر يارى-شهر يارا!
بير ميلتين غيرت، عارى-شهر يارا!

رخشندنين ساچلارينا دوشدو دن،
خبر وارمى ننه قيزدان، بييدن؟..
كور اوغلودان، ستار خاندان، نبيدن
بير قصه دى،-قوربان اولوم ديلينه،
تبريز دوزو قاتدين گنجه ديلمه.

شهر يار، سالديغين بو سس نه سسدير؟
روحومو اينجلتدى، صبريمى كسدى...

اؤز هايينا قاليب بشر،
دئمه قيسمت گويدن دوشر.
اويان، ظالم، قويدو محشر،
صور اسرافيل چالاسى،
ارك قالاسى!

نامر دلرين آغزيندان وور،
ناكسلرين بورنونو قير.
اوجال، اوجال، اوجادا دورا..
اوجالار وار، آلچالاسى...
ارك قالاسى!

١٩٨٨

شهر يارا سلام

شهر يار دينميرسه، ماتمدير دئمك.

ممد آراز

بو گوندىن آتيلان قارا بير داشديم،
گنديب عصرلرين دالينا دوشدوم.
بير ياندىن كوكره ديم، بير ياندىن جوشدوم؛
اووودا بيلمه سه بو خالق، ائل منى،
آپارار گوزومدىن آخان سئل منى.

گوزوم يئنه خياللاردا سوزولودو،
ال-آياغيم يئردن-گويدن اوزولودو.
سؤز قليبمده اينجى-اينجى دوزولودو؛
آراز كيمى يانا-يانا آخارام،
شعره دؤنوب سطير-سطير ياغارام.

" حيدر بابا، ايلدير يملار شاخاندا،
سئلر، سولار شاققيلدايب آخاندا،
قيزلار اونا سف باغلايب باخاندا "
تورپاغينا سالام گلدى، يئتيشدى،
سانديم كؤهنه يارالارين بيتيشدى.

دده لر! بابالار! يامان چاغيمدير،
ساوالان داغ دئييل، سينه داغيمدير.
شيمشكلكر قلميم، گؤى واراغيمدير؛

یوز ایلین دوستو تک قارشیمایا چیخدین،
چوخ آدلار، امضالار تۆگولدو یاددان،
مین ائوه پای دوشدو بیر دیلیم اوددان.

بسدیر، قارداش، یالوارمایاق یوللارا،
هئی باخماقدان گۆزوموزو یول یورا.
سس یئتمه یین سالونلارا، زالارا (سالن)
شهریارین سالامینی یئتیرک،
بو سالاما بیر علیکوم گۆتورک.

نه اولدو، سسین سئیر کلسدی، شهریار؟
اوتکم سۆزون کؤور کلسدی، شهریار؟..
یوز ایللردیر ایچیمده بیر یانغی وار،
والله، ایچسم، آرازدان دا دویمارام،
دنیا دا بیر آخار-باخار قویمارام.

گۆزوم گۆز لیلیکن گۆز اولسا بیر گون،
سۆزوم ائل ییغنالدان سۆز اولسا بیر گون،
گۆردویوم یوخولار دوز اولسا بیر گون،-
قلبیمین تئلینی چکین قوپوزا،
ارمغان گۆندرین او تاییلی قیزا.

شهریار، دئمه یه چوخ سۆزوم واردی،
قایغیلار، قهرلر جانیمی ساردی.
الهام باش آپاردی،-باشیمی یوردو؛
فیکیر قوشون چکیب اوستومو آلدی،
هئچ بیلمه دیم نیی دئدیم، نه قالدی.
هله گووه نیریک سۆزون گوجونه،
یئتمه دیک عؤمرونون آغیر کؤچونه.
دامجی-دامجی ییغیلیمیشدی ایچیمه،
دئمه یه بیلمه دیم... دئدیم،-باغیشلا!
سۆزونه سۆز قوشدوم، ددم، باغیشلا.

سنتیابر-اوتکیابر، ۱۹۸۸

او تایدان بو تایا قارا یئل اسدی،
گۆبلر آوازیدی آجی روزگاردان،
آراز دا دیکسینیب قالدی آخاردان.

بو سئوگی نه زامان قانا یئریدی؟
چئوبریب ایچیمی گونشه سردی.
بو نئجه طلسمیدیر، بو نئجه سیردیر؟..
سۆزدن ده یاپیشیب یئریمک اولار،
دنیا نی آغلادیب کیریمک اولار... .

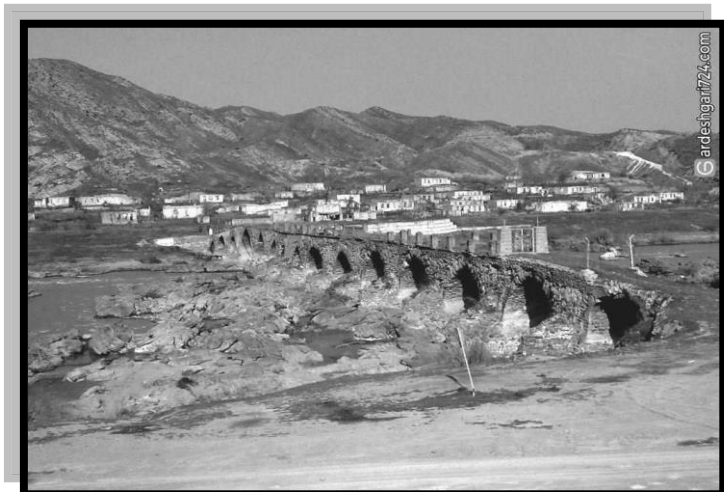
آز دانیشدی، سۆز دانیشدی اوستادیم،
دده لر تک دوز دانیشدی اوستادیم.
دوداق سوسدو، گۆز دانیشدی، اوستادیم!
به نه لهجه، بو نه دیلدیر، شهریار؟
تبریز دئدی،-باکی گولودو، شهریار!

توتوبدور دنیانی چوخدان سۆزوموز،
آما آچیلمایب هله گۆزوموز.
اؤزوموزو تانیمیریک اؤزوموز؛
هارادان گلیریک؟- کیمدیک؟.. کیم اولدوق؟..
باده دن باده یه سوزولوب دولدوق.

بوروندان قاباغی گۆرموروک بعضا،
دالا دا باخماغا قورخوروق بعضا.
بو خالقا بیر اوغول اولمادی بیزدن،
بیر خطایی گرک اون اوچ یاشیندا،
دیریلده عزمینی داغین، داشین دا.

هم گۆزوکسه، هم ده بیزیک، ای اوستادا!
یاتان بخت یوخ، اؤزوموزوک، ای اوستادا!
دربند قاشی، برد وزوک، ای اوستاد،
دئدیم: روحوم داغالاندی گۆی کیمی،
بایاتیدان توتام گرک یوکومو.

شهریار، بیر ائلین گۆزویله باخدین،
سن ائله یاندین کی، یاندیریب-یاخدین.

یئنه فیکیر دومانلاری گزیر باشیمدا...
 صیدیتلر اوچقونوندان اوچونور اورک.
 دؤورون آجی یارغانلاری دورور قارشیمدا،
 زامان ایله دیل تاپمیرام جیغال اوشاق تک.

من دنیادان نه ایسته دیم؟.. نه وئردی آخی؟..
 عصریمیزین سون سؤزونو کیم دانیشاجاق؟..
 بیرجه سؤزوم اولاممادی خالقین بایراغی،
 یوز فیکیر ده بیرجه بورجو اؤدمیر آنجاق.

اؤلکه لر وار،-جراح اولوب الینده قایچی؛
 شرقین کهنه یارالاری هله بیتیشمیر.
 تاریخ بویو های دئینه اولدوق هارایچی؛
 آذربایجان هارای چکیر، دنیا ائشیتیمیر.

۲/۹/۱۹۹۸

حق نازیلر،-اوزولمز،
 پولاد سینار،-گیلمز.
 تورکلوگوموز یئنیلمز،
 هارای! هارای! من تورکم!
 ۲/۱۰/۲۰۱۵

حقین یوخ، ممد آراز...

..شهرت دالینجا گزدی، " سن شهرتی گزمه دین " ،
 دنیا سنی بئزدیددی، سن دنیادان بئزمه دین...
 " اؤز الینله " اورکسیز بیرجه " کلمه یازمادین " ،
 حقین وار، ممد آراز، حقین وار یاشاماغا!

آراز اوستده، بوز اوستده " قارا داشلار گؤیردی " ،
 تورپاقدا آه-ناله لر، " گؤزده یاشلار گؤیردی " .
 " قیلینج اکیب-سوواردیق، کارانداسلار(مداد) گؤیردی " ،
 حقین یوخ، ممد آراز، حقین یوخ یاشاماغا!

" شمال " ، " جنوب " سؤزوندن دیسکینمه ین دلیم، هئی!
 گونئی، قوزئی قاریندان پهسینمه ین ائلیم، هئی!
 زهردن قدح توتان چیچگیم، هئی، گولوم، هئی!..
 حقین یوخ، ممد آراز، حقین یوخ یاشاماغا!

بیر سؤزوندن بو ملت بیر-بیرینه دیمه دی،
 بیر بایراغا سیغینیب، بیر عشقه باش ایمه دی.
 اود اورکلی اوغوللار اوددان کؤینک گئیمه دی،
 حقین یوخ، ممد آراز، حقین یوخ یاشاماغا!

هارای! هارای! من تورکم!

نه لر گؤردوک دنیادا،
 فرصتی وئردیک یادا.
 گؤیدن گلیر بو صدا،
 هارای! هارای! من تورکم!

بیزیک اوددان دون گئین،
 حقا ناحقی آین.
 نه موتلو " تورکم " - دئین،
 هارای! هارای! من تورکم!

بیز گؤرموشوک هر اوزو،
 خیر اوزو، شر اوزو.
 بیلسین بوتون یئر اوزو:
 هارای! هارای! من تورکم!

قوی بو یانلیش ترک اولسون،
 تورکلوگوموز گورک اولسون.
 بوتون دنیا تورک اولسون،
 هارای! هارای! من تورکم!

كئچميشلر تورائيندا قايلاردا بيتن بيز...
الكچى عاليملربن الكينده ايتن بيز...
وطن موجهيدلرى قوجالديلار وطنسيز،
حقين يوخ، ممد آراز، حقين يوخ ياشاماغا!

حق بازارا چكيليير، گورمه ميشيك بيم كى؟!
چين چكيب دنميريك " من كيم كى " ، " نيم كى "؟!
آما حق اوچون دنسم، حقيم يوخدور دنيم كى:
حقين يوخ، ممد آراز، حقين يوخ ياشاماغا!
آقوست، ۱۹۸۹

...
درد باشيما ياغدى يئنه،
داغلارا قار ياغان كيمي.
باش گوزومدن آخدى يئنه،
دره دن سئل آخان كيمي.
قوناق سايديق هر اوتنى،
باشا كئچيرديك يئنه ني...
حراجا قويدوق وطنى،
سويدو ظالم سوغان كيمي.

اوز گتيرديك، وزله ديلر،
اورالاييب، دوزله ديلر.
بيز گؤيرديك...
يازا قدر
گوى اوت يئردن چيخان كيمي.

آييل، كؤنلوم، آييل داها!
دنيا اوجوز... اؤلوم باها...
سيخين منى بو تور ياغا،
سوغانا نار سيخان كيمي.
مارت، ۱۹۹۰

وطن

شهيدلرين گوزلريندن اوخودوغوم شعرلردن
بيز بير دلى هارايديق،
گوزوموزله داش اويدوق.
آياغينا باش قويدوق،
باشين ساغ اولسون، وطن!
قونشونسا افعى-ايلان،
حق-عدالت آغ يالان.
نيزه كيمي سييريلان
داشين ساغ اولسون، وطن!

قوى آييلسين هر ياتان؛
كيم ساتيلان؟.. كيم ساتان؟..
ديمدىگينده چؤپ توتان
قوشون ساغ اولسون، وطن!

...دئمه دليقانلييلار
يئنه ده آلداندييلار.
قورولارين ياندييلار،
ياشين ساغ اولسون، وطن!
مارت، ۱۹۹۰

تورک تۆره سینده کادین اولماک

Türk töresinde kadin olmak

محمد ایشیک

Mohamed İşik

کایناکلاریندا تورکلرین کوتسال و اؤنم وردیکلری هاکلارا، "آنا حاققی" دئدیکلری و بونو دا "تانی حاققی" ایلی ائشیت توتتوکلارینی گؤسترمئکتدیر (۲). تورکلر، آنئلیک واسفینا وردیکلری اؤنمدن دولایی ایچیندئ یاشادیکلاری و دوغوپ-بویدوکلری توپراغا "آنا-واتان" دئمیشلردير. حاققی کوراللار اولاراک ائن اؤنجئلیک وردیغیمیز تئمئل یاسالاریمیزا دا "آنا-یاسا" دییوروز. چاغلار گئچمئسینئ راغمئن آنئلیک واسفی ایلی تورک کادینلاری؛ تورکلرین ائن دئغئر وردیغی شئیلرئ ایسیملرینی ورمئیی دئوام ائتمئکتدیرلر.

تئک ائشلیلیک، تورک آیلئسی نین وازگئچیلئمز بیر اؤزئللیغیدیر. هئر نئ کادار ایستیشنالاری اولسا دا، تورکلردئ تاریخ بویونجا ائولیلیک و ایلی چوک اؤنملى گؤرولدوغوندن دولایی بو کوروم ساغلام تئمئلر اوزئرنئ اوتورتولموشتور. ائولیلیکلر، آنئ نین ایذنی اولمادان گئرچئکلئشمئکتئ و اونون فیکرینئ گؤرئ هارئکت ائدیلمئکتدیر. بو دوروم زامانلا دئغیشمئیی باشلامیشتیر. دئغیشئن شارتلار و تۆرئ نین دئغیرینی کایبئتمئسیلی بئرابئر کادینلار و آنئلر، ایکینجی پلانا آتیلما یا باشلامیش و ائرکئک ائگمئن بیر کولتور اینشا ائدیلمئک ایستئمیشتیر.

اورتا آسیا تورک دئولئتلری نین هئپسیندئ (ایسکیتلر، هونلار، گؤکتورکلر، اویگورلار) کادین، اؤنملى هاك و یئتکیرئ صاحب بولونماکتادیر. اؤرنغین ایسکیتلردئ، هئر کادی نین ایسکیت ائرککلری گیبی ساواشچی و آسکئر اولاراک یئتیشتیریلئمسی گئلئنگی واردی. بوندان دولاییدیر کی ایسکیتلی گؤچئبی کادینلار، هئر ساواشتا ائرککلریلی بیرلیکتئ چارپیشیورلاردی. (۳)

(بو چالیشما، یارد.دوچ.دکتر. آحمئت آکغوندوزون اینئترناتیونال ژورنال اوف سوجیال سچینئجتا یایینلانان "تاریخی سورئچ ایچئریسینده تورک توپوموندا و دئولئتلریندئ کادینین یئرئ و اؤنمی" * باشلیکلی ماکالئنین اؤزئتئ نیتئلیغیندئدیر. اؤزئتتئکی عطیفلار، آنیلان ماکالئدی یاپیلان عطیفلاردیر.)

ایسلام اؤنجئسی تورکلره آیت بیلگیلر، م.ؤ. ۴۰۰۰-۴۵۰۰ ییل گئریرئ کادار اولاشماکتادیر. بو کؤکلو بیلگیلر آراسیندا کادی نین تئمئل نیتئلیکلری؛ "آنئلیک" و "کاهرامانلیک" (۱) اولاراک کارشیمیزا چیکماکتادیر. تورک میتولوژیسیندئ کادین، گایئت یوکسئک بیر مئوکیدئ تاسویر ائدیلمئکتدیر. یارادیلیش دئستانینا گؤرئ کادین، کایناتین یاراتیلیشینا سئبئپ اولان ایلهام کاینای اولاراک گؤرولموشتور. (۵)

کادین؛ آت بینمی، سیلاح کوللانما و ساواشایلمی گوجو ایلی دئ دئغئرلئندیریلئمئکتدیر. یینی تاریخ

ھونلار دۇنئىمىندىن ايتىيارئن كادين-ئركىك آيرىمى ياپىلمادىغى و كادينلار، ئركىغىن تاماملایىجىسى اولاراك كابول ائىلدىغى بىلنمىكتىدیر. حتى اؤىلى كى؛ كاغانىن ائىمىرنامىلىرى سادىجى " حاكان بويورويور كى " ايفادىسىلى باشلامىشسا گىچىرلى كابول ائىلدىمىزدى. يابانجى دئولتلىرىن ائىلچىلىرى، سادىجى كاغانىن ھوزورون چىكمالاردى. ائىلچىلىرىن كابولو ائىناسىندا حاتونون دا حاكانلا بئرابئر اولماسى گىركىردى. (۴) يىنى گۆكتوركلىردى و اويگورلاردا كاغانىن كارىسى حاتون، دئولت ايشلىرىندى كوجاسىيلا بىرلىكتى سۆز صاحىبىدیر. ائىمىرنامىلر، يالنىز كاغان نامىنا دىغىل، كاغان و حاتون نامىنا اورتا كلاشا ايمضا ائىلدىمىكتىدیر. ائىلى اچىندى دى كادين يوكسىك بىر مئوكىي صاحىبىتير. (۷)

ئىسكى توركلىردى ائوپىن صاحىبى كادىندیر. بوندان دولابى ائو كادىنى اچىن سۆىلنننن ائن يايگىن سۆز؛ " ائوجى " ايدى. گۆكتوركلىر بو آنلامدا كادين اچىن " ائش " سۆز جوغونو كوللانيركئن، عوئمانلىلار " ائودئش " ، چاغاتاى توركلىرى دى " ائولىك " دىيورلاردى. بو سۆزلردن باشكا توركلىر زئوجى اچىن ائسكىدئن " ائشى، ايشلر، يوتوز، ائگمىش " گىبى داھا چوك اونوان اولان كئلىملىرى كوللانىيورلاردى. آنادولو دا ايسى كادين، " باشا، باش يولداسى، بىكى، ائو شئىلىغى " گىبى كئلىملىرلى ائىلماكتادیر. كىرگىزلاردا ايسى ائوپىن گىچىك صاحىبىسى باش كادين اچىن كوللاندىكلارى " باى بىچى، باى بىچى " سۆزو كوللانىلمىشتير. (۶)

كادين كوتساللىك كاتان تۇرئىي گۆرى؛ دؤوولمئسى، ھورلانماسى ويا ايتىلىپ كاكىلماسى مومكون دىغىلدىر كى زاتنن تورك كولتوروندى و دىستانلاریندا بؤىلى بىر دوروم گۆزى چارپامامكتادیر. تورك دىستانلاریندا كادين، داىما ئركىغى نىن يانیندادیر. اولارین گوچ و ایلھام كایناغىدیر. كاھرامانى نىن يانیندا ساواشان كادين موتىفى، دىدى كوركوت

ھىكايىلرىندى دى مئوجوتتور دىدى كوركوت ھىكايىلرىندىن بىرى اولان " دئلى دومرول " ھىكايىسىندى دومرول، جانى نىن يىرنى جان بولما چاباسىنا گىرىنجى، بونو ائشىندن بولموش، ائشى اونا ھىچ چىكىنمىدئن " جانىنى ورنىغىنى " سۆىلمىشتير. آرىجا تورك كولتوروندى دىستان كاھرامانلارى، يگى آنا بىننن، يگى كىلىچ كوللانان، يگى ساواشان كادينلارلا ائولنمىك اىستىمىكتىدیر. نىتكىم دىدى كوركوت ھىكايىلرىندىن اولان بامسى بئىرىك ھىكايىسىندى يئر آلان " بانو چىچىك " ، بونون ائن گوزل اؤرنىكلردن بىرىدیر. (۸) اىسلامى دؤنم تورك تولوملاریندا و دئولتلىرىندى دى كادين، سوسىيال حياتتا دا صاحىب اولدوغو حاكلارىنى كوروموش و دئوام ائىتمىشتير. (۱۰) تورك كادىنى نىن تارىختن گىتىردىغى بو گىنىش يىتكى، پىك اؤنملى يئر و ستاتو، توركلىرىن اىسلامىيىتى بئىمىسئىملىرىندىن سونرا دىغر موسولومان دئولتلىرى دى ائتكىلمىش و اىسلام-آراپ دئولتلىرى نىن آلىشىك اولمادىغى بازى اولايلا ياشانمىشتير. اىشتى بو اىلگىنچ اولايلاردان بىرى دى بازى تورك كادينلارى نىن، بىر عاراپ-اىسلام دئولتى اولان عابباسى دئولتى يۇنئىتمىندى سۆز صاحىبى اولمالارىدیر. بو كادينلارلا اؤرنىك اولاراك، آبابسىلرىن ۷. حالىفىسى مئمون'ون ائنىسى معراجىل حاتون وریلبىلىر. معراجىل حاتون، حالىفى'نى ھىدىيى ائىلنن جارىيى اىكئن، دوغوردوغو ئركىك چوجوغو مئمون'ون حالىفى اولماسىندان سونرا سارايدا ائتكىلى اولموش و اونونلا بىرلىكتى تورك كادينلارى نىن آبابسى ساراينداكى فالىيىتلىرى باشلامىشتير. (۱۴)

اىلك موسولومان تورك دئولتلىرى حانه دانلارینا مئىسوپ كادينلار، اؤزلىكلى سىياسى و ايدارى حياتتاكى آغىرلىكلارینى موخافاظا ائتمىش و زامان زامان گىرنىنى اىفا ائتمىشلردیر. سئلچوكوللاردا حاتونلاردان بازىلارى سارايدا سولطانىن يانیندا دىغىل، گىچىجى ويا دئوملى اولاراك باشكا بىر شئىهدىكى

ھونلار دۇنئىمىندىن ايتىيارئن كادين-ئركىك آيرىمى ياپىلمادىغى و كادينلار، ئركىغىن تاماملایىجىسى اولاراك كابول ائىلدىغى بىلنمىكتىدیر. حتى اؤىلى كى؛ كاغانىن ائىمىرنامىلىرى سادىجى " حاكان بويورويور كى " ايفادىسىلى باشلامىشسا گىچىرلى كابول ائىلدىمىزدى. يابانجى دئولتلىرىن ائىلچىلىرى، سادىجى كاغانىن ھوزورون چىكمالاردى. ائىلچىلىرىن كابولو ائىناسىندا حاتونون دا حاكانلا بئرابئر اولماسى گىركىردى. (۴) يىنى گۆكتوركلىردى و اويگورلاردا كاغانىن كارىسى حاتون، دئولت ايشلىرىندى كوجاسىيلا بىرلىكتى سۆز صاحىبىدیر. ائىمىرنامىلر، يالنىز كاغان نامىنا دىغىل، كاغان و حاتون نامىنا اورتا كلاشا ايمضا ائىلدىمىكتىدیر. ائىلى اچىندى دى كادين يوكسىك بىر مئوكىي صاحىبىتير. (۷)

ئىسكى توركلىردى ائوپىن صاحىبى كادىندیر. بوندان دولابى ائو كادىنى اچىن سۆىلنننن ائن يايگىن سۆز؛ " ائوجى " ايدى. گۆكتوركلىر بو آنلامدا كادين اچىن " ائش " سۆز جوغونو كوللانيركئن، عوئمانلىلار " ائودئش " ، چاغاتاى توركلىرى دى " ائولىك " دىيورلاردى. بو سۆزلردن باشكا توركلىر زئوجى اچىن ائسكىدئن " ائشى، ايشلر، يوتوز، ائگمىش " گىبى داھا چوك اونوان اولان كئلىملىرى كوللانىيورلاردى. آنادولو دا ايسى كادين، " باشا، باش يولداسى، بىكى، ائو شئىلىغى " گىبى كئلىملىرلى ائىلماكتادیر. كىرگىزلاردا ايسى ائوپىن گىچىك صاحىبىسى باش كادين اچىن كوللاندىكلارى " باى بىچى، باى بىچى " سۆزو كوللانىلمىشتير. (۶)

كادين كوتساللىك كاتان تۇرئىي گۆرى؛ دؤوولمئسى، ھورلانماسى ويا ايتىلىپ كاكىلماسى مومكون دىغىلدىر كى زاتنن تورك كولتوروندى و دىستانلاریندا بؤىلى بىر دوروم گۆزى چارپامامكتادیر. تورك دىستانلاریندا كادين، داىما ئركىغى نىن يانیندادیر. اولارین گوچ و ایلھام كایناغىدیر. كاھرامانى نىن يانیندا ساواشان كادين موتىفى، دىدى كوركوت

تورک توپلوموندا زامان زامان گۆزولتن كادين كارشى شيددئت اولايلارى، كادينلا ائركئغين تىپكى بير ائلمانين يارىسى گىبى بيربيرىنى تاماملان پارچاسى اولدوغونون شوورونا وارماميش اينسانلار طارافيندان ياپيلان مونفئريت اولايلا اولاراك دئغئرلئنديريلمئليدير. تورك اينسانى، گئچميشىنى يئنيدن اؤغرئنديغيندى ويا گئلئتك-گؤرئئكلرينى صاحب چيكتيغيندا، تورك كادينى دا تاريختى اولدوغو گىبى لاييك اولدوغو يئرى بولاجاكتير.

گئچميشتن گونوموزى كادار كادينلار، كيمي زامان توپلوم ايچئريسيندى يوجئلتميش كيمي زامان دا ايستيشمار ائديلميشتير. گونوموز دونياسيندا ايسى كادين، مالمئسف جئهالئتين و توكتيم ائكونوميسى نين هئدئفى حالينى گئتيريلرئك رئللام و ائغلئجى آراجى دورومونا گئتيريلميشتير. يينى گونوموزدى زامان زامان كارشيلاشتيغيميز اوزئرى، كادينلا ائركئك بيربيرلرى نين راكيبلىرى گىبى كارشى كارشيا گئتيريلمئىي چاليشيلماكتادير. هالبوكى كادين و ائركئك، بيربيرلرى نين راكيبى دئغيل، تاماملاييجيلاريدير. اينسان سويونون دئوامى، اونلارين بيرليكتى ياشادىكلارى ايلي كورومونا باغليدير. تئمئللىرى ساغلام ايلي كوروملارى ايسى، ائغيتيملى و ايتيارلى كادينلار اوزئريندى يوكسلير.

(مقاله توركيه توركجه سينده دير)

سارايىدا كاليردى. سولطانلا بيرليكتى اوتورسون ويا اوتورماسين حاتونون ائمريندى كوچوك چاپلى ايدارى و آسكئرى تئشكيلات، اؤزل بير هازينى، اؤزل بير وزير و ديغئر گؤرئوليلر بولونماكتادى. (۹)

عومئانلى دؤنئميندى كادى نين دورومونا باكيلديغيندا دا، ايليى اولوشتوران ائن اؤنئملى عنصرلاردان بيرى كاديندير. (۱۱) عومئانلى دؤلئتى نين كورولوش دؤنئميندى كادينلار، سوسيال حياتين ايچئريسيندى ائركئكلرلى بيرليكتى داها ائتكين بير گؤرونئو چيزميشلردير. كادى نين ايلئدى ائننى اولاراك يئرى هئر زامان اؤن پلاندا و تارتيشيلماس بير مئوكيدى اولموشتور. كورولوش دؤنئميندى كونار-گؤچئر بير كولتورى صاحب توك توپلوموندا بويوك بير فونكسيونا صاحب اولان كادين يايلايا گيديش و دؤنوشلردئكى توم دوزئلمئلر اونا آيتتير. (۱۲)

كورولوش دؤنئمى نين ائن اؤنئملى تئشكيلاتلاريندان بيرى باجيان-اى روم تئشكيلاتيدير كى بو تئشكيلات ايچئريسىنى داخيل اولان كادينلار، ايسكان فالئيئتلريندى دئ بولونموشلاردير. بو اماچلا آهيلر گىبى چئشيتلى زاويئلر آچميشلاردير. اؤ. ل. باركان، كولونيزاتور تورك دئرويشلريندى باجيان-اى رلام مئنسوبو كادينلارين دا زاوييى تئسيس ائتتيكلرينى و بو سورئتلى ايسكان و كولونيزاسيون فالئيئلرينى كاتيلديكلاريني بنليرمىشتير. كانونى دئورينى آيت دئفتئراى حاكاناى كاييتلاريندا، ۷۱۸ نولو مئنتئشى دئفتئريندى يئر آلان ۶۳، ۷۴، ۳۲ و ۸۱ نولو بئلگئلردى، " كيز باجى " ، ساكارى حاتون " ، " حاجى فاتما زاويئلرى " گىبى حاتون زاوييى شئيهلريندن اؤرنئلر وريلمئكتئدير. (۱۳)

تورك تاريخيندى و كولتوروندى تورك كادينى، يوكاريدا اؤزلئلنديغى گىبى؛ هئم توپلوم هئم دئ دؤلئت ايچئريسيندى بير دئغئرئ صاحيبتير. كادينلار دوغرودان توپلوم ايچئريسيندى فالل بير شئكيلدى حياتينى دئوام ائتتيرمئكتئديرلر. گونوموز

گۆی دن گلن سۆزلر، وئرگی لی سۆزلر.
شاعرین یازیلی قارا باختی دی
نه واخت سا یازدیغی ضعیف شعیرلر.

حاقین درگاهینا یول آچیر هر گون،
درکین درگاهین دان کئچهن بو حاقلار.
جنتین باغینا سو وئیرر آخی
عشقی درگاهین دان چیخان بولاقلار.
روحون هنیرینی سۆزه وئره ده
اودونو تاریخه وئیرر شعیرلر.
شاعرین کۆنلونه بیتهن سۆزلری
درد اوزه دوران دا دریر شعیرلر.

بیلیدیم کی، نه قدر سیزه یاخینام
سیزدن آرالی دا، کۆنول دوستلاریم.

تعریفلر تنتی دیر - اؤزوم دن گئنه م،
سیزله گۆرونوره م سۆزومه بینم.
صحرا قوملارین دا ایتن چای منه م
سیزدن آرالی دا، کۆنول دوستلاریم.
هر دن یالان یئره آچیلیر ائینیم،
شعیردن واخت آلیب چیرپیلیر اینیم.
...قورخورام دوی گله کۆنلومه بئینیم
سیزدن آرالی دا، کۆنول دوستلاریم.

شعیرین پورتی

دیرمی؟

بیلیرم کی، ملولسان،
اولما، -

اولماغا دیرمی؟
شیرین جانی هر گون، آز-آز
آلما، -
آلماغا دیرمی؟

سیرالانیب آغ یوللارا،
سلام وئرك «ساغ اول» لارا.
بومبوز، بومبوز خیالارا
دالما، -
دالماغا دیرمی؟

آت طالعیین پوچلارینی،
سولارا وئر سوچلارینی.
سیغال اومان ساچلارینی
یولما، -
یولماغا دیرمی؟

بیردی بختی قارالی دا،

نیه دفتریم دن پئریک دوشوب دو،
تویونور اؤزگه نین ایلغیم سسین ده؟
کیمین سه باختینی آچماق ایستیر،
هؤنکورور کیمین سه پنجره سین ده.
یوللارا دؤشنیب سۆز یارانان دان،
گزیر ییه سینی نئچه مین ایلدی.
آزیر گوناھین دا اونو سورانین
کۆنلونه چاتمامیش قریب شعیرلر.

گۆرورسه ن بیر گۆزل قیافه سین ده
ایلدیریم هارای لی جنگاورلری
یا چیچک ائلییر، یا لال ائلییر.
بیر ده گۆرورسه ن کی، دوردوغو یئرده
زریف کۆنوللری ایشغال ائلییر
بمؤوشه اتیرلی زریف شعیرلر.

زامانین آغرییان دیشینه دؤنوب
چکدیکجه گۆرورسه ن هله او دئیل.
قولاغا یول چکر، گۆزه تپیلر،
آلمیرسا هر کؤن لو اله، او دئیل.
اونو دؤشوره نین تاجی - تاختیدی

هیدان قیزاران یاناقلار اوسته
قووسو-قوزنه اولاش یاش بیردنبیره.

...اینجه یورد، سددینی آش خیاللارین،
دوشمه ایلغیمینا بوش خیاللارین.
میللتین ایستیی خوش خیاللارین
چین اولاش... چین اولاش، کاش بیردنبیره.

محبتدن دانیشاق

هر یئته ننه اؤجشمه یه نه لوزوم؟
گئچک اولان سؤزلریمده وار ایزیم.
قئی لی-قال دان یورولموشام، عزیزیم،
ایسته میرم هر مهنتدن دانیشاق،
گل، بیر آز دا محبتدن دانیشاق.

هاردا قویدوق سئودالارین ایلکینی،
کیملر دئدی: اوی نیفرته، سئو کینی؟!
گل، آسمایاق دردی میزدن سئوگینی،
کؤنلوموزه صداقتدن دانیشاق،
گل، بیر آز دا محبتدن دانیشاق.

باشیمیزین اوستونو یاش آلامیش،
چاره سیزلیک گلیب سئیره دالمامیش،
قهر اولوب سؤزدن گؤزه دولمامیش
بیر آز بوردان، بیر آز کئنددن دانیشاق،
گل، بیر آز دا محبتدن دانیشاق.

نه معناسی سیزلاماغین مین کره
سون هئسابات یوخسا هینکی-مینکیه؟
فیرلانیرسا ایچی دن لی کیر-کیره،
برکتدن، امانتدن دانیشاق،
گل، بیر آز دا محبتدن دانیشاق.

هله وارسا قانیمیزی جوش دوران،
هله وارسا بیر سؤزله داغ آشدیران،

بیردی قلبی یارالی دا.
حاق اولان دان آرالی دا
قالما،

قالماغا دیرمی؟

- عؤمور ندی؟

- جان دا کیره.

او دا اولور بیرجه کره.

...امانتی الدهن یئره

سالما،

سالماغا دیرمی؟

کاش بیردن-بیره

الله یم قایتارا او زامانلاری،

اثل یه احوالی خوش بیردنبیره.

سؤن دوره باش یوروب، باش قاتانلاری،

ائندیره باشینا داش بیردنبیره.

یوللاری کسینه قفیل خاتانین،

سون آدی عشق اولار کین، اتانین.

آیاغی یئر آلان شرین، شیطانین

قویا اللرینی بوش بیردنبیره.

بیلمه لی نه وارسا، بیله بیله سهن،

نومونه مثال لی اولاش بیله سهن.

بوتون کؤنوللری آلا بیله سهن،

اولا هر قیمتین «بئش» بیردنبیره.

یئنه «یال لی» گئده تویون آخیری،

کؤهنه کیشیلره دوشه آغیری.

یئنه یاستی لانا «ممدباغیری»،

یئنه هاوالانا باش بیردنبیره.

اوف! هانی «بلایی-عشق ایله خسته»؟

بیر دئییه: کؤنول وئر، حاقینی ایسته.

سۆزومون قىمىتى، ايارى بللى
تانييىن دهان دا لليمن منى.

دوداق ديمز جىغالى تجنيس

عشقين دۇرد يانين دا، گوناھ ايچين ده
چكديين آغرىنى يارا دان، اولسا.
گل، آى آشيق، يارا دان،
جان قهرىنى يارا دان.
دوغرونو دوغرو يولا
چكر اۇزو يارادان.
آغرى دان آغ گون ده يارانار هر گون
الله ين ايذنيله يارادان اولسا.

حيات اليين ده دوز ال ن، تكى،
سني ن تك دوزه له دوزه له ن، تكى.
گل، آى آشيق، دوز ال ن،
دوز الكده دوز ال ن
دوغرو يولون چتيني
دوزه له ن دى، دوزه له ن.
دوزه لر گوۋى اوزو دوزه له ن تكى
جان آلان يار گوۋو يارا دان اولسا!

حاق اولسان قانادلى ات آلار سنى،
حاقا ياخين چكر اتالار سنى.
گل، آى آشيق، اتالار،
حاقى دئيير اتالار.
سئوداسيننان دۇنه نى
درد نهري نه اتالار.
تالى درياسينا اتالار سنى
قالاسان، اينجيورد، يار آدان اولسا.

گۆرك نه دئيەجك؟

عۇمرون چنى دس-دس گلير،
چنين ده ده نفس گلير.

كور ايستى عمل ليجه چاش ديران
ان خاتالى مهارت دن دانيشاق،
گل، بير آز دا محبت دن دانيشاق.

آلى ايستك افسانه دن گوج آلا،
افسانه لر ائل گۇزون ده اوجالار.
دار آياق دا باغيش لانير قوجالار
او گولمه لى خيانت دن دانيشاق،
گل، بير آز دا محبت دن دانيشاق.

نادان ايله دئييشيب دى بو دونيا،
شيطان ايله دۇيوشوب دو بو دونيا.
اونسوز دا چوخ دئييشيب دى بو دونيا-
بيزيم اولان آيرى درددن دانيشاق،
گل، بير آز دا محبت دن دانيشاق.

آييرما، الله يم

اونسوز دا دوغرو سۇز دار آغاجى دى،
بير گون آساجاقلار ديليمينه ن منى.
چوخوم او يان دادى، آريم بو يان دا،
يانىما، آى اورك، اؤلومنه ن منى.

هله اليم ده دى اتيين، ياخان،
سئودا ياغيشى دى گۇزومنه ن آخان.
گۇرسه نيز قورويور قوجا داغداغان
باخ، اوندا تئز آلين علمنه ن منى.

مطلبيم، منزليم حاخدى قارشيم دا،
سئوگيلر اونوانى اولاشيم دا!!
پريشان حاليم دا، كۆورك ياشيم دا
آييرما، الله يم، ائليمن منى.

اينجه يورد سوي آديم- معيارى بللى،
مکانى، محلى، ديارى بللى.

آياغين ديميرسه دده يوردونا
اۋلون ده هئچ ندى، ديرين ده هئچ نه.

داغلارى، داشلارى، قوشلارى سئوديك،
دوغولدوق هر يازنان، قيشلارى سئوديك.
ياناغى گۆينه دن ياشلارى سئوديك -
نه قال دى بو عشقين يئرئنه ده؟ - هئش نه!

اينجيورد، گۆينه دير ايچين، نديرسه،
كۆچور يوخ لوغونا كۆچون، نديرسه.
سئوينجين كيمه سه بير هئچنه ديرسه -
دردين ده هئچ ندير، دردين ده هئچ نه!.

تۆكولور

ادم گيره آرايا،
سئوگيلرى آرايا.
گول بند اولور آريا
اوزون دن بال تۆكولور.

عشق تانرى دان اولودو،
او دا كۆنول قولودو.
گاه دولور قم بولودو،
گاه دولور، آل تۆكولور.

باهار سيغمير بو وزنه،
گرک جان دا گزينه.
اوغوللارين گۆزونه
آغ اوزدهن خال تۆكولور.

بار آغاجين بار دادى،
دار آغاجى داردادى.
كاسيبا گون هاردادى
قارغاشا بول تۆكولور.

اوبور طالع امرينه،
زاي سو قاتير خميرينه.
چاتا بيلمير عؤمرونه
گونلرى كال تۆكولور...

بورالاردان بير سس گلير
او سس گۆرك نه دئيه جك.

عؤمرون يولو دار تونئل دى،
او باشين دا نه وار؟ - بيل دى.
آها! بير آز ايشيق گل دى
هوس گۆرك نه دئيه جك؟

پول، كرئسلو، قادين... دادلى،
سن پيادا، اونلار آتلى.
دوشدويوموز دونيا آدلى
قفس گۆرك نه دئيه جك؟

اوز گۆرمه يه قال دى مى اوز،
دوز قاداسين آلدى مى دوز؟
خوش سؤزونو گوددويوموز
كيم؟ بس، گۆرك نه دئيه جك؟

چكرميولا دارا طرف،
جان روحونا دورا طرف.
...ايچين ده كى نورا طرف
تلس، گۆرك نه دئيه جك؟

هئچ نه

ايلاهى، كيم پوزوب بو طارازليغى،
بيرين ده هر شئى وار، بيرين ده هئچ نه.
اينسانلار نه قدر گوناھكاردى كى،
دايازدا هر شئى وار، درين ده هئچ نه.

دوروب قوللوغون دا قولون، كۆلنن،
ايبينى ايبيردىك ايرى گلنن.
هر اوزو گوله نين، اوزه گوله نين
دخلين ده مين درد وار، تهرين ده هئچ نه.

گده بيلنر گده يوردونا،
هاردادى يورد اوغلو، گنده يوردونا؟

ابراھیم یوسف اوغلو نون شعیر لری İbrahim Yusufoglundun Şeirleri

شعیر اوخویورسان تیتراک بیر سسله

قیشیدیر... بو تیترییش مئه اولا بیلمز،
هله، قلب ایسیدن گون گلمه یییدی.
بلکه ده ملکدی... ائه، اولا بیلمز،
هئچ کیم منی بئله کؤورلتمه یییدی.
... بو سنسن، اؤنومه نئجه هوسله،
شعیر اوخویورسان تیتراک بیر سسله.

قلبیمین سسیدی اوخودوقلارین،
به می ده، زیلی ده منه تانیشدی.
گؤزلریم اؤننده توخودوقلارین
هر ایلمه دردینی منه دانیشدی.
منیم هر سؤزومه، هر بیر سطریمه
طالعین قیسمتی قم نییدی.
سن الله، اونلاری دیله گتیرمه،
گؤز یاشی گؤزنده گیلله نییدی.
نه اولار، اوزونده سن گولوش بسله،
شعیر اوخویورسان کؤورک بیر سسله.
منیم بو دونیا یا گلدیگیم گونو،
کیمسه قوربان کسب، بایرام ائتمه دی.
آتاسیز حیاتین کدری - قه می
منی سارسیتماغا گوجو یئتمه دی.

بیر آنام وار ایدی، پایی - پییادا
سحردن آخشاما ایشه چاپاردی.
بیر الی کئتمنلی قالار تارلادا،
بیر الی تندیرده چؤرک یاپاردی.
بیزلری بؤیوتدو اولو نفسله،
شعیر اوخویورسان او دوغما سسله.

بوی آتدیم دردیمله یئنی بیچیمده،
گؤردوم، تورپاغیما بلا اکیبلر.
سرحد دیر کلری کؤکسوم ایچینده،
تیکانلی مفتیلی بوتؤو چکیبلر.
سونرا دا خیانت، سونرا دا حيله
یارالی سینه یه داغ چکیلیدی، داغ.
ائله قصد ائدیلدی طالعسیز ائله،
هله ده یادلاردا قالیب قاراباغ.
هسرتله او تایی آز هایلا، سسله،
شعیر اوخویورسان قملی بیر سسله.

تانری تغز گؤندرادی سئوگی پاییمی،
چیخارتدی اؤنومه دنیز گؤزلونو.
دالغالار رام ائتدی بولاق، چاییمی،
آخیر کی، تانیدیم دؤنوک سؤزلونو.
... دوشور، شاعیرلرین بختینه، دوشور،
دوشور، بو دونیانین زالییم قیزلاری.
شاعیرلر طالعی، بختیندن کوسور،
اولورلار دونیانین تک، یالقیزلاری.
دونیا یا محبت، سئوگی یایانلار،
بو داش اور کلره یول تاپا بیلیمیر.
سؤزله اور کلری اووسونلایانلار
سئودیگی گؤزلله دیل تاپا بیلیمیر.
بونلاری سن منه سؤیلمه وصله -
شعیر اوخویورسان سحرلی سسله.

... یوخ، یوخ... بو تیتراگیش مئه اولا بیلمز،
قلبیمه حرارت دولمایاجاقدی.

حالینا یانماغا اوزوم اوتانیر،
نامردلر الینده قالان تورپاغیم-
خوجالیم هئی... خوجالیم...

یئتیشن اولمادی او گون دادینا،
آخان قانلار هوپدو یئددی قاتینا.
سنی تای توتدولار یاسلی خاتینا،
دیلمی یاندران یانقلی آغیم-
خوجالیم هئی... خوجالیم...

گونش اوزرینه قم ساچاقدیر،
اوتلار گۆز یاشیلا بوی آتاجاقدیر،
لاله لر رنگینه قان قاتاجاقدیر...
باهاردا سارالان یاشیل یارپاغیم-
خوجالیم هئی... خوجالیم...

قوینونداکی یادلار قوولاجاقدیر،
شیشمیش بورونلاری اوولاجاقدیر،
بو درد ایچیمیزده قوورولاجاقدیر،
سینمه چکیلن ساغالماغ داغیم-
خوجالیم هئی...خوجالیم!

من چکن دردلری سن باری چکمه

من دئدیم... سن گلدین...دوردون اؤنومده،
گۆزلرین چاغلایان بولاق کیمیدین.
روحوم اووسونلانا بوی خوش گونومده،
سن منه اون یئتمز اوزاق کیمیدین.

نه قدر یاخیندیق، او قدر اوزاق،
سارسیلدیم، دو یغولو باخیشلاریندان.
نه بیر قول قالدیردین، نه آچدین قوجاق،
قورخدوم، گۆزلری نین یاغیشلاریندان.

کدری قلبیمدن هنج کیمسه سیلمز
سن دئین گونوموز اولمایاقدی.
... بو سنسن، اؤنومده نئجه هوسله،
شعیر اوخویورسان تیتک بیر سسله !

من هله بو بویدا درد گۆرمه میشدیم

آنام زهرانین عزیز خاطیره سینه

او گونو گۆیلردن کدر یاغیردی،
تانرینی بو بویدا سرت گۆرمه میشدیم.
آی آنا، اؤلومون یامان آغیردی،
من هله بو بویدا درد گۆرمه میشدیم!
آی آنا، وئرسم ده عؤمور-واریمی،
دردینه بیر علاج ائده بیلمه دیم.
اوستونه النن گۆز یاشلاریمی،
او گون عاجیزلیکدن سیله بیلمه دیم.
من هله بو بویدا درد گۆرمه میشدیم
اؤزومو بو بویدا پرت گۆرمه میشدیم.

عؤمرومه جالادین عؤمور نورونو،
قوینوندا بوی آتیب بویا دولموشام.
قورویوب ساخلادین سن غورورونو،
آی آنا، سن منه آتا اولموسان.
حیاتدا سن بویدا مرد گۆرمه میشدیم،
من هله بو بویدا درد گۆرمه میشدیم.

منی اووودامماز حیاتدا بیر کس،
سنسیزلیک قلبیمی کؤرلدیر هر آن.
یامانجا یازیلدی طالعیمه نس -
اینانا بیلیم حیاتدا یوخسان.
زرلری آغ دوشن نرد گۆرمه میشدیم -
من هله بو بویدا درد گۆرمه میشدیم.

خوجالیم، هئی...خوجالیم...

اوزلره باخماغا گۆزوم اوتانیر،
تسللی وئرمه یه سؤزوم اوتانیر،

تورپاڭى گۆينسە گۆيلرى آغلار،
 آرپاچاي ساييلير قاشى شرورون.
 تانرى اؤزو بيلن درد گۆندريبدى،
 نئچە فلاكتى سرت گۆندريبدى،
 نامردين اؤنونه مرد گۆندريبدى،
 بلالار چكيبدى باشى شرورون.
 اورك اووسونلودو باھارى، يايى،
 ماوى سماسيندا اولدوزو، آيى.
 يوخسادا سروتدە پاييز تايبى،
 زرگر ناخيشليدى قيشى شرورون.
 گزدىكگە گوررسن بارلى دوزلرى.
 زحمتلە نورلانان گولر اوزلرى.
 تانرى ياراداندان تا اوزو برى،
 يئيلير ائللردە آشى شرورون.

يئرآلتى، يئروستو وارى توكنمز،
 زيروه دن قارتالى، قارى توكنمز،
 چيچگين اوستوندن آرى توكنمز،
 عطريندن تانينير بالى شرورون.
 مين بوسات قورولور هر بوجاغندا،
 گوللر عطير ساچير تر قوجاغندا،
 عؤمرونون گنجلشن سحر جاغيندا،
 قلبلر اووسونلايير حالى شرورون،

دده قورقود گزن اوغوز ائليدى،
 ديلي آنا ديلي _ توركون ديليدي.
 مغرور ناخچيوانين داورن آ تئليدى،
 قديمدي، اولودو ياشى شرورون.

چتتين اولاجاقدى بو پاييز سنه
 داها سيسقا-سيسقا ياغيشلار ياغير،

سن كى، بنزميردين يادا، اؤزگه يه،
 بيليرديم، سن منى دويوب گلמיםن.
 شعير سؤيلتمه يه، سؤز ائشيتمه يه،
 قلبى نين سسينه اويوب گلמיםن.

گؤرن نه تاپميسان شعيرلريمده،
 اونلارين سئوينجدن كدرى چوخدو.
 ائله سينمده كى دردلريمين ده،
 قدرى وارسادا، حدري يوخدو.

داها نه سؤيلگيم بو پاييز گونو،
 گورورسن، يارپاقلار خزله دؤنوب.
 سنه دئيه جگيم شعيرلر دوزو،
 يازا بيلمه ديگيم قزله دؤنوب.

منلى هيسلرينى ساخلا اؤزونده،
 آخى، قم دنييم، قلبينه اكمه.
 يانسام دا چاتديغين اوجاق كؤزونده،
 من چكن دردلى، سن بارى چكمه.

من دئديم...

سن گلدين...

دوردون اؤنومده،
 گؤزلرين چاغلايان بولاق كيمييدى.
 روحوم اووسونلانان بو خوش گونومده،
 سن منه اليئتمز اوزاق كيمييدى.

شرورون

دده قورقود گزن اوغوز ائليمدى.
 اولودو تورپاڭى، داشى شرورون.
 ديلي توركون ديلي - آنا ديليمدى،
 قديمدن-قديمدي ياشى شرورون.

بوردا آرخالانيب داغلارا داغلار،
 درين دره لرده چاپلارى چاغلار.

منى گوناھيما باغيشلا، الله

درديم بير چيچكى قهر ائيله ديم،
 آرى نين بالينى زهر ائيله ديم،
 درديمى كهره يهر ائيله ديم،
 منى گوناھيما باغيشلا، الله!

گۆزلىر منە باخدى، من قاشا باخديم،
 ياناقدا ياشاران نم-ياشا باخديم،
 چوخ اثركن توخوندو تن داشا باختيم،
 منى گوناھيما باغيشلا، الله!

ايسته ديم ديرچلم ياز گليب گئتىدى؛
 بير گۆزل تاپينجا ناز گليب گئتىدى،
 دوست-تانيش قايما آز گليب گئتىدى،
 منى گوناھيما باغيشلا، الله!

منى يولا سالان يولو اونوتدوم،
 بوينوما ساريلان قولو اونوتدوم،
 ساغيمى قورودوم، سولو اونوتدوم،
 منى گوناھيما باغيشلا، الله!

گئتىدى اليميزدن وطن تورپاغى،
 گئيمه ديم اينيمه كتن تورپاغى،
 گوجوم يوخ قايتارام گئدن تورپاغى،
 منى گوناھيما باغيشلا، الله!

الريم چاتمايىر پارالارينا،
 شعريمله دوز سپديم يارالارينا،
 شهيدلر آلمادى آرالارينا،
 منى گوناھيما باغيشلا، الله!

باغيشلا-باريشيم گوناھلاريملا،
 قاينايب-قاريشيم اون "آه" لاريملا،
 اونلاردان آيريليم اوشاقلاريملا،
 منى گوناھيما باغيشلا، الله!

ياغيشا قاريشان قارغيشلار ياغير،
 قارغيشا قارغيبان شيمشكلر چاخير،
 يوللارين بورونور دومانا، چنه -
 چتين اولاجاقدى بو پاييز سنه.

سئودىگين چيچكلر، گوللر سولاجاق،
 پنجرن اونونده توللر سولاجاق،
 هر سولان گونونه گۆزون دولاجاق،
 ساچلارين بله نير قيرووا، دنه -
 چتين اولاجاقدى بو پاييز سنه.

هئيين قالمايىبدى چاغلاماغينا،
 اوركدن هؤنكوروب آغلاماغينا،
 سونونجو دويمه نى باغلاماغينا،
 طاقتين يئنيبدى ياريا-تنه -
 چتين اولاجاقدى بو پاييز سنه.

بو پاييز گونونو گۆريدين گرک،
 سئوگينه بير قسيير هؤريدين گرک،
 ديزينه-باشينا دؤييدىن گرک،
 ايندى كؤكس اؤتورمه كئچيب-گئدنه -
 چتين اولاجاقدى بو پاييز سنه.

پاييز دده قورقود ليباسى گئيب،
 هر عؤمرون پايينى، آدينى وئريب،
 سنسه نه آنا، نه ننه دئيب،
 تنهالىق چؤكوبدو سولموش چؤهرنه -
 چتين اولاجاقدى بو پاييز سنه.

۲۰۱۹/۱۲/۱۰

گلیب خیرمانداکی خیرداغا چاتدیم-
بو پای دا توخوملوق، دنلیک دئیلمیش،
سن دئمه، بو دونیا منلیک دئیلمیش.

گوزوم قالماسا دا سروت-واریندا،
ساجلاریم اوشودو قیروو، قاریندا،
سارسیلدیم احتیياج دالغالاریندا-
یاناغی آل بویا-انلیک دئیلمیش،
سن دئمه بو دونیا منلیک دئیلمیش.

قورخدو آدلانارام، سؤز یاییب کئچدی،
نئچه یول آدیمی آدلاییب کئچدی،
عؤمور کیتاییمی قاتلاییب کئچدی-
هئیسیت، شرفی-منلیک دئیلمیش،
سن دئمه، بو دونیا منلیک دئیلمیش.

منی اؤز دوغماسی بیلمه دی، نییه،
سالدیغی دویونلو ایلمه دی، نییه،
دوغروسو بیلمه دیم، بس ندی، نییه-
-دونیا، یوسیفوغلو، سنلیک دئیلمیش،
سن دئمه، بو دونیا منلیک دئیلمیش.

شوشا

دونیانین موقدس گونودور، بو گون،
خوش موژده قلیلری گتیریپ جوشا.
گؤزلر بولاق کیمی جوشوب-چاغلاییر،
بو گون آناسینا قوووشور شوشا.

دشیننی، ادینی پناهخان قویوب،
زیره یه قارانقوش یوواسی قونوب،
دوشمنی گؤینه دن گؤز داغی اولوب،
نئچه یول گلیبدی بدد گؤزله توشا،
هر واخت قالیب چیخیب دؤیوشده شوشا.

**

قوینو تاپداق اولدو، ینیلده ییبدی،
یادلار رقص ائله ییب، دینگیلده ییبدی،

سن دئمه، بو دونیا منلیک دئیلمیش

بیر پاییز گونونده گلدیم دونیا یا،
طبیعت آییننه چنی گئییمیش.
چوخو سئوینسه ده تانری پایینا،
سن دئمه، بو دونیا منلیک دئیلمیش.
آنم نه سؤیله دی سؤزونه باخدیم،
قایغیا بلنن گوزونه باخدیم،
دؤنوب بو دونیانین اوزونه باخدیم
گوردوم کی، هر بوسات شنلیک دئیلمیش،
سن دئمه، بو دونیا منلیک دئیلمیش

ایللرله قدکدن کؤینک گئییندیم،
حیاتدا چالیشقان، بیر آز یئیندیم،
وئردیگی پایینا کوسدوم، دئییندیم-
جاوابی دوز چیخان تنلیک دئیلمیش،
سن دئمه، بو دونیا منلیک دئیلمیش.

اؤزومه خیالدان دونیا یاراتدیم،
هارا آددیم آتدیم، دوز آددیم آتدیم.

هارايا قاچير بو آدام

آدديملاری قيريق-قيريق،
اوزو، گوزو جيريق-جيريق،
گؤدکچه سی سيريق-سيريق
هارايا قاچير بو آدام؟

ائلی یوخدو، ائلدن قاچا،
ائوی یوخدو، ائودن قاچا،
ياغیش ياغمير، سئلدن قاچا
قم-کدر ساچير بو آدام.

گؤز ياشی گؤزونده دونوب،
ساجلارينا قيروو قونوب،
ايتە، پيشييه دوست اولوب
دردينی آچير بو آدام.

نیی گلير قمدن گلير،
گؤرن دئير: " دمدن گلير " ،
قارغا، قوزغون همدم گلير
اونلاری قوجور بو آدام.

عؤمور سورور قوردلا، قوشلا،
گول قوخلايير بئله هوشلا،
يولا گندير بد ويروسلا،
اينساندان قاچير بو آدام!

٢٠٢٠/٤/١

سرخوش قدحلری جينگيلده ييبدی،
دؤنوب قفسده کی دردلی بير قوشا،
آزادلیق عشقييله ياشاييب شوشا.

**

تالان ائيله ديلر ثروت - وارینی،
پرن-پرن گؤردو اوولادلارینی،
چکمه دی داغلاردان دومان، قارینی،
گؤزله دی قان-قادا صولحله سوووشا،
بو نجیب ایسته یه چاتمادی شوشا.

**

يامان اوزاق دوشدو آذان سسيندن،
جالبارين، بولبولون گور نغه سیندن،
" ایسا بولاغی " نین زومزومه سیندن،
چيرپینان کؤکسونو دؤندردی داشا،
خیلاصکار اوردونو گؤزله دی شوشا.

**

نه قدر قلبلری سئوگیسی سارمیش،
عالی باش کوماندان بختینی یازمیش،
بوتوو آذربایجان شوشایا یارمیش،
هامیسی بیر اولوب قالخدی ووروشا،
وحشی جاینایغیندان قور تولدو شوشا!

**

شوشا!- غئیرت، شرف، قورور شهری،
شفقه دؤنه جک هر بير سحری،
دونیا یا سس سالیب دؤنوش ظفری،
خوش موزده قلبلری گتیریب جوشا،
بو گون آناسینا قوووشور شوشا!

دوست کیست؟ چرا صمد، نمی‌توانست دوست فراهتی باشد؟

«دوست از پشت بهت خنجر نمی‌زند. کنارت و پا به پات می‌یاد حتی اگه تمام دنیا مقابلت ایستاده باشند.»

پس از ویژگی‌های دوستی آن است که دوستان باید زندگی را با یکدیگر بگذرانند. از نظر ارسطو هیچ چیز به اندازه باهم‌زیستن علامت دوستی نیست. دوستان خوب، خیرخواه یکدیگر هستند. ویژگی مهم دیگری که او برای دوستی در نظر می‌گیرد، متقابل بودن آن است. ارسطو معتقد است که اگر صرفاً یک فرد، دیگری را دوست داشته باشد و خیرخواه او باشد اما دیگری متقابلاً چنین نباشد، این رابطه را نمی‌توان دوستی دانست بلکه تنها نوعی خیرخواهی، و منفعت طلبی است.

در تاریخ دیده شده که افرادی در جلد دوستی وارد شده و برای یک سازمان، ارکان، کشور دیگر منفعت طلبی کرده‌اند اما در ظاهر خیلی‌ها به تصور اینکه او نیز مانند دیگران است در پی تمجید و تعریفش آمده‌اند به اینگونه افراد در اصطلاح سیاسی جاسوسان چند جانبه گویند. در این خصوص مثالهای بسیار زیاد می‌توان آورد به عنوان نمونه می‌توان از مشهدی عباسعلی در دوران خیزش ستارخان بزرگ نام برد که خود را به عنوان دوست صمیمی ستارخان جا زد، و با کشتیدن ستارخان به قتلگاه قصد کشتن وی را داشت که ستارخان فهمید و از مهلکه فرار کرد و زنده ماند. (لومپن‌های مشروطه)

بنابراین بدترین دشمن می‌تواند بهترین دوست باشد و بهترین دوست می‌تواند بدترین دشمن گردد. تمام مطالب فوق متفق‌القول بر این تاکید دارند که: دوست در شرایط بحرانی دوست خود را به حال خود رها نکرده و تا آخر در کنارش می‌ماند. (من چند بار تلاش کردم، چون صمد را پیدا نکردم به پاسگاه برگشتم، بعد از چند روز شنیدم اسد با کاظم برای پیدا کردن صمد به ارس رفته‌اند... گفتگوی فراهتی با صدای آمریکا)

محمودبنی‌آدم (دالغا)

مدتی است، مرگ حمزه فراهتی راز دار مرگ صمدبهرنگی کلمه‌ی را بر سرزبان بعضی‌ها انداخته که ظاهراً معنا و مفهوم آن را دنبال بهره‌جوی و توجیه کارهای کرده و ناکرده‌ی خود هستند. به قولی از آب

گل‌آلود ماهی‌های مد نظر خود را می‌خواهند بگیرند. قضیه هر چی هست من نمی‌دانم و در پی یافتن این راز سر به مهر نیز نیستم، بلکه در این نوشته سعی خواهم کرد با توجه به مفاهیم جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و تعاریف انسانهای بزرگ روشن سازم که دوست کیست و رابطه‌ی دوستی چگونه است؟ داشتن رابطه کاری و غیر کاری با هر فرد دلیل بر داشتن رابطه دوستی نیست و نمی‌توان به هرکس دوست لقب داد. در آخر نیز چند نمونه از مطالب نویسندگان و افراد شناخته شده، در ارتباط با مرگ صمدبهرنگی آورده خواهد شد. (قضاوت با خوانندگان)

در زبان عربی به دوست می‌گوییم «صدیق»؛ یعنی راستگو. پس اولین خصیصه یک دوست راستگو بودن آن فرد است. بعد از راستگویی امانت دار، و وفادار بودن است. حضرت علی (ع) یکی از خصایص دوست را نگهبانی و پاسداری از دوستش می‌دانند. ایشان می‌فرمایند هیچ دوستی تکمیل نمی‌شود مگر: «أَعْجَزُ النَّاسِ مَنْ عَجَزَ عَنْ إِكْتِسَابِ الْإِخْوَانِ، وَ أَعْجَزُ مِنْهُ مَنْ ضَيَّعَ مَنْ ظَفَرَ بِهِ مِنْهُمْ.»

همه ما حتماً این ضرب‌المثل فارسی را خوانده و یا شنیده‌ایم: «دوست آن باشد که گیرد دست دوست - در پریشان حالی و درماندگی.»

یا به قول باب مارلی:

در حال زایش، رشد و شکوفایی است. تنها این چنین دوستی منجر به ایجاد اتحاد روحانی می شود.

دوستی نوع دوم: در این نوع دوستی آنچه که مبنا قرار می گیرد منافع مشترک بین مردم است و لذتی که از ارضای نیاز و کسب منفعت برای دو طرف حاصل می شود. این نوع دوستی معمولاً در حالتی دوام می یابد و عمق می گیرد که کسب منفعت و لذت در هر دو طرف ایجاد شود. وقتی از کسب منفعت و لذت ناکام می شوند به هر دلیلی به این دوستی ادامه می دهند اما هر چه این فاصله شدت یابد از عمق و دوام دوستی کاسته می شود. در حالتی که هر دو طرف در وضعیت توازن لذت قرار داشته باشند، این نوع دوستی به دوستی با فضیلت نزدیک تر است.

دوستی نوع سوم: دوستی مبتنی بر منفعت یا فایده است که پایه دوستی در اینجا براساس نفع صورت گرفته باشد. در چنین شکلی احساس دوستی در بین افراد ضعیف و کم دوام است و دوستی که بر پایه نفع استوار باشد، وقتی که نفع از میان برخواست، دوستی هم از بین می رود زیرا چنین دوستانی همدیگر را دوست نمی دارند بلکه جز سود و فایده چیز دیگری را از دوستی نمی جویند. ارسطو در جمع بندی انواع دوستی می گوید تنها دوستی بین مردمان نیک است که مصون از خلل است. دوستانی که دوستی آنها مبتنی بر فضیلت باشد نمی توانند به هم زیان برسانند و در بین آنها تمام صفاتی که مستلزم دوستی است، مشاهده می شود

خوب حال که معنی و مفهوم دوستی مشخص شد. و منفعت مشترک در دوستی نیز معلوم گردید آیا می توان گفت که چون صمد، به زور، یا به میل خود (از نیت همراه خود بی اطلاع) به همراه فراهتی راهی یک ماموریت نظامی شده است پس اینان دوست بودند؟ در بین اینان کدام فضیلت مشترک بوده و کدام منفعت؟ اگر فضیلتی، منفعتی بوده چرا تنها صمد زیان دیده است، و این فضیلت باعث نشده جلو زیان گرفته شود؟...

دهخدا به نقل از محققان مختلف می نویسد: دوست، یعنی محب، یک دل، یک رنگ، خیرخواه، دوستی رابطه ای است کامل تر از معاشرت ساده و هم زیستی معمولی، یک فرد ممکن است در محیط زندگی، یا محل کار خود، یا سر کلاس با افراد مختلف برخورد داشته باشد بدون اینکه بین آنها صمیمیت و هم دلی وجود داشته باشد چنین رابطه را دوستانه نخوانند دوستی گوهری است گران سنگ که مانند ودیعه به کسی داده می شود. دوستان یک روح هستند در جسم های جدا جدا و گوناگون.

تعریف دوست از لحاظ جامعه شناسی: «دوست کسی است که عمرش را در مصاحبت دیگری می گذراند و با او در ذوقیات مشترک است، یا کسی است که در شادمانی و غم های دوستش سهیم است.»

برای دوستی چند مرحله تعریف کرده اند، اولین مرتبه دوستی داشتن فضیلت است و این بالاترین، خالص ترین مرتبه از دوستی است، کسانی را دوست هم نامیده اند که در این خصیصه نکات مشترک داشته باشند

در دوستی با فضیلت، دو طرف از یکدیگر چیزی نمی خواهند، چون دوستی با فضیلت در تمامی لحظه ها

می‌گیرد. اگر دوستی این است، پس دوستی کاظم سعادتی با بهروز دهقان چه بود، که کاظم خود را می‌کشد که مبادا تحمل شکنجه نداشته باشد و محل اختفای بهروز را لو دهد.

آقای غلامحسین فرنود می‌گوید: صمد از لحاظ بدنی قوی بنیه بود (فراستی می‌گوید ضعیف بود) فرنود ادامه می‌دهد در بستان آباد هنگام آب بازی من (فرنود)، رئیس‌نیا، و چند نفر دیگر نتوانستیم سر صمد را زیر آب کنیم. من نمی‌خواهم فراستی را مقصر بدانم، گرچه با توجه به شرایط آن زمان و موقعیت صمد و تهدیدهای که از طرف ساواک به خاطر کتاب الفبای صمد می‌شد باید بگویم که چند درصدی هم احتمال کشتن صمد وجود دارد... (همان، صفحه ۵۶۵)

در مقاله از علیرضا جباری که به بهانه‌ی سی‌امین سال‌مرگ صمد نوشته شده می‌خوانیم: «صمد چه کرده بود که می‌بایست درخت بارآور زندگیش در آغاز شکوفایی خلاقیت ادبی او قطع شد؟ مگر جز این بود که صمد روستا به روستا می‌گشت و برای بچه‌های روستایی آذربایجان کتاب می‌برد، ایشان در ابتدای این مقاله مرگ صمد را با مرگ خسرو، فرخی یزدی، عشقی... مقایسه می‌کند و می‌گوید: اینان از سلاله‌ی پاک بودند که کج اندیشان و خودکامگان واپسگرا مانند رضاخان دست از سرشان بر نداشتند...»

آقای فرزانه صمد را شهید می‌نامند، آقایان: رئیس‌نیا، و فرنود احتمال کشتنش را می‌دهند، با این اوصاف نباید شک کرد که این فرد (فراستی) در لباس دوست وارد شده صمد را به مسلخ کشیده تا از شنا بلد نبودن صمد بیشترین بهره برداری را کرده و با توجه به شرایط آن زمان جامعه مرگ او را طبیعی جلوه دهند؟ در تاریخ بارها دیده شده که افراد سیاسی توسط به اصطلاح دوستان خود به نابودی کشیده شده‌اند (امروزه هم حتما فلسفه پرستوها را شنیده و می‌دانید) و هر کس کمی جستجو کند آنها را خواهد یافت من به دلیل مسایل سیاسی از نام بردن آنها پرهیز می‌کنم. باید بدانیم که در این مواقع اینگونه افراد را دوست نه، بلکه مخربترین دشمن می‌نامند.

تهیه کننده:

همانطور که در بالا اشاره شد بعد از تعریف دوستی و نحوه ادامه آن به چند مورد در ارتباط با مرگ صمد اشاره می‌کنم که خیلی‌ها این موارد را یا ندیده‌اند و یا بنابر مصلحت از کنارش گذشته و بیشتر به مطالب مجله آدینه و آرش پرداخته‌اند که این دو مجله هر دو به نوبه خود در حق صمد بهرنگی جفا نموده‌اند.

آقای محمدعلی فرزانه، مرگ صمد را شهادت فرشتگان می‌نامد. (کتاب یادمان بهرنگی صفحه ۳۹۳) چرا؟ آیا کسی که به مرگ طبیعی مرده باشد می‌توان به او شهید لقب داد؟

آقای رحیم رئیس‌نیا می‌گویند: حمزه فراستی آنروزها با صمد بود، (نمی‌گویند دوست بود) فراستی بعدا با گروه چریکهای کردستان رابطه داشتند، دستگیر شد و چند سال زندانی کشید، اما بعضی وقتها در ته دلم چیزهای می‌گذرد و به نسبت مسئله فکر می‌کنم، می‌بینم ممکن است مسائلی باشد. آمدن آن تیمسار بازنشسته به تبریز و تهدیدهای که کرد در مورد کتاب الفبای صمد و مدتی بعد این اتفاق افتاد. با توجه به تهدیدهای که از طرف ساواک می‌شد ممکن است اتفاق افتاده باشد. فراستی بعدها نامه‌ی در آدینه نوشت و فرج سرکوهی هم در آنجا خیلی از مسایل را قاتی کرد. من فراستی را بعدها در آلمان دیدیم. بهش گفتم چیزی بنویس، او هم نوشت. در نوشته‌هایش برخورد خوبی نداشت گو اینکه فقط می‌خواست خود را توجیه کند، و ممکن است در این باره افسانه‌ها ساخته باشند. در محل مرگ صمد آخوندی هست که می‌گفت: «وقتی صمد را به پاسگاه آوردند سربازی در حال گریان می‌گفت من خودم دیدم کی، یکی آمد او را هل داد...» (همان، ۵۵۷ صفحه)

خوب، در اینجا اولین سؤال که پیش می‌آید این است: اگر خود فراستی هم در مرگ صمد چنانچه مشارکت نداشته، در زمان هل دادن صمد اگر فراستی دوست او بود در کجا بود؟ آن کس که صمد را به داخل آب هل داده چرا فراستی (اگر خودش نبود!) نام او را نمی‌برد، او را معرفی نمی‌کند؟ پس اینان چگونه دوستی بودند که فراستی فضیلت، منفعتی دوستی را نادیده

شوشانین تیکلمه سی، ائچمیدزین، اوچکیلسه حادیته لری حاقیندا Şuşanın tikilməsi ;Eçməyəzdin ;Üçkilisə hadisələri

Prof.dr. Buludxan Xəlilov

بولودخان خلیل اوو

میر محسن نوواب قافقاز ویلایتلی، او جومله دن آذربایجان خانلیقلاری باره ده ماراتلی فیکیر سؤیله ییر. او یازیر: " اول، بونو بیلیمک لازیمدیر کی، قافقاز ویلایتلی موسلمان پادشاهلارینا، علی الخصوص، ایران شاهلارینا تابع اولوب. بئله کی، قافقاز ویلایتلرینده، او جومله دن آذربایجاندا آیری-آیری خانلیقلار یاراناراق ایران تابعلیگیندن چیخدیلار، بو زمان، یعنی هیجری ۱۱۶۱-جی (میلادی ۱۷۴۸) ایلده پناه خان بایاتدا بیر قالا تیکدیردی. بیر مدتدن سونرا همین قالانی ترک ائدیب هیجری ۱۱۶۵-جی (میلادی ۱۷۵۱) ایلده ترنکوته باشقا بیر قالا بینا ائتدی.

۵ ایل ایستر-ایسته مز او قالادا قالدی ". میر محسن نووابین قئیدلرینه گؤره، پناه خانین همین قالایا مئیلی آز اولور و بونو عیانلار حس ائدیر. اودور کی، عیانلار پناه خان موراجیعت ائدیملر کی، گؤزل هاواسی اولان، صفالی و هوندور بیر یئر وار. اگر او مصلحت بیلرسه، اورادا بیر قالا تیکدیردی. هم ده همین یئرین مدافعیه باخیمدان مونسایب بیر مؤوقئده یئرلشدیگینی ده پناه خان سؤیله ییرلر. میر محسن نوواب یازیر: " پناه خان اؤز عیانلاری ایله گلیب همین یئر باخارکن گوردو کی، اورا هوندور بیر یئر دیر، دورد اطرافی اوجا قایالار و داغلارلا احاطه اولونموشدور. اوچان قوشلاردان باشقا، اینسان و حیوان همین قایالارلا قالخیب-ائتمه یه قادیر دئییل. بورا یالنیز ایکی طرفدن - شرقدن و قربدن گئدیش-گلیش یوللاری وار. پناه خان همین یئر بیه نیب

بیلدیریر کی، چوخ یاخشی محکم شهر یئریدیر. لاکین نه فایدا کی، کیفیت قدر آخار سویو و چاپیلاری یوخدور. سونرا خانین امری ایله کنکانلار گلیب اوردا بیر نئچه یئرده قویولار قازدیلار. قویولاردان یاخشی سو چیخدی. لاکین شور ایدی. هیجری ۱۱۷۰-جی (میلادی ۱۷۵۶) ایلده پناه خانین امرینه اساسن همین یئرده بیر قالا تیکلیدی و همین قالا پناهآباد قالاسی آدلاندیریلدی. ایندی همین قالایا شوشا قالاسی دئییرلر. گئت-گئده همین قالا آبادلاشدیریلاراق شهره چئوریلدی. بوردا ضربخانا تیکدیریله رک پول کسيلمه یه باشلادی. بوردا سیککه لر کسلیردی ".

میر محسن نووابین یازدیقلاریندان گؤرونویو کیمی، پناه خان قالا تیکدیگی یئر اونا گؤره بینمیشدی کی، اورا هوندور، دورد طرفی اوجا قایالارلا احاطه اولونموشدور. بورا اینسان و هئیوانلارین گلیب گئتمه سی چتین اولماقلا یاناشی، دوشمندن قورونماق اوچون الوئیشلی ایمکانا مونسایب بیر مؤوقئده یئرلشمیشدی. میر مؤهسون نوواب اونو دا یازمیشدیر کی، قاراباغدا پناه خانین حاکیمیتی ایران پادشاهی

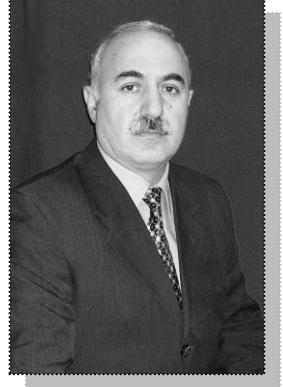
طرفدن كنده اود ووردولار. بير سيرا مقدس اشيلار، قرآن كيتابي، باشقا بو كيمي اشيلار دا يانديريلدی. ۹ ايوندا آشاغيدا آدلاری قيد ائديلن كندلر داغيديليب مشهور تكيه آدلی اسلام كندی اوزرينه هجوم باشلاندى. داغيلميش كندلر بونلاردير: پرسى، نازروان، كيچيكنند، كۆتوكلو، قوشابولاغ، آمپور چايي نين ساحيلينده ايروو، انگيرسك كيمي يئددى مشهور كند. ائرمينلر ۱۹۰۵-جى ايلين ايون آيى نين ۹-دا مشهور تكيه آدلی اسلام كندينه هجوم ائتديلر. مسلمانلار تاماميله سيلاحسىز، ائرمينلر ايسه مكممل سيلاحلى اولدوقلاريندان مسلمانلار كندی بوشالديب آرواد-وشاقلاريني گۆتوروب داغلارا پناه آپارديلار. آخوند محمد على ميرزه عبدالحسين قاضي زاده جنابلاری نين بؤيوك عيمارتينه اود وورولدو. ۲۰۰ جيلد قرآن و دينی كيتابلار يانديريلدی. آخوند محمد على ميرزه عبدالحسين قاضي زاده نين كيتابخاناسی و قاضي ايداره سینه مخصوص كيتابلار محو ائيدیلدی. ائرمينلر قرآنلاری سونگولره كئچيريب مشعل كيمي يانديرديلار. ائرمينلر مسلمانلارين گيزلنديگيني گومان ائديب مسجیده او قدر گولله ووردولار كي، ديوارلار بال شانی كيمي دليک-دليک اولدو. ايون آيى نين ۱۰-دا ائچميدزينده ۹ مشهور اسلام كندی داغيدیلدی، حكومت ايسه هئچ بير تدبير گورمه دی.

نين اونو ایرانا آپارماسينا قدر سورموشدور. پناه خان ایرانا آپاريلديقدان سونرا اورادا دونياسيني ديشميشدير. مير محسن نواب اونو دا قئيد ائتميشدير كي، دئيلنه گوره، پناه خان ایراندا وفات ائتمه سینه باخمایارق، وصيتيني نظره آلاق اونو گتيريب آغامدا عيمارتده دفن ائتميشلر. محمد سعيد اوردوبادی ائچميدزی نين، اوچكيلسه نين جوغرافی وضعیتيني بئله تصوير ائدير: ائچميدزين، اوچكيلسه ماحالی مشهور خانوونگ چايي ايله آمپور سوپو آراسيندا گئيش بير اراضيني توتان گۆزل بير سئيرانگاهدير و باغچالاری ايله مشهور اولان بير يئردير. شيماليندا اليز داغلاری، آباران اولكه لری، آلئكساندراپول، پمبک، شوراگؤل و يلايتلريدير. قيردن آمپور سوپو، شرقدن خانوونگ چايي، ايروان و يلايتلری ائچميدزی نين، اوچكيلسه نين احاطه سينده دير. ۱۹۰۵-جى ايلده ائرمينلرين مسلمانلار عليه ينه قياملاری دا ائچميدزيندن، اوچكيلسه دن يان كئچمه ميشدير. ۱۹۰۵-جى ايلين ايون آيى نين ۳-ده، ۵-ده، ۹-دا، ۱۰-دا ائرمينلر مسلمانلارا قارشى قاتلر تورتيميشلر. ايون آيى نين ۳-ده آباراندان شوراگؤل، پمبک، آلئكساندراپول ائرمينلری بير يئر ييغيشيب اوشو آدلی اسلام كندينه هوجوما كئچديلر. ائرمينلر كنده ياخينلاشديقدا بير قوجا ائرمي كئشيشی نين باشی اوستونده حربی بايراق، محاربيبه يه مخصوص ماهنيلار اوخويوردولار. ائرمي كئشيشی بؤيوك مهارتله كند ايچينده الينده خاچ ائرمي پيادا بؤلوكلری نين قارشيسيندا دوروب اونلاری حربه روحلانديريدى. محمد سعيد اوردوبادی يازير: " بو محاربيبه لرده ائرمينلرين شان-شؤهرتینه زبان ووران بير ايش وارديسا، او دا محاربيبه واختيندا سود امر كۆرپه لری، قوجا قاريلاری اولدورمك ايدى ". ائرمينلرين چوخلوقوندان، دئمك اولار كي، بير نفر مسلمانين قارشيسينا اون بئش نفر ائرمي چيخيردى. اونا گوره ده مسلمانلار آرتيق بو كنده دورماغی مناسب بيلمه ييب كندی بوشالتديلار. ائرمينلر هر

مەممەد اکبرلی و اونون شعرلری Məmməd Əkbərli və onun şeirləri

مەممەد اکبرلی ناخچیوانین
بابک رایونو، آشاغی اوزونوبا
کندینده آنادان اولوب.
آذربایجان پئداقوژی خارجی
دیپلر اینستیتوتوندا تحصیل
آلیب، اوزون مدت تحصیل
ساحه سینده چالیشیب.
فرانسیز دیلی اوزره ترجمه
چیدیر.

دوشمن دوستوموزدان سئچیلمه بیرسه،
دوشمن گۆزوموزده کیچیلمه بیرسه،
هله کی، کفه نی بیچیلمه بیرسه،
هر کس اولمالیدیر بو ایشدن حالی،
هر کس قاراباغلی، هر کس شوشالی.
هئچ واخت باسیلمایان قالاسی دارد،
"جیدیر دوزو" کیمی تالاسی دارد،
نئچه اسیر-یئسیر بالاسی دارد،
داغیلیب سارایی، تالانیب مالی،
هر کس قاراباغلی، هر کس شوشالی.

نغمه سی روحلاری قیدالاندیران،
حسرتی قلبلری یاخیب-یاندیران،
هارایی داماردا قانی دوندوران
شوشادا یوخدورسا بیرجه شوشالی،
هر کس قاراباغلی، هر کس شوشالی.

۲۰۱۱/۶/۴

هئچ اولمادیق بیز آیری.

سن تبریز، من باکییام،
بیر وطنین داشییام،
دئمه کی، من ناشییام،
هئچ اولمادیق بیز آیری.

دیلمیز دیلر شاهی،
دردیمنیز ائلر آهی،
گۆزله بییریک صاباحی...
هئچ اولمادیق بیز آیری.

اورکدن، قلبدن بییریک،
اؤلمه میشیک، دیرییک،
صاباحا یول گئدیریک،
هئچ اولمادیق بیز آیری.

هر کس قاراباغلی، هر کس شوشالی

وطنین اولماییر نه سولو، ساغی،
هله کی، داردادیر وطن تورپاغی،
هله کی، داغ چکیر سینمه یاغی،
تپه دن دیرناغا هر کس سیلاحلی،
هر کس قاراباغلی، هر کس شوشالی.

دونیا وور ها ووردا، بؤل ها بؤلده دی،
خوش آرزو-دیلكلر هله دیلده دی،
بیخیلان جان وئریر، اؤل ها اؤلده دی،
هله کی، چۆزولمور وطن سوالی،
هر کس قاراباغلی، هر کس شوشالی.

دئمه کی، منه نه، من شیروانلییام،
دئمه کی، منه نه، لعنکارانلییام،
دئمه سن جنوبلو، من شیماللییام،
هله کی، غضبدن میلت "هاوالی"،
هر کس قاراباغلی، هر کس شوشالی.

تاریخچی قارداش

تاریخچی عالییم قاسیم حاجییئوه

بیر یاریش باشلانیب تاریخیم اوسته،
 هره بیر طرفدن هوجوما کئچیب.
 کیمی حاقیتین سوراغیندادیر،
 کیمی گۆزه گیریر، ساختا یول سئچیب.
 اومیدیم سنه دیر، تاریخچی قارداش،
 وئرمه بو مئیدانی ناشی کسلره.
 علمینله آچدیغین حقیقت یولو،
 نورلو چیراق اولسون گنج نسیللره.
 یار یئرین باغیرینی، الینه دؤنوم،
 اوخو هر قاریشدا تاپدیغین داشی.
 ساختاکار سویسوزلار باش آپاریرلار،
 گؤستر بو تورپاغین نئچه دیر یاشی.
 آرا گیزلینلری، تاپ، آخی، گؤرک،
 قایادا یونولموش چالادا نه وار؟
 یئرین اوستونده کی ن چوخ اوخویوبلار،
 یئرین آلتینداکی قالادا نه وار؟
 دیلندیر هر اله گلن آلتی،
 داشی داش دیلینده، دمیری دمیر.
 قوی دوزو دانیشسین، حقیقت دئسین،
 یالان آیاق توتور، آنجاق یئریمیر.
 دیلندیر داشلاری، دیلندیر گؤرک،
 دیلندیر سؤز آچسین اولو کئچمیشدن.
 دیلندیر، بیر گؤرک، آخی، نه دئییر،
 مین ایل بوندان اول اولوب بیتمیشدن؟

باشیم باشینا بنزر،
 داشیم داشینا بنزر،
 آشیم آشینا بنزر،
 هئج اولمادیق بیز آیری.
 داغین داغیمجا اوجا،
 یاشیم یاشینجا قوجا.
 درد گؤرموشوک بوللوجا،
 هئج اولمادیق بیز آیری.
 آلیشیدیم، یاندىن اوردا،
 اوشودون، دوندوم بوردا،
 یاراشماز قالاق داردا،
 هئج اولمادیق بیز آیری.
 بیزه یاد دئینه باخ،
 آیری آد وئرنه باخ،
 او اغیز آینه باخ،
 هئج اولمادیق بیز آیری.
 کلکله قصد ائدیبلر،
 اویدورورب مست ائدیبلر،
 کسب شیکست ائدیبلر،
 هئج اولمادیق بیز آیری.
 دونیا النه جکدیر،
 دونیا بؤلونه جکدیر،
 حاقا بلنه جکدیر،
 هئج اولمادیق بیز آیری.
 اولماریق هئج وخت آیری!

۲۰۱۱/۵/۲۱ - تبریز

اونوتمام عۆمروندن اۆتن ایللری،
درد اوسته قالانان آغیر دردلری،
داغیدیپ بندلری، اشیب سدلری،
هایلاری گۆممه یه گلیرم ایندی.

باشیندا دومان وار، بیلیرم، چوخدان،
کوسموسن طالعدن، کوسموسن باختدان،
من حسرت قالمیشام سنه نه واختدان،
داشینى اۆپمه یه گلیرم ایندی.

او نامرد دوشمنین باشین عزمه یه،
کم باخان گۆزونه میللر چکمه یه،
قانینى تۆکمه یه، سویون کسمه یه،
کفه نین بیچمه یه گلیرم ایندی.

باخیشلا، آی شوشام، دۆنورم سنه،
قان وئریب، جان وئریب او آزاد گونه،
سنی گولوستانا دۆندیریم دئییه،
تورپاغین اکمه یه گلیرم ایندی.

۲۰۲۰/۱۱/۵

آسلان و تولکو

بیر آسلان زاریبیر بایاقدان بری،
مئشه نین ان درین بیر گوشه سینده.
تولکو گۆرن کیمی بو منظره نی،
سوروشور حالینی، حيله سسیند:
- نه اولوب، آسلانیم، او گور سسینله،
زاریلتین گوتوروب بوتون دونیانی؟
سن کی اؤز حؤکمونه، اؤز قودرتینله،
ایاقدان توتاردین بوتون اورمانی.

آسلان بیرجه آنلیق دؤزوب کیریگیر،
حيله گر تولکونون جاوابین وئریر:

گۆرک هاردا ائتدیک بیرینجی سهوی،
کیمه دوشمنیکن دوست دئدیک آخی؟
قول آچدیق هامییا عزیزیمیزتک،
نییه خیانتی گۆرمه دیک آخی؟

گۆرک، هاردان کئچیب او یول اۆتئلر،
هارا سو چکدیریب، کۆرپو سالدیریب؟
بیرجه نیشانه سی، ایزی یوخدورسا،
بس یالان تاریخی نئجه یازدیریب؟

آختار، هئچ اوسانما، تاپدیغین نه وار،
بؤیوک مدنیت نیشانه سیدیر.
هر ساخسی قیریغی، هر داش پارچاسی،
منیم میلیمین خزینه سیدیر.

نه قیلینج، نه توفنگ ایش گۆرن دئییل،
قیلینج دا، قالخان دا سنین الینده.
چیخارت حاقیقتی یئرین تکیندن،
یارات او تاریخی تاریخ دیلینده.

وطن تاریخینی سن اؤزون یارات،
یاخشی کیمسه اولماز سنین یئرینده.
میلت یازماییرسا اؤز تاریخینی،
اولماز گله جگی یئر اوزرینده.

۲۰۰۸-۰۷ آوقوست ۲۰۱۰

گلیرم ایندی

مندیری گئیمیشم اوددان، آلودان،
شوشام، گۆروشونه گلیرم ایندی.
باغیشلا گئج اولدو، اویدوم حيله یه،
باشینا دۆنمه یه گلیرم ایندی.

گوجون توکنسه ده، گوجون بیتسه ده،
ياندير تونقاليني گور، باهار گلير.

اويان دان يئرى نين آغاران چاغى.
گز، دولان چمه نى، باغچانى، باغى.
اوپ، اوخشا قايناييب داشان بولاغى.
سپيلسين اوستونه نور، باهار گلير،

قارشىلا هر سحر دوغان گونشى،
ياييلسين عالمه قوشلارين سسى،
اويانسىن شاييرين ايلههم پرىسى،
تۆكولسون واراغا دورر، باهار گلير.

آ ممد، دئمه كى، اللريم اسير،
اجل يولا چيخيب، يامان تله سير...
گۆردويون ايشلرسه هله كم-كسىر...
هله ياشا، يارات، قور، باهار گلير.

مارت ۲۰۱۲

گئدك داغلارا، داغلارا!

اوساندوم من بو شهردن،
گئدك داغلارا، داغلارا!
دويدوم بو قازدان، زهردن،
گئدك داغلارا، داغلارا!

نه تاپديم كى، بوردا گۆرن،
عۆمور آدلى بينا هۆرم،
ايستميرم بوردا اۆلم،
گئدك داغلارا، داغلارا!
يايلاغيندا گۆزوم قاليب،
دئمه ديگيم سۆزوم قاليب،
هله قلبه ده دۆزوم قاليب،
گئدك داغلارا، داغلارا!

- كيمسه يه ائمه ديم من دؤيوشلرده،
ائنن ده دئييلم هئچ زامان، بيل كى.
بلى، زاربييرام، اوزوم گؤيلرده،
اؤولاد گتيريرم دونيايا، تولكو.

تولكو ريشخند ايله گولدو آسلانا،
ايسته دى فورصتدن تنز يارارلانا:

- من ده گتيريرم دونيايا اؤولاد،
بيرين يوخ، هر ايلده اونون، اون بئشين.
آنجاق سنين كيمي ائتميرم فرياد،
بومودور هونرين، بومودور ايشين؟

آسلان غضبله نيب ديكلدى بير آز،
گۆرسون نه دانيشير بو عاغلى داياز:
- بيليرم دوغورسان اونون، اون بئشين،
اؤزونتك حيله گر، هاميسى تولكو.
من بيرين دوغورام، بودور ورديشيم،
او دا آسلان اولور، آسلان، آى تولكو!

بو سۆزدن بير قورخو دوشدو جانينا،
ساندى كى، طالعى بوردا چۆزولموش.
باخيب كينايله مغرور آسلانا،
تولكو اوزاقلاشدى سويو سوزولموش.

۲۰۱۰/۳/۹

باهار گلير

خوش آرزو، ديلگين تومورجوق كيمي،
گول آچسين، عطرينى دوى، باهار گلير.
ائله خوشبخت اول كى، ائله شاد اول كى،
گۆرنلر دئسينلر بختور گلير.

باشيندا چووغونلار، توفان اسسه ده،
قيشين سون بورانى سنى كسسه ده،

قارتاللاری سوزن گۆرک،
داغ کلی نین اؤزون گۆرک،
بولاقلارین گۆزون اۆپک،
گئدک داغلارا، داغلارا!

ياتاق اووچو بره سينده،
گۆی يايلاقلار سينه سينده
روح آزادليق تشنه سينده،
گئدک داغلارا، داغلارا!

چاتاق اودون تنديريني،
اودا توتاق " ديبيريني " ،
داداق موتال پئنديريني،
گئدک داغلارا، داغلارا!

بیر مودروکه قوناق اولاق،
بیر سورویه چوبان اولاق،
کیمه دئسن قیناق اولاق،
گئدک داغلارا، داغلارا!

هله بیزی بیتیرمه میش،
چیرکابیندا ایتیرمه میش،
" او دونیايا " اؤتورمه میش،
گئدک داغلارا، داغلارا!

يارپیزی، نانه نی اللرینله بیچ،
جیران بره سیندن احتیاطلا کئچ،
بولاق باشینداکی لپرینی گتیر.

ال ائيله گۆیلرده سوزن قارتالا،
سییرد کۆهله نینی، چاپسین دۆردنالالا...
باخ، گۆر یئرینده می او یاشیل تالا؟
گئنیش اورمانلارین چترینی گتیر.

های سال قایالارا، سداسی گل سین،
خینالی ککلیگین بالاسی گل سین،
قوشلارین نغمه سی گۆیه یوکسل سین،
زیلی اوردا قال سین، بمینی گتیر.

گز شئھلی چمه نی آیاغی یالین،
دادینا باخ هر دن قایماغین، بالین
یئیب پئندیرینی، یاغین، موتالین،
گلنده تندیرین فترینی گتیر.

بو دا گۆیدن گلن بختین، قیسمتین...
سحرینه دوشدو نمو، آیریلماق چتین،
تانری یاراتدیغی او طبیعتین،
باجارسان، ممدده سیررینی گتیر.

۲۰۰۹/۴/۱۰

چوخ ایللی آشاقسان

حکیم باجیم گوللو خانیما

آغ خالاتدا ملکلرتک،
هر هارایا های وئیررسن.
کۆرپه لره سون نفسده،
نغه سیندن پای وئیررسن.
چاتیرسان سن کۆمگینه،
اومیدلرین سؤنن واختی.

۲۰۰۶/۱۱/۲۶

گتیر

آی گولشن سئیرینه چیخان گۆزه لیم،
گلنده داغلارین خترینی گتیر؛
ساجینا دوزدویون گولون، چیچگین،
لاله نین، نرگیزین عطرینی گتیر.
بومبوز بولاقلارین گۆزوندن سو ایچ،

دردلرین چاراسینی،
چالیب گئدیر، الوداع!

درد گلیر دردلر اوسته،
چاره سی یوخ، ها ایسته،
ایستر آغلا، لاپ کوس ده،
اؤتوب گئدیر، الوداع!

ساخلاماق اولمور، قارداش،
داشلماق اولمور، قارداش،
بوشلاماق اولمور، قارداش،
واریب گئدیر، الوداع!

قلم تانری الینده،
توفانین دا، سئلین ده،
دوعا اولسون دیلینده،
گئدیر گئتسین، الوداع!

۲۰۲۰/۴/۹

نئجه شادسان، نئجه خوشبخت،
خستن اوزه گولن واختی.

الری نین شفاسیندان
شفا تاپار نئچه کؤرپه.
او دیلی نین دوعاسیندان
فرح دوشر نئچه قلبه.

عمرون کئچیر سود قوخولو
چیچکلرین آراسیندا.
هامی ایستر سنی گؤرسون،
حکیملرین سیراسیندا.

او شفالی روحونلا سن،
آختار، آرا درده چارا،
ساغالت کؤرپه بالالاری،
سئوینج پایلا اینسانلارا.

تانری وئرن او قدرته،
سن قلبره آخاجاقسان،
آنالارین دعاسیلا
چوخ ایللی آشاجاقسان.

۲۰۰۹/۹/۲۹

الوداع!

گونلر عؤمور ورقی
قوپوب گئدیر، الوداع!
وفاسیز سئوگیلیتک
آتیب گئدیر، الوداع!

ساچلارین قاراسینی،
قلبلرین پاراسینی،

زاهد عزیزدن شعرلر Zahid Əzizdən şeirlər

هر ياشين اوزونون اوز سئوداسى وار.

آه-واى وار، يولوندا آه-وايا ديمز،
قيسمت وار اوستونده داعوايا ديمز.
حيات وار بير گونلوک سئودايا ديمز،
هر ياشين اوزونون اوز سئوداسى وار.

گندن گنده سيدى، يولوندا قالماز،
هر گولون واختى وار، وعدهسىز سولماز.
جان اگر جانليسا جانانسيز اولماز،
هر ياشين اوزونون اوز سئوداسى وار.

باغ-باغچا باغبانسيز، دنيز هئچ ندی،
گوى دلن زيروه لر، چنسىز هئچ ندی،
شاعير زاهيد عزيز سنسىز هئچ ندی،
هر ياشين اوزونون اوز سئوداسى وار.

نه ياخشى سن وارسان دونيامدا منيم.

سنسىز ايچ دونيامين اود-اوجاغى يوخ،
خَيْطى، باجاسى، باغچا-باغى يوخ،
آرانليق آرانى، داغليق داغى يوخ،
نه ياخشى سن وارسان دونيامدا منيم.

سئوينج وار كدرين، دردين قولودو،
آيريليق ووصالدا داها اولودو.
جيبيم بوش اولسا دا قليبم دولودو،
نه ياخشى سن وارسان دونيامدا منيم.

داد-تامى اولمايان بار نه يه گرک،
دومانسىز، چيسکينسىز قار نه يه گرک،
قيسمتيم اولمايان يار نه يه گرک،
نه ياخشى سن وارسان دونيامدا منيم.

" پنجره دن داش گلير،

خومار گؤزدن ياش گلير " ...

(خالق ماهنيسى).

داها پنجره دن داش چتين گله،
او خومار گؤزلردن ياش چتين گله.
لالزار عؤمرومه قيش چتين گله،
هر ياشين اوزونون اوز سئوداسى وار.

بو ياشين لئيليسى او، لئيلى دئيل،
بو ياشين مجنونو يوخ، دلى دئيل.
کرمين اصليسى او، اصلى دئيل،
هر ياشين اوزونون اوز سئوداسى وار.

بو ياشين سئوگيسى آشکار اولونماز،
بو ياشدا سئونلر آشکار بولونماز،
بو ياشين اودوندا اوجاق قالانماز،
هر ياشين اوزونون اوز سئوداسى وار.

منیم تضادلی دونیام.

تورپاقدان گۆیرن گوللر سولدوقجا،
سولوب اوووج-اوووج تورپاقلاشیرلار.
اوشاقلار بۆیویوب یاشا دولدوقجا،
بۆیوکلر قوجالیب اوشاقلاشیرلار.

گلمیر ترزییه گنجیله-گوندوز،
گاه بیرى چوخ گلیر، گاه دا او بیرى.
ائدیب ابجیلیک اؤزونہ-اؤزو-
هر گنجه دوغورور گلن سحرى.

بوی آتیر گونشه تاغلار، بوداقلار،
چووغونا-بورانا باش آیه-آیه.
دؤنوب خزل اولور یاشیل یارپاقلار،
کؤکونون دمیه سی چوخالسین دئییه.

رام ائدیب گونشی، اولدوزو، آیی،
اولاجاق نه وارسا اولوروق آگاه.
مونججیملیک ائدیب تانری سایاغی،
بیلیریک گۆزله ییر بیزی نه صاباح.

اوچوروق خیالن انگینلیکلرده،
یئرده یئریمگی اؤیرنمک اوچون.
یورد سالیب قالساق دا زنگینلیکلرده،
دادیریق تامینی اؤتن هر گونون.

یئیییر قیسمتینی دوران یاتانین،
قیسمت داعواسینا مئیدانمیش حیات.
داغ چکیر قلبینه اؤلن قالانین،
کؤچ ائدیر دوغمالار، سینیر قول-قاناقل.

تورپاقدان گۆیرن گوللر سولدوقجا،
سولوب اوووج-اوووج تورپاقلاشیرلار.

بیر وعده اوتوروب یوخو یوزاردیم،
هر یئتن گۆزله نغمه یازاردیم،
نیی ایتیردیمسه سنده قازاندیم،
نه یاخشى سن وارسان دونیامدا منین.

آشیب زیروه لری، ائندیکجه دوزه،
دوشدوم اود چیله ین بیر چیلغین کۆزه.
تانری آنامیسان زاهید عزیزه،
نه یاخشى سن وارسان دونیامدا منین.

من سئوگی نین اسیریم.

اود توتسام دا کۆزوم یوخدو،
دئییله سی سۆزوم یوخدو،
بیر کیمسه ده گۆزوم یوخدو،
من سئوگی نین اسیریم.

باتان گونش، دوغان آیام،
کامانیندان قوپان یایام.
سئوگی منیم شیرین رۇیام،
من سئوگی نین اسیریم.

ایچیمده بیر سئودا سیزلار،
قیشدا قیشلار، یازدا یازلار.
دویا بیلمز سئوداسیزلار،
من سئوگی نین اسیریم.

اؤتسه آیلا، اؤتسه ایللر،
اوستوموزدن اسسه یئلر.
قوی ائشیتسین بیلسین ائلر،
من سئوگی نین اسیریم،
اؤز سئودامین اسیریم.

اوشاقلار بۇيويوب ياشا دولدوقجا،
بۇيوكلر قوجاليب اوشاقلاشيرلار.

سۆز - سۆز اولار زامانيندا دئييله،
قيسمت اودو وعدھسينده يئييله،
دوشه - دوشه اؤلوم آدلى تله يه،
بیر ده گۆردوم تک قالمیشام، تنھایام.

بیر ده گۆردوم تک قالمیشام، تنھایام.

ساغيم گئتدی، سولوم گئتدی بيلمه ديم،
ال - آياغيم قولوم گئتدی بيلمه ديم،
اؤزوم قالديم يولوم گئتدی بيلمه ديم،
بیر ده گۆردوم تک قالمیشام، تنھایام.

دونييا ناغيل دونياسیدی...

بو گون منيم، صباح سنين،
او بیری گون اؤزگه سی نين.
آلدیغینی وئرمز، چتین،
دونييا ناغيل دونياسیدی.

ال - قول آچدیم داعواکاردی دئدیلر،
سس - کوی سالدیم خاطاکاردی دئدیلر،
دانیشمادیم لالدى - کاردی دئدیلر،
بیر ده گۆردوم تک قالمیشام، تنھایام.

يارانیشدان هئی فیرلانیر،
اوشاق کیمی ییرغالانیر.
نه سۆز دئییر، نه سۆز قانیر،
دونييا ناغيل دونياسیدی.

کۆک یاشاییر قول - بوداقد، یارپاقد،
قۇنچه لری مئیوه اولور ساپلاقد،
ار - ارنلر ایتیب - باتدی تورپاقد،
بیر ده گۆردوم تک قالمیشام، تنھایام.

گلنلری گلیب گئتدی،
گئدنلری گۆزدن ایتدی.
هم ایشیقدی، هم طولمتدی،
دونييا ناغيل دونياسیدی.

گلنلریم نه تئز گلیب گئتدیلر،
گئدنلریم گئدیپ گۆزدن ایتدیلر،
چول - چوجوکلار گلیب بیزه یئتدیلر،
بیر ده گۆردوم تک قالمیشام، تنھایام.

سونالاری گؤل آختاریر،
بولبوللری گول آختاریر،
هره بیر جور یول آختاریر،
دونييا ناغيل دونياسیدی.

یاشاتسام دا آتا - آنا آدینی،
آتاممادیم یئتمیلیگین دادینی،
اجل آلدی دوست - تانیشى یادیمی
بیر ده گۆردوم تک قالمیشام، تنھایام.

قمه اویماز، کدر بيلمز،
دردی - سری یاری بؤلمز،
گلن گئدر، گئدن گلمز،
دونييا ناغيل دونياسیدی.

قارتالاریم زیروه لرده قیی وورمور،
داغ - داشیمدا یووا سالیب یورد قورمور،
گونلر، آیلا اوچوب گئدیر، ایل دورمور،
بیر ده گۆردوم تک قالمیشام، تنھایام.

نه ساغی وار، نه سولو وار،
نه الی وار، نه قولو وار،

ساخلاماغا گوج تاپمادىم، اۋزومدە،
باخيشلارى ھوپوب قالدى گۈزومدە،
گۈز ياشلاريم گيللندى اوزومدە،
آنا گۈردوم لاپ انامين اۋزويدو.

آنا گۈردوم انالارين اناسى،
آنا گۈردوم سونالارين سوناسى،
آنا گۈردوم يئرین-گۈيون ايناسى،
آنا گۈردوم لاپ انامين اۋزويدو.

ايندى دويدوم انام ھلە ياشايير،
كۈلگم اولوب انام بئله ياشايير،
آنالارتك انام ائله ياشايير،
آنا گۈردوم لاپ انامين اۋزويدو.

آرخاسينجا نه تړپندىم، نه گئتىدىم،
چاشيب قالدىم نه يويوردوم، نه يئتىدىم،
آن اولسا دا گۈردويومه شوكر ائتىدىم،
آنا گۈردوم لاپ انامين اۋزويدو.

بو سئودانين گل دادىنى چىخاراق.

آيلار اۋتور، ايللر اوچور قوش كىمى،
عشقسىز عۇمرون يوخ آتشى، يوخ دە مى،
قوواق گئتسىن دردى-قە مى، اله مى،
بو سئودانين گل دادىنى چىخاراق.

گۈى اورمانلار، قارلى داغلار بيزىمكىن،
آخار سولار، بارلى باغلار بيزىمكىن،
چىچكلە ين كۆرپە تاغلار بيزىمكىن،
بو سئودانين گل دادىنى چىخاراق.

كۈچ ائتمە يە مين يولو وار،
دونيا ناغىل دونياسىدى.

يازان دا بيز، پوزان دا بيز،
آزديران بيز، آدان دا بيز،
بىشيريك بيز قازاندا بيز،
دونيا ناغىل دونياسىدى.

وعده سينده ھئچ نه ائتمير،
اۋز - اۋزويلە يولا گئتمير،
ناغىللارى سونا يئتمير،
دونيا ناغىل دونياسىدى...

آنا گۈردوم لاپ انامين اۋزويدو.

"ظولمتدن يوغرولموش بيز قيش گئجە سى،
بيز-يىغيش ائيله ييب كۈچ ائتدى انام.
گلىملى، گئدىملى فانى دونيانى،
قفيل گئدىشىلە ھئچ ائتدى انام."

اوز-گۈزوندە آبىر-حيا، آر گۈردوم
ساچلاريندا دومان-چىسكىن قار گۈردوم،
اللريندە قات-قات قابار وار گۈردوم،
آنا گۈردوم لاپ انامين اۋزويدو.

سولغون ايدى، رنگى-روحو قاچمىشىدى،
چۆھرە سينە ايلديريملار چاخمىشىدى،
ياناغىندا ايللر شيرىم آچمىشىدى،
آنا گۈردوم لاپ انامين اۋزويدو.

اوركك-اوركك دايانمايىب گئتىدى، او،
بيز دە گۈردوم گۈزلىرىمدن ايتدى، او،
بىرجه آندا ملكلرە يئتىدى، او،
آنا گۈردوم لاپ انامين اۋزويدو.

گرک یوخ دوغروبیا آراچی، شاهید،
نور ساچیر عالمه دوغولان اومید،
بالاجا بیر کندده بؤیوبین زاهید،
بؤیوک بیر شهرده کیچیلیب گئدیر.

مندن سئون اولماز سندن سئویلن

قوجالیدیب عؤمرومو، آی فانی دونیا،
ائتسن ده اؤزونه تایی، فانی دونیا.
نئجه ایسته ییرسن سایی، فانی دونیا،
مندن سئون اولماز، سندن سئویلن.

همدم آختاریریق ایزلره دوشوب،
دیمیریک کیمسه یه اوزلره دوشوب،
بو طالع، ایقبال کی، بیزلره دوشوب،
مندن سئون اولماز، سندن سئویلن.

دولاشدیق قول-بویون، گزدیک هئی قوشا،
اولدوق تاماشاچی، اولدوق تاماشا،
گل بیر آز دردلشک، وئریب باش-باشا،
مندن سئون اولماز، سندن سئویلن.

نئجه منملرین گلیب، گئدیبدی،
دوشن قیسمتینی آلیب گئدیبدی،
دوغولوب، یاشاییب، اؤلوب گئدیبدی،
مندن سئون اولماز، سندن سئویلن.

آتیب گاه بو یانا، گاه دا او یانا،
قویمادین ووسالیم نورا بویانا،
یاتمیش ایستگیمی قییمایانا،
مندن سئون اولماز، سندن سئویلن.

سیلینیب اؤز یاشین اؤز یادداشیندان،
قارا یارا چیخیب قارا داشیندان،

سنسن منیم، عؤمروم-گونوم دوزه نیم،
سنسن منیم تک یئلکنلی دنیزیم،
بو گئجه دن بیر ده اولماز عزیزیم،
بو سئودانین گل دادینی چیخاراق.

جان بیر اولاق، نه من اولسون، نه ده سن،
نییمیز وار یاشایاق تن، بؤلک تن.
یاواش-یاواش قوجالیریق دئییه سن،
بو سئودانین گل دادینی چیخاراق.

بیزدن اول نئجه لری کؤچ ائدیپ،
نئجه لری اؤز عؤمرونو پوچ ائدیپ.
فانی دونیا گؤر کیملری هئچ ائدیپ،
بو سئودانین گل دادینی چیخاراق،
بو سئودانین گل دادینی چیخاراق...

گئدیر.

سالام، آی باشداشیم، صاباحین خئییر،
سالام، گور سیرداشیم، صاباحین خئییر،
سالام، داش قارداشیم، صاباحین خئییر،
منسیز منیمکیلر گؤر نه لر ائدیر.

ارنلر کؤچسه ده، روحلار اویاقدی،
داغ-داغا آرخادی، گوجدو، دایاقدی،
باخما کی، تورپاغین اوزو سازاقدی،
کؤکسونده عطیرشاه گوللر بیتیریر.

وئریب توتولمایان سؤزدن سؤز اولماز،
یادلار یاندیردیغی اوددان کؤز اولماز،
میزان-ترزیمیز هئچ واخت دوز اولماز،
بیری قازاناندا، بیری ایتیریر.

وئردىم يىلە، گىتتىدى چىچىگىم، گولوم،
 ايزلە يىر آر خامجا ماجالسيز اؤلوم،
 بختيمە يازيلان بو شاعير عۇمروم،
 دئيه سن، سونونا يىتتىب، گلەمىشم،
 اوزومو سىزلرە توتوب گلەمىشم.

قويماز قوجالماغا منى بو سئوگى

نە اولسون ياشىمىن اوستە ياش گلير،
 اتلانىب اجە لىم منە توش گلير.
 لالزار عۇمرومە قارلى قيش گلير،
 قويماز قوجالماغا منى بو سئوگى.

آغ ساچلار باختىمىن تاختى-تاجىدى،
 نئيله سين بالاجا آدى آجىدى.
 بو نە تلاتومدو، بو نە سنجىدى،
 قويماز قوجالماغا منى بو سئوگى.

اولوسو، اوباسى وطنى منم،
 آلانى اۇزومم، ساتانى منم.
 يولوندا ايزىندە ياتانى منم،
 قويماز قوجالماغا منى بو سئوگى.

جانىما، قانىما ھوپوب كى، ائله،
 گرم سىنە مى توفانا-سئله،
 ايتىرىب گۇزوندن بىر جە آن بئله،
 قويماز قوجالماغا منى بو سئوگى.

من اونون بىندە سى، او منىم تانرىم،
 من اونون يارىسى، او منىم يارىم.
 اوندادى ايلھامىم، دۆولتىم-وارىم،
 قويماز قوجالماغا منى بو سئوگى.

بو دلى سئودانى چىخار باشىندان،
 مىندن سئون اولماز، مىندن سئويلن.

قورويوب بوداغىن، يانىب كۇتويون،
 يىل ووروب باشىندان دوشوب اۇرتويون،
 دى، ھارداندى مىندە سىن ايتىگىن؟
 مىندن سئون اولماز، مىندن سئويلن.

دئىمىر حىرتىم سنى آلت ائتسىن،
 دئىمىر آه-نالن گۇيلرە يىتسىن،
 گل بو حكايىتى بوشلاياق گىتسىن،
 مىندن سئون اولماز، مىندن سئويلن.

گلەمىشم

كسىمگىن يولومو، آى اولو داغلار،
 اوزومو سىزلرە توتوب گلەمىشم.
 گىرى قايتاراسى نىيم قالىب كى،
 نىيم وار، چىينىمە آتىب گلەمىشم،
 اوزومو سىزلرە توتوب گلەمىشم.

قوينوندا گىندە بوز پارچاسىدىم،
 حاقىقت وورغونو، دوز جارچىسىدىم،
 صنعت آشىقىدىم، سۇز بوخچاسىدىم.
 بوسوتون چىركابا باتىب گلەمىشم،
 اوزومو سىزلرە توتوب گلەمىشم.

دلى داغ چايىندا يويونماق اوچون،
 شەر لىباسىمى سويونماق اوچون،
 باش قويوب چمىندە اويونماق اوچون،
 ھى-كويلر يوخومو قاتىب گلەمىشم،
 اوزومو سىزلرە توتوب گلەمىشم.

هر ياريمين اؤز ياريسى وارېكن،
بو سئوگييه نه آد وئريم، گۆره سن؟

دويماز اولسام بو گۆزليک سيخيلار،
نالە سيندن يئرېم-گۆيوم ييخيلار،
گوناهلارېم بيره-بئش قات چوخالار،
بو سئوگييه نه آد وئريم، گۆره سن؟

بير ملڪدن كۆنول آليب بو ياشدا،
اؤز-اؤزونو اودا ساليب بو ياشدا،
زاهيد عزيز عاشيق اولوب بو ياشدا،
بو سئوگييه نه آد وئريم، گۆره سن؟

هاراما ياراشير، بو سئوگي منيم؟!

نه حاليم او حالدي، نه ياشيم او ياش،
نه باشيم او باسدي، نه داشيم، او داش،
آغريا همدمم، آجيبا سيرداش،
هاراما ياراشير، بو سئوگي منيم؟!
سۆز وئريب گۆروشه گله بيلميرم،
من داها سئوگيمي بۆله بيلميرم.
يوللاردا، ايزلرده اۆله بيلميرم،
هاراما ياراشير، بو سئوگي منيم؟!

داها انه سي الكيم يوخدو،
دوزوب، قوشولاسي كلگيم يوخدو،
ايكي بۆلونه سي اورگيم يوخدو،
هاراما ياراشير، بو سئوگي منيم؟!

دايم قالماقالدا، وورهاووردايام،
ياري عۆمرو باشا وورهاووردايام،
روحوم گۆيلرده دي، اؤزوم بوردايام،
هاراما ياراشير، بو سئوگي منيم؟!

محبت داستاني، عشق ناغليليام،
ازلدن قيسمتدن سينه داغليليام.
من كي بو سئوگييه بئله باغليليام،
قويماز قوجالماغا مني بو سئوگي.

گۆيريب بار وئرديم، دنه بورجلويام،
دومانا بورجلويام، چنه بورجلويام،
نه قدر اؤدسن يئنه بورجلويام،
قويماز قوجالماغا مني بو سئوگي.

بره مي، بنديمي ييخيب گئتسه ده،
قلبيمي يانديريب، ياخيب گئتسه ده،
بير يوللوق عۆمرومدن چيخيب گئتسه ده،
قويماز قوجالماغا مني بو سئوگي.

بو سئوگييه نه آد وئريم، گۆره سن؟

اوغرون-اوغرون گليب گيريب جانئما،
حاكيم اولوب هر گونومه، آنيما.
لاپ يئريگيب ايليگيمه، قانيما،
بو سئوگييه نه آد وئريم، گۆره سن؟

ايتله ييب قايتارماغا اليم يوخ،
" گلمه ياخين - " سؤيله مه يه ديليم يوخ.

نجه مني يانديريبسا كولوم يوخ.
بو سئوگييه نه آد وئريم، گۆره سن؟

كئچيب گليب گۆزليكلر دوزوندن،
اوزاق اولسون، بد نظرين گۆزوندن،
چكينيروم ائل-اوبانين سۆزوندن،
بو سئوگييه نه آد وئريم، گۆره سن؟

هر عاشيقين اؤز ياراسي وارېكن،
هر چيچگين اؤز آريسي وارېكن،

خوش صاباحا گئدیریک،
 یولوموز حیدر یولو،
 سؤنمز اودلار یوردونون،
 قالیبیت چیراغی،
 یاشا، وار اول، هئی اوجال،
 آذربایجان بایراغی!

هر یئتن گۆزله تاماه سالمایب،
 منیم سئوگیم کیمی، سئوگی اولمایب،
 یازیق اورگیمده بوش یئر قالمایب،
 هاراما یاراشیر، بو سئوگی منیم؟!

آذربایجان بایراغی

ار اوغوللار یوردودور،
 ائل-اوبامیز، یوردوموز،
 قانیمیزلا یازیلیب،
 ظفرلره آدیمیز.
 یولوموزا نور ساچیر،
 اینامیمیز، آندیمیز،
 جانیمیزدان عزیزدیر،
 بیزه وطن تورباغی،
 یاشا، وار اول، هئی اوجال،
 آذربایجان بایراغی!

ماوی گؤیلر، سمالار،
 آی بیزیم، هیلال بیزیم،
 آل چیچکلر یئتیرن،
 زیروه بیزیم، یال بیزیم،
 گله جگه آپاران،
 یاشیل اورمان، یول بیزیم،
 ابدی ایستیقلالیم،
 اوچ رنگلی گۆی قورشاغی،
 یاشا، وار اول، هئی اوجال،
 آذربایجان بایراغی!

ساواشلاردا بوکولمز،
 ار بیلگی، ار قولو،
 تاریخلر یازاجاغیق،
 مایاسی ظفر دولو،

ظفر نغمه سی

۲ آپرئل دؤیوشلرینه ایتحاف اولونور.

ایکی آپرئل گئجه سی،
 قالیب آجدیق سحری،
 ظفر دولو نور ساچدی،
 لعله تپه زیروه سی.
 یاییلدی ائل-اوبایا،
 قالیب عسگر موژده سی،
 سنینله فخر ائيله ییر،
 تورباغیمیز، یوردوموز،
 ظفرلرین موبارک،
 شانلی میلی اوردوموز!

مسلح عسگریک،
 دوغما آذربایجانین،
 هر امرینه حاضیریق،
 عالی باش کوماندانین!
 کئشیگینی چکیریک،
 هم داغین، هم آرانین،
 وطن بیزی چاغیریر،
 هایدی گئدک ایره لی،
 قالیبیت سنیندیر،
 آذربایجان عسگری!

تاریخلره بللیدیر،
 سویوموز-سویادیمیز،

هر بير كسى اۆز يئرینده اوتوردوب،
سون منزله گئديب چاتار قوجالار

داغلار منى تانيمادی.

نه قارشىما چىخان اولدو،
نه اليمى سيخان اولدو.
نه اوزومه باخان اولدو،
داغلار منى تانيمادی.

جاوان گئتديم، قوجا گلديم،
اوجا گئتديم، وچا گلديم.
بورج ائيله ييب بورجا گلديم،
داغلار منى تانيمادی.

عاريف اولان هيمه گرک،
مىضراب تئله، سيمه گلک.
دؤنوک اوغول کيمه گرک،
داغلار منى تانيمادی.

آتيم يوخدو آتلانماغا،
اورمانيم يوخ اوتلانماغا،
گلديم درده قاتلانماغا،
داغلار منى تانيمادی.

گلديم درمان اولماق اوچون،
خياللارا دالماق اوچون.
اؤلوب بوردا قالماق اوچون،
داغلار منى تانيمادی.

چن-دومانی يورغون گوردوم،
گول-چيچگى سولغون گوردوم،
زاهيد عزيز دالغين گوردوم،
داغلار منى تانيمادی.

زيروه لره يازيليب،
قهرمانلىق آديميز.

وطن بيزيم جانيميز،
وطن بيزيم آنديميز،
آنديميزا صاديقىك،
هر گون، هر آن، هر زامان،
جانيميز فدا اولسون،
سنه جان آذربايجان!

تورپاغيميز بؤلونمز،
آران بيزيم، داغ بيزيم،
خارى بولبول بيتيرن ،
باغچا بيزيم، باغ بيزيم.
جنت مکان ديبايريم،
دوغما قاراباغ بيزيم،
هايدى، باجيم، قارداشيم،
وطن بيزى سسله يير،
گول-چيچکلى چؤل، چمن،
يولوموزو گؤزله يير.

قوجالار.

گنجليگيمي يادا ساليب كؤره لر،
خياللاردا ايتيب-باتار قوجالار.
سئيرلديكجه سيرالارى گونبگون ،
بير-بيريندن مؤحکم توتار قوجالار.

هر نه گؤرسه گوردويونه شوكر ائدر،
بيرجه آنى وئرمز يئله بوش، حدر.
آل گونشى گورمك اوچون هر سحر،
يوخوسونا حرام قاتار قوجالار.

ار ميداندا، ار دايانيب، ار دوروب،
كؤنوللرده يووا ساليب، يورد قوروب،

نگاهی به تاریخ هزار ساله رسمیت زبان تورکی در ایران İranda rəsmi türkcənin min illik tarixinə bir baxış

دکتر توحید ملکزاده دیلمقانی

اسناد و مدارک تاریخی؛

- بخش اول

به گواهی هزاران سند و مدرک تاریخی، زبان تورکی اقلا در یک هزار سال اخیر - در برخی دوره‌ها به همراه فارسی و اغلب بدون آن - یکی از زبان‌های رسمی و دولتی دولت‌های تورکی حاکم بر اراضی ایران امروزی بوده و در صدور فرمان‌ها، مکاتبات نهادهای گوناگون دولتی، انتشارات و اسناد و مدارک رسمی دولتی، دیپلماسی بین‌المللی و ارتباطات دیپلماتیک خارجی، مناسبات رسمی بین سران دولت‌ها، چاپ اسکناس‌ها و ضرب سکه و... بکار رفته است.

یول‌پرس: جریانات نژادپرست و تورک‌ستیز همواره در مواجهه با مطالبات قانونی مردم آذربایجان در حوزه حقوق زبانی، فرهنگی و ادبی، سیاست تحقیر زبان تورکی را در پیش گرفته و آن را زبانی وارداتی، غیر علمی، فاقد قابلیت‌های یک زبان رسمی، عاری از مضامین احساسی و عشق و همچنین منتسب به اقوام بیگانه، بیابان‌گرد و در زمان حال زبان قشر بی‌سواد و عقب‌مانده جامعه معرفی نموده و آن را در سطح ورود به مدارس و دانشگاه‌ها نمی‌پندارند. نمونه بارز این تفکر فاشیستی و غیرانسانی را می‌توان در اظهارات

چند سال اخیر سیدجواد طباطبایی در خصوص اجرای اصل ۱۵ قانون اساسی و تدریس زبان تورکی در مدارس آذربایجان به وضوح مشاهده کرد. وی که به عنوان پدرمعنوی جریانات پان‌فارسیستی شناخته می‌شود، در ادعایی نژادپرستانه کل زبان و ادبیات تورکی ایران را در حد دو ترم تحصیلی توصیف نموده و مطالبه تحصیل به زبان مادری را نه مطالبه عامه مردم آذربایجان، بلکه خواست عده‌ای پانترک و تجزیه‌طلب قلمداد نموده است.

در این پرونده ویژه که قرار است تحت عنوان «نگاهی به تاریخ هزار ساله رسمیت زبان تورکی در ایران» و در قالب چندین بخش منتشر شود، قصد داریم تا با تکیه بر اسناد و مدارک تاریخی و معتبر، رسمیت و جایگاه والای زبان تورکی در حوزه‌های مختلف سیاسی، ادبی، نظامی، دیپلماسی خارجی، امور اداری کشور و... در چندین قرن حکمرانی امپراتوری‌های تورکی بر کشور را مورد بررسی قرار دهیم.

هدف از این پرونده ویژه تاکید بر اهمیت به‌کارگیری همه‌جانبه زبانی در امور مختلف کشور به خصوص سیستم آموزشی است که در طول صدها سال گذشته به عنوان یک زبان فراگیر، تاثیرگذار، محبوب و اشرافی نقش مهمی را در شکل‌گیری تاریخ این کشور ایفا نموده و برخلاف ادعاهای پوچ و بی‌اساس جریانات نژادپرست که آن را زبانی حقیر و ضعیف جلوه می‌دهند، همواره به عنوان یک زبان کلیدی و سرنوشت‌ساز در فضای سیاسی و سایر حوزه‌های کشور مشارکت فعالانه داشته است.

تورکی زبان رسمی هزار سال اخیر ایران

زبان رسمی و یا دولتی، زبانی است که از سوی یک دولت بدان موقعیت قانونی ویژه‌ای مانند کاربرد در امور اداری، مجلس قانونگذاری، سیستم قضائی یک

مهم‌ترین مصداق رسمی و دولتی بودن یک زبان، کاربرد آن از سوی هیئت حاکمه و در گذشته سلاطین و دربار است. در متون تاریخی بیشماری به کاربرد زبان تورکی به عنوان زبان سلاطین و دربار و هیئت حاکمه در دوره اسلامی ایران و در برخی از موارد پیش از آن اشاره شده است. این کاربرد به تنهایی برای اثبات رسمی بودن زبان تورکی در عهد این دولتها کافی است. در این دوره‌ها زبان کاری سلاطین و پادشاهان تورک، تورکی بوده است و بسیاری از آنها مانند سلطان سنجر اصلا فارسی نمی‌دانسته‌اند و یا مانند ناصرالدین شاه به سختی به آن تکلم می‌کرده‌اند.

نخستین نمونه حضور زبان تورکی به عنوان زبان رسمی و دولتی درباریان و شاهان در دربارهای دولتهای حاکم بر اراضی ایران مربوط به عهد دولت ساسانی و دوره هرمز چهارم ملقب به ترکزاد، نوه خاقان دولت گوک تورک ایستمی خان می‌باشد و اوج آن مربوط به دوره صفوی است. در دوره صفوی ترکی، زبان دولتی و رسمی این دولت بود. شاهان، سران دولت و افسران عالی‌رتبه نظامی قزلباشان در دربار و ارتش، چه در تبریز، چه در قزوین و چه در اصفهان به تورکی سخن می‌گفتند. دولت بالکل تحت حاکمیت تورکان قرار داشت و سران دولت همه تورک بودند. آخرین نمونه‌ها مربوط به دوره قاجار است. در دوره قاجار نیز زبان تورکی، زبان دربار و سلاطین و ولیعهد و بنابراین زبانی رسمی و دولتی بود. تورکی که زبان آریستوکراسی و اعیان و اشراف تلقی می‌شد، مورد علاقه و توجه توده مردم غیر تورک نیز بود.

زبان تورکی، زبان رسمی ارتش و نیروهای مسلح

پس از دربار، نهاد دیگری که همواره بر حضور و کاربرد زبان تورکی به عنوان زبان انحصاری آن در تاریخ دولتهای تورکی حاکم بر ایران اشاره می‌شود، ارتش و نیروهای مسلح است. زبان تورکی از دیرباز زبان ارتش‌های ایران بوده است. مانند دربار، در این نیروهای مسلح و ارتش نیز کاربرد زبان تورکی

کشور و... اعطا شده باشد. این تعریف هرچند مربوط به عصر حاضر است اما با دقت و صحت کافی می‌تواند درباره زبان‌های دولتی در تاریخ نیز بکار برده شود.

به گواهی هزاران سند و مدرک تاریخی، زبان تورکی اقلا در یک هزار سال اخیر - در برخی دوره‌ها به همراه فارسی و اغلب بدون آن - یکی از زبان‌های رسمی و دولتی دولتهای تورکی حاکم بر اراضی ایران امروزی بوده و در صدور فرمان‌ها، مکاتبات نهادهای گوناگون دولتی، انتشارات و اسناد و مدارک رسمی دولتی، دیپلماسی بین‌المللی و ارتباطات دیپلماتیک خارجی، مناسبات رسمی بین سران دولتها، چاپ اسکناس‌ها و ضرب سکه و... بکار رفته است.

برخی از این دولتها عبارتند از دولت بستام (ویستهم)، بنی ساج، سالاریان (کنگریان)، سیمجوریان، سبکری، قاراتگینی، غزنویان (سبک تکینی)، خوارزمشاهیان (انوش تکینی)، سلجوقیان کبیر، سلجوقیان خراسان، سلجوقیان کرمان (آل قورد)، سلجوقیان اصفهان، سلجوقیان لرستان (برسقیان)، سلجوقیان همدان - آذربایجان، سلجوقیان عراق - آذربایجان، شوملا (شمله) افشار - خوزستان، قتلخ خانیان کرمان (قاراخیتای)، آق سنقریان (احمد یلیان)، اتابکان آذربایجان (ایلدنیزیان)، آل پیشگین، اتابکان فارس (سالغوریان)، اتابکان یزد، ایلخانیان (هلاکوئیان)، جلایریان (ایلکانیان)، چوپانیان (آل سلدوز)، ارغون شاهیان، اینجوییان (آل مظفر)، تیموریان (کورکانیان)، تیموریان خراسان (دوغاتیموریان)، تیموریان اصفهان، شیروانشاهان (میرانشاهان)، قاراویونلوها (بارانلوها)، آغ قویونلوها (بایندریه)، صفویه (قزلباشیه)، افشاریان، خانان آذربایجان (افشار - اورمیه، کنگرلو - ماکو، بیگلر بیگی - تبریز، بدیر اوغلو - اردبیل، دنبلی - خوی، شقاقی - سراب، گرگر، نمین، خیاو، قاراداغ، مراغه و...)، قاجاریان و حکومت دموکرات آذربایجان.

زبان تورکی، زبان رسمی دربار، سلاطین و هیئت حاکمه

رسمی زبان تورکی محدود به عرصه خاصی نبوده و دایره گسترده‌ای از احکام و فرامین و مکاتیب و مراسلات دیپلماتیک تا امان‌نامه را شامل می‌شده است. طیف مخاطبان نه تنها شامل مقامات ایرانی و مردم ایران (که زبان ملی اکثرشان تورکی بود) و یا سلطان عثمانی و دیگر سلاطین تورک هم‌زبان و هم‌تبار و همدین بوده، بلکه پادشاهان روسیه و مجارستان و اتریش و لهستان و... را نیز در بر می‌گرفته است.

زبان تورکی در روابط سیاسی خارجی

در تاریخ دولت‌های تورکی ایران، زبان تورکی به عنوان زبان رسمی در روابط سیاسی خارجی این دولت‌ها نیز بکار رفته است. کاربرد زبان تورکی به عنوان زبان رسمی سران دولت‌ها و بویژه شاهان در روابط خارجی و دیدار با شاهان و سران دولت‌های دیگر، نه تنها در همه دولت‌های تورکی حاکم بر ایران دیده می‌شود، حتی در دوره دولت پهلوی نیز شایع بوده است. چنانچه رضاخان در دیدار رسمی با آتاترک طی سفر خود به ترکیه، به زبان تورکی سلیس صحبت کرده است. همچنین در طول تاریخ، بسیاری از سفرای دولت‌های تورکی ایران نیز صرفاً زبان تورکی را که زبانی رسمی و دولتی بود می‌دانسته‌اند و در روابط خارجی بکار می‌بردند. به عنوان مثال موسی بیگ سفیر شاه عباس صفوی در هند جز زبان تورکی نمی‌دانست. محمدرضا بیگ سفیر ایران در پاریس (۱۷۱۵) نیز زبان فارسی را بلد نبود.

زبان تورکی در ثبت عهدنامه‌های بین دولت‌ها

کاربرد زبان تورکی به عنوان زبان روابط خارجی، محدود به ارتباطات شفاهی نبوده بلکه عرصه دیپلماسی مکتوب و ثبت عهدنامه‌ها را نیز شامل می‌شده است. به عنوان مثال متن پیمان قصر شیرین منعقد شده با دولت عثمانی در سال ۱۵۳۹ تنها به زبان تورکی نوشته شده است.

زبان تورکی، زبان رسمی در صدور فرامین داخلی

منحصر به دوره بعد از اسلام و دوره حاکمیت تورکان بر ایران نبوده به پیش از آن و دولت‌های غیر تورکی نیز بر می‌گردد.

از نخستین نمونه‌های کاربرد زبان تورکی در ارتش، نمونه پادشاه ساسانی بهرام گور فرزند یزدگرد یکم که در سال ۴۲۰ میلادی بر تخت پادشاهی نشست می‌باشد. در تاریخ زین الاخبار یا تاریخ گردیزی که بیش از یک هزار سال قبل و در سال ۴۴۴ هجری قمری تألیف شده، چنین گفته می‌شود: «بهرام گور به هر زبان سخن گفتی، به وقت چوگان زدن، پهلوی گفتی و اندر حربگاه، تورکی و اندر مجلس، با عامه دری گفتی، ...». آخرین نمونه‌ها مربوط به دوره احمد شاه قاجار است. چنانچه سرلشگر عبدالله خان امیر طهماسبی فرمانده گارد قزاق محافظان احمدشاه و والی نظامی ایالت آذربایجان، نطق‌ها و گزارشات نظامی خود به پادشاه را به تورکی به عرض می‌رسانید.

زبان تورکی در مکاتبات دیپلماتیک خارجی

زبان تورکی در دوره‌های گوناگون به عنوان زبان رسمی و دولتی در مکاتبات دیپلماتیک خارجی نیز به کار رفته است. مشهورترین اینگونه مکاتبات، مکتوبات تورکی سلاطین صفوی به پادشاهان کشورهای اروپائی است که در موزه های گوناگون جهان نگهداری می‌شوند. از این دسته است نامه شاه تهماسب اول (۱۵۷۶-۱۵۲۳) به امپراتور عثمانی سلطان سلیم (۱۵۷۳-۱۵۶۶)، نامه صفی شاه اول صفوی (۱۶۴۲-۱۶۲۸) به امپراتور اتریش و پادشاه مجارستان فردیناند دوم و نامه حسین شاه صفوی (۱۷۲۲-۱۶۹۴) به دوک ساکسون و پادشاه لهستان فردریک اوگوست نعل شکن، هر سه به زبان تورکی آذربایجانی. در این دوره برای نگارش دیوانی تورکی اداره و کارمندان ویژه‌ای اختصاص داده شده بود. زبان دولتی تورکی، فارغ از موقعیت جغرافیایی پایتخت امپراتوری تورک صفوی، هم در آذربایجان (تبریز و قزوین) و هم در اصفهان بکار می‌رفته است. کاربرد

چرمی نادرشاه افشار است که بر آن جمله کوتاه تورکی "دئمه گوٲور" نوشته شده بود. حکومت دموکرات آذربایجان تاسیس شده در سال‌های جنگ جهانی دوم، نخستین دولت تورکی و آذربایجانی در ایران است که اسکناس‌های ملی و دیگر اسناد دولتی خود را منحصرأ به زبان تورکی چاپ و نشر کرده است.

زبان تورکی، زبان رسمی قورولتای‌ها (مجالس مشورتی)

کاربرد زبان تورکی در قورولتای‌ها، نهادهایی که معادل مجلس‌های موسسین و شاید قانون‌گذاری معاصراند، یکی دیگر از عرصه‌های کاربرد این زبان به عنوان زبانی رسمی و دولتی در ایران است. اسناد و مدارک تاریخی موجود نشان می‌دهند که در همه قورولتای‌های دولت‌های تورکی حاکم بر ایران، زبان بکار برده شده زبان تورکی بوده است. برجسته‌ترین نمونه، قورولتای موغان در دوره نادر شاه افشار است. زبان رسمی این قورولتای تورکی بوده و خود نادرشاه نیز با همه مدعوین و مهمانان داخلی و خارجی، صرفأ به تورکی صحبت کرده است.

زبان تورکی، زبان یادمان‌های تاریخی یکی دیگر از مصادیق رسمی و دولتی بودن زبان تورکی در تاریخ ایران، کاربرد آن در یادمان‌های تاریخی برپا شده توسط دولت‌های تورکی حاکم بر ایران و سلاطین و مقامات این دول تورکی است. دو نمونه مهم از اینگونه یادمان‌های دولتی با متون تورکی، سردر حرم امام علی در نجف عراق و سنگ‌نوشته معروف به کتیبه نادری و یا کتیبه کلات در ایران است. این دو یادمان به امر نادرشاه افشار و با اشعار تورکی برپا گردیده‌اند.

زبان تورکی، زبان رسمی نهاد دولتی ملک الشعرائی در گذشته ملک‌الشعرائی مقامی رسمی و دولتی بود و از سوی پادشاه اعطا می‌شد. زبانی که ملک الشعراها در سرودن اشعار خود از آن استفاده می‌کردند، زبان رسمی و دولتی دولت مذکور بوده و سروده‌های آنها

یکی از مهم‌ترین مصادیق کاربرد زبان تورکی به عنوان زبان رسمی و دولتی در امور اداری، استفاده از آن در صدور فرامین داخلی است. نمونه‌های متعدد اینگونه فرامین تورکی در موزه‌ها و کتابخانه‌های جهان پراکنده است. به عنوان مثال فرمان شاه اسماعیل (۱۵۲۴-۱۵۰۲) و امان نامه شاه عباس دوم صفوی (۱۶۶۶-۱۶۴۲) به منوچهرخان بیگلربیگی شیروان، هر دو به زبان تورکی آذربایجانی.

سکه‌ها و اسکناس‌ها، گواه دولتی بودن زبان تورکی در ایران

از مهم‌ترین عرصه‌های دولتی بودن زبان تورکی در تاریخ ایران، کاربرد آن در اسناد رسمی دولتی و در راس آنها سکه‌ها و اسکناس‌ها است. نوشته‌های تورکی بسیار پیشتر از آنکه نخستین کلمات فارسی بر پول‌ها ظاهر شوند، بر پول‌های دولت‌های تورکی و آذربایجانی حاکم بر اراضی ایران امروزی بکار رفته‌اند. کاربرد زبان فارسی بر سکه‌ها در اراضی ایران امروزی، پدیده‌ای نسبتاً جدید بوده و مربوط به قرن شانزده در عصر صفویان و حمله اشرف افغان آنهم در فرم شعر است. پیشتر از آن و بر خلاف زبان تورکی، زبان فارسی هرگز بر سکه‌ها بکار نرفته بود. قریب به تمام دولت‌های تورکی حاکم بر آذربایجان و ایران امروزی، زبان، کلمات، عبارات و نوشته‌های تورکی را در پول‌ها (سکه‌ها، اسکناس‌ها)، مهرها، طغراها، توقیعات، فرمان‌ها، نامه‌ها و دیگر اسناد رسمی دولت خویش بکار برده‌اند. خطوط بکار برده شده در ثبت این نوشتجات تورکی، عربی، اویغوری، چینی حتی رونیک گوٲک تورک بوده است. به عنوان نمونه دور تا دور نخستین اسکناس‌ها و یا چاوهای تورک عباراتی به خط تورکی ختائی و یا اویغوری درج شده است. بر سکه‌های سلسله‌های مغولی، عباراتی تورکی مانند "قوتلوق بولسون" (مبارک باد) چاپ شده است. بر سکه‌های چنگیزخان عبارت تورکی "قآن العادیل، چنگیز خان'ینگ یارلیغی" (حکم شاهنشاه عادل، چنگیز شاه) دیده می‌شود. نمونه دیگر اسکناس

نامه در زبان تورکی است که برای نوشتن آن بکار رفته است. زبان تورکی در امپراتوری تورک صفوی علاوه بر آنکه در داخل قلمروی این دولت به همراه فارسی، به عنوان یک زبان دولتی و دیوانی بکار می‌رفت، زبان دیپلماسی خارجی آن نیز بود.

نامه‌ی تورکی صفی‌شاه اول صفوی به امپراتور اتریش و پادشاه مجارستان فردیناند دوم

صفی‌شاه اول صفوی در حوالی سال ۱۶۳۰ نامه‌ای تورکی خطاب به فردیناند دوم پادشاه مجارستان - امپراتور اتریش نوشته و فرستاده است. این نامه به لحاظ مضمون چندان اهمیتی ندارد، چرا که یک نامه فرمالیته معارفه است. در این نامه صفی‌شاه اول با زبانی بسیار مطمئن به تخت نشستن خود و خواستاش را برای ادامه روابط دوستانه با فردیناند دوم پادشاه مجارستان - امپراتور اتریش اعلام کرده و اظهار امیدواری می‌کند که پادشاه مجارستان - امپراتور اتریش نیز سیاستی مشابه در پیش گیرد. اهمیت این نامه در زبان تورکی است که برای نوشتن آن بکار رفته است. زبان تورکی در امپراتوری تورک صفوی علاوه بر آنکه در داخل قلمروی این دولت به همراه فارسی، به عنوان یک زبان دولتی و دیوانی بکار می‌رفت، زبان دیپلماسی خارجی آن نیز بود. دکتر فکته لایوش مجاری (-Fekete Lajos, 1891) که برای اولین بار متن این نامه را منتشر کرده در این باره چنین می‌گوید: "این نامه‌های تورکی شاهان صفوی [دلیل بر آن است که زبان تورکی برای ایرانیان زبان دیپلماسی و مخابرات رسمی در عرصه بین‌المللی بود... نباید فراموش کرد که بین تاریخ نگارش نامه شاه حسین صفوی [۱۶۹۵] و تاسیس بالفعل خاندان قاجاری در ایران (۱۷۲۱)، تنها چند سال فاصله است. صعود یک خاندان تورک بر تخت سلطنت ایران و ریشه دوانیدنش در یک کشور بیگانه، امری تصادفی نیست. این امر تنها می‌توانست بر بنیان وجود نفوذ تورک قبل از آن متحقق شود.

نیز دارای ارج و منزلت اسناد رسمی بوده است. زبان تورکی در برخی مقاطع حتی به تنهایی - زبانی رسمی نهاد ملک‌الشعرایی در دولت‌های تورکی بوده است. به عنوان نمونه در دوره شاه اسماعیل صفوی، حبیبی شاعر تورکی سرای معروف متولد برگشاد، ملک‌الشعراي دربار امپراتوری صفوی بود و شعری به فارسی از او در دست نیست. این بدان معنی است که در عهد وی، تورکی یگانه زبان رسمی و دولتی دولت صفوی بوده است. در برخی موارد نیز همزمان دو منصب ملک‌الشعراي یکی برای تورکی و دیگری برای زبان دیگری مانند فارسی وجود داشته است. به عنوان مثال تاثیر تبریزی، ملک‌الشعراي دوره شاه سلیمان و شاه سلطان حسین، دارای منصب ملک‌الشعراي تورکی بوده است (از سروده‌های رسمی وی: قصیده تورکی در مدح شاه سلیمان الصفوی، قصیده تورکی به مناسبت جلوس به تخت شاه سلطان حسین الموسوی، ترجیع بند تورکی، مثنوی تورکی عید سروده شده به امر پادشاه، غزل تورکی به مناسبت تشریف فرمائی شاهزاده سلطان اکبر ایبن اورنگ زیب).

زبان تورکی در مراسم مذهبی دولتی

زبان تورکی از سوی دولت‌های حاکم بر ایران به عنوان زبان رسمی آئین‌ها، مراسم و تبلیغات دینی دولتی نیز بکار رفته است. کاربرد زبان تورکی به عنوان زبان دولتی دینی حتی پس از سقوط دولت قاجار و در اوان دوره پهلوی نیز ادامه داشته است. چنانچه در منابع تاریخی شرکت رضاخان در مراسم عزاداری عاشورا در مسجد ترکان (مسجد شیخ عبدالحسین) و خواندن نوحه تورکی توسط وی ثبت شده است.

نگاهی به تاریخ هزار ساله رسمیت زبان تورکی در ایران - بخش دوم

صفی‌شاه اول صفوی در حوالی سال ۱۶۳۰ نامه‌ای تورکی خطاب به فردیناند دوم پادشاه مجارستان - امپراتور اتریش نوشته و فرستاده است. اهمیت این

شیمدی کی مقتضاء قضاء و تقدیرات آسمانیدهن، جنت مکان فردوس آشیان بابام علیه الرحمه حضرتله رینین واقعه حایله سی سانح اولوپ، بو جهان فانیدهن سرای باقی یه ارتحال ائندی، توفیقات الاهیدهن سریر فلک رفعت شاهی و اورنگ گردون رتبت شهنشاهی، ذات معدلت صفت همایونوم ایله زیب و زینت بولوپ، ساحت ایران زمین، کی خلاصه عرصه عالم و تختگاه کیان و جمدیر، نسیم اقبالیم ایله نزهت و طراوت بولدو، همان قاعده بلکی آندان زیاده اول حضرت رفیع منزلت ایله ن طریقه محبت و دوستلوق و اتحاد و یگانه لیک منظور قیلیپ، مقتضای رافت جبلتی، سیزدهن همواره قرارداد خاطر عاطر و مکنون ضمیر منیر صداقت مآثریمیز اولدور کیم، بو سلسله عالیته نین دوستلاری و خیرخواه لاری ایله ن الفت و اتحاد مقامیندا اولوپ، مابینیمیزده رسم خصوصیت مرعی و طریقی مغایرت مسلوب اول!

اونا بناء اظهار دوستلوق و بادی آشنالیک اوچون بو نامه محبت نشان جانب عالیله رینه مرقوم قلم اتحاد اولدو. "بحمدالله و المنه" احوال خیر مآلیمیز احباء و دوستلار و بو دودمان عالیشانین نیکخواه لاری مقصد و مدعاسینجا خیر و خوبلوق ایله گذراندیر و اصلاً بیر امر کی ذره قده رینجه موجب اکراه خاطر اولیای دولتیمیز اولا واقع دئییلدیر.

ترصد و ترقب مکارم عالیله ریندهن اولدور کیم، اول طرفدهن داخی جنت مکان فردوس آشیان بابام زمان شریفیندهن زیاده، طریقه محبت مسلوک اولوپ، صداقت نشان مکتوبلار و "فصیح البیان" ائلچیلهر ارسالیندان خالی اولمایپ، همیشه محرک سلسله و داد و فاتح ابواب اتحاد اولالار و هر گونه رجوع لاری بو دیاردا وار ایسه، یگانه لیک اوزه ریندهن اعلام ائده لهر، کی توجه همایونوموز اونون حصولونا مبزول اولا و اصلاً مغایرت و بیگانه لیک تجویز ائتمه یه لهر.

چون غرض اظهار محبت و دوستلوق ایدی، زیاده اطناب اولونمادی. سلطنت و کامرانلیق ایام منهج

دلیل وجود این نفوذ را هم نامه های شاهان ایران خود بدست می دهند... نامه های مورد بحث شاهان ایران، نشانگر نفوذ تورک بر مدنیت ایران بوده و با این وصف از منظر تورک گرائی منابع تاریخی بسیار ارزشمندی اند."

زبان تورکی ای که در این نامه بکار رفته، زبان تورکی محاوره ای و یا ادبی آن دوره نبود، بلکه زبانی بود مطمئن، مغلق و پرتصنع که صرفاً در نامه نگاری با سلاطین و پادشاهان و برای فصاحت فروشی بکار می رفت.

در زیر متن نامه مذکور با حفظ رسم الخط اصلی آورده شده است. (صرفاً کلمات و پسوندهای تورکی با الفبای مدرن فونتیک تورکی نوشته شده است).

"صفی شاه طرفیندهن ایکینجی فردیناندا گونده ریلیمیش اولان تورکجه نامه نین صوره تیدیر: معزالبدوله و العظمه و الاقبال" چازار پادشاه حضرتله رینه:

عالیجناب والانساب، متعالی ایاب سلطنت و جلالت انتساب، شوکت و عظمت قباب محبت و مودت اطوار، خسرو رفیع قدر عالی تبار، معدلت دیارینین آراینده سی و فرمانروالیک ممالکینین زببنده سی،... پادشاهلارینین شهریار،... نامدارلارینین نامداری، نمسه ولایتینین پادشاهی، فرنگیه طایفه سینین سرور خورشید کلاهی!

تحریر و بیاندان افزون مراتب محبت و دوستلوق و تقریر لساندان بیرون مراسم اتحاد و آشنالیک القاء و اظهاریندان سونرا، مرفوع رای خورشید ضیاء و مشهود ضمیر منیر قمر اعتلاء اولدور کیم، همیشه آباء و اجداد عظام جنت مکانیمیز و طبقه مسیحیه پادشاهلارینین مابینینده، خصوص اول پادشاه والجاه ایله ن، طریقه محبت و دوستلوق و رابطه الفت و یگانه لیک مرعی و مسلوک و ابواب خصوصیت و آشنالیک مفتوح اولوپ، طرفیندهن سخندان ائلچیلهر محبت انگیز نامه لهر ایله ن متواتر آمد و شد ائده رله ر ایدی.

«دیمه گتور» ثبت و به صورت عامیانه «حرف نزن و قبول کن» ترجمه شده است. در حالیکه همانگونه که در این نوشته برای اولین بار نشان داده می‌شود، این عبارت تورکی به معنی «پول پرداخت‌های عمده» است.

به عنوان نمونه در کتاب نادرنامه گفته می‌شود که در جنگ‌های داغستان، مدتی افراد اردوی افشاری دچار بی‌پولی شدند. و از آنجائیکه ضرابخانه‌ای در دسترس نبود، نادرشاه امر کرد از چرم و پوست شتر سکه بزنند و به جای پول مسکوک نقره صرف و خرج نمایند. روی سکه‌های چرمی این عبارت را نقش کردند «پوست شتر، حکم نادر، دیمه گتور» یعنی حرف نزن و قبول کن! و مدتی این سکه رایج بود. (نادرنامه. ص ۶۰۲)

این داده دارای اهمیت بسیار در تاریخ تورک است. از جمله به لحاظ‌های زیر:

الف- تورک‌گرایی نادرشاه. همانگونه که معلوم است نادرشاه افشار از حکمرانان تورک دارای شعور هویتی تورک در تاریخ و در جرگه‌ی شخصیت‌هایی چون امیر تیمور کوره‌کهن، جهان‌شاه قارا‌قویونلو و اوزون حسن آغ‌قویونلو است. به واقع وی یکی از نخستین تورک‌گرایان در عصر مدرن شناخته می‌شود.

ب- تاریخ پول تورک و اقتصاد تورک: این پول تورکی افشاری به لحاظ تاریخ پولی تورک، چاپ آن در آذربایجان، چرمی بودن آن، واحد آن «ده‌بیرمه» و قرن چاپ آن (نیمه‌ی اول قرن هجده) قابل توجه است. در فرهنگ پولی تورک، پول ده‌بیرمه نادرشاه یک پول «گؤن» (نگاه کنید به ادامه‌ی این نوشته) از پوست شتر و از آخرین نمونه‌های پول چرمی تورک است.

ج- تاریخ رسمیت زبان تورکی در دولت افشاری: کاربرد زبان تورکی در متن اعتباری این پول، نشانگر آن است که زبان تورکی یکی از زبان‌های رسمی مکتوب دولت افشاری بود. اساساً تورکی، زبان کاری نادرشاه بود و وی در هر مناسبتی آنرا مصرانه بکار

رضای سبحانی بیرله مقرون و عاقبتله‌ری خئیره مشحون اول!

مهر پشت نامه:حسبی الله

هست از خان غلام شاه صفی ۱۰۳۸

با علی جانب هر که نه نکوست

هر که گو باش، ندارم من دوست

هر که چون خاک نیست بر در او

گر فرشته است خاک بر سر او

چوخ تاسف من بو یازنین ایکینجی بولومونو تاپا بیلمه دیم . دیرلی مولف و ساقلی اوخوجولاریمیزدان عذر دیله بیرک مقاله نی ایکینجی بولومسوز وئردیک. اومارام سیزلر تاپیب و بیزه گوندره رسیز . او زامان بیر داهای او بولومله بیر یئرده درج ائدریک.(خدافرین درگیسی)

نگاهی به تاریخ هزار ساله رسمیت زبان تورکی در ایران

– بخش سوم

در برخی منابع تاریخی ذکر می‌شود که نادرشاه افشار امر به ضرب پول چرمی با متن اعتباری به دو زبان تورکی و فارسی بنام «ده‌بیرمه گؤتورو» کرده است. در منابع فارسی این عبارت تورکی به صورت اشتباه «دیمه گتور» ثبت و به صورت عامیانه «حرف نزن و قبول کن» ترجمه شده است. این پول تورکی افشاری به لحاظ تاریخ پولی تورک، چاپ آن در آذربایجان، چرمی بودن آن، واحد آن «ده‌بیرمه» و قرن چاپ آن (نیمه‌ی اول قرن هجده) قابل توجه است. در فرهنگ پولی تورک، پول ده‌بیرمه نادرشاه یک پول «گؤن» از پوست شتر و از آخرین نمونه‌های پول چرمی تورک است.

سکه تورکی نادرشاه افشار: ده‌بیرمه گؤتورو

در برخی منابع تاریخی ذکر می‌شود که نادرشاه افشار امر به ضرب پول چرمی با متن اعتباری به دو زبان تورکی و فارسی بنام «ده‌بیرمه گؤتورو» کرده است. در منابع فارسی این عبارت تورکی به صورت اشتباه

محاصره‌ی داغستان چاپ کرده است). از جمله در میان مصریان باستان (۱۵۰۰ سال قبل از میلاد)، یونانیان و روم باستان، چین، بومیان قاره‌ی آمریکا و... در اروپا نیز اینگونه پول‌های چرمی تقریباً در همه‌ی ملل (روسیه، کشورهای بالتیک، ایتالیا، آلمان، لهستان، فرانسه، بریتانیا، دانمارک و...) حتی تا قرون اخیر دیده شده است. (در این نوشته تصویر یک سکه چرمی روسی را داده‌ام).

تورکان قدیم هم تا قرن دوازدهم میلادی، همچون بسیاری از اقوام آوراسیا و اروپای شرقی، پول چرمی ساخته شده از پوست سمور و سنجاب و دیگر حیوانات به عنوان پول و واحد پول استفاده کرده‌اند. «آلاتاق»، «تییین»، «گۆن»، «بلگه» نمونه‌هایی از نامهای پولهای چرمی تورکی‌اند.

آلاتاق Alataq نوعی پول چرمی بکار برده شده در میان بولقارهای ایدیل از تورکان باستانی در اروپای شرقی است.

تییین Tiyin نوعی پول چرمی از پوست سمور است که تورکان باستانی و بولقارهای ایدیل در معاملات و پرداخت وجوه بکار می‌بردند. در گذشته نزدیک این کلمه‌ی تورکی به معانی سکه خرد، کمترین واحد پول معادل کوپنک روسی و پنی انگلیسی و یک صدم تنگه بکار می‌رفت. امروز تییین از واحدهای پولی جمهوری‌های تورکیک قزاقستان، تاتارستان، ازبکستان و قیرقیزستان می‌باشد. فرم قدیمی آن تنگینگ و یا تنکین به معنی سمور و یا پوست سمور است (کلمه‌ی سمور Samur خود کلمه‌ای تورکی می‌باشد که وارد زبان فارسی شده است).

گۆن Gön، گونو Günü: واحد پول چرمی قدیم تورکی، ساخته شده از خز حیوانات. این کلمه اصلاً به معنی پوست، پوست حیوان، پوست دباغت، چرم و... بوده، به معنی نشانه هم بکار رفته است.

بیلگه Bilge: از واحدهای پولی تورکان بولغار باستان از جنس خز سمور است که اصلاً به معنی علامت، آرم، سند، مدرک، نشان می‌باشد. فرم معاصر این

می‌برد. علاوه بر آن نادرشاه اهتمام خاصی در ارتقای موقعیت زبان تورکی از جمله توسط کاربرد آن در یادبودها و بناهای تاریخی و همانگونه که مشاهده می‌شود در متن پول داشته است.

معنی عبارت تورکی «ده‌بیرمه گۆتورو» (دیمه گتور) الف: ده‌بیرمه - دگیرمه: فرم قدیمی این کلمه‌ی تورکی تگیرمه Tegirme، به معنی پول است. در دیوان لغات تورک Tegirme به معانی پول، نان، هر چیز گرد و مدور مانند سنگ آسیاب؛ و تگیر Tegir به معنی ارزش و قیمت آمده است. این کلمه محتملاً با یکی از کلمات امروزی ده‌بیر Deyer به معنی ارزش و قیمت و بها و یا ده‌بیرمی Deyirmi به معنی گرد و مدور هم‌ریشه است (کلمه‌ی ده‌بیرمی Deyirmi تورکی در اصل ده‌بیرمه است. ده‌بیرمی ماسا: میزگرد). ریشه‌ی کلمه تگیرمه - ده‌بیرمه‌ی تورکی، از فعل تگیرمه‌ک باستان به معنی برگرداندن و چرخاندن است. تگیرمه هم‌ریشه با تکه‌ر - تگیر - تگه‌ر - تکر - ته‌بیر Teker (چرخ و مدور)، تیگیرمه‌ک Tigirmek (چرخیدن)، ده‌بیرمه‌ن - دگیرمان Deyirmen، تکه‌رله‌ک Tekerlek - دیغیرلاق Diğirlaq (دیغیلدوو Diğildov)، دیغیرلانماق Diğirlanmaq می‌باشد.

ب- گۆتورو Götürü: این کلمه تورکی در لغتنامه لهجه‌های تورکی به صورت ارزش و قیمت؛ خرید و فروش، تجارت و پرداختی که به صورت عمده و یکجا انجام شود معنی شده است.

با این وصف «ده‌بیرمه گۆتورو» به معنی پول پرداخت (های یکجا) است. خوانش «ده‌بیرمه گۆتورو» به صورت «دیمه گتور» نادرست، و ترجمه آن به صورت حرف نزن و قبول کن، ریشه‌یابی عامیانه است.

پول‌های چرمی تورک: پول‌های چرمی، چه اسکناس و چه سکه، در طول تاریخ از سوی جوامع و دولت‌های گوناگون، بویژه در مواقع اضطراری و از جمله در شرایط جنگی و تحت محاصره بودن بکار رفته‌اند (نادرشاه نیز ده‌بیرمه‌ی چرمی را در جنگ و

امور خارجهی فرانسه نگهداری می‌شوند. آنها علاوه بر اهمیت در تاریخ روابط سیاسی، بازرگانی و فرهنگی بین دولت‌ها و مردم ایران و فرانسه، از جهت تاریخ تورک، زبان تورکی، منشآت تورکی، نثر تورکی، تاریخ رسمیت زبان تورکی در ایران، و تبیین و تثبیت هویت تورکی دولت صفوی حائز اهمیت‌اند.

در زیر یکی از نامه‌های کوتاه محمدرضا بیگ به زبان تورکی خطاب به صدراعظم فرانسه ژان باپتیست کولبر دو توریسی آورده و پس از آن توضیحات مختصری در این باره داده شده است. در این مکتوب تورکی، محمدرضا بیگ ناخشنودی خود از شایعاتی که در باره میسیون و سفارتش و نیز اعتراضاتی که بر علیه کولبر وزیر اعظم در کاخ ورسای و جامعه فرانسه بلند شده بود را بیان می‌کند. وی می‌گوید کسانی که بدین اعمال مشغولند غافل از این حقیقت‌اند که راستی را نمی‌توان با دروغ پنهان کرد، این بی‌خبران بیهوده سعی در کتمان حقایق دارند و بزودی از کرده خود خجل و شرم‌منده خواهند شد.

متن نامه تورکی محمدرضا بیگ سفیر دولت صفوی در فرانسه به کولبر (نامهای اروپائی، کلمات و پسوندهای تورکی با الفبای مدرن فونتیک تورکی؛ کلمات و عبارات فارسی و عربی با رسم الخط این دو زبان نگاشته شدند):

هو

وزیرِ هوشمند کولبر، وزیرِ اعظم

عزتلی و رفعتلی دوستوموز

حضورِ عزتِ موفورله‌ری صوبونا

درون محبتِ اوزه‌ره، آنها اولونور صحتده اولالار. بعد انهایِ محبتانه، اولدور که:

نه خوش رای (و) تدبیر و عقل و معرفت صاحب‌له‌ریدیدر که سیزین وزیرِ اعظم و بیزیم ائلچیلییمیزی انکار ائدیله‌ر. مگر بو معنیده‌ن خبرله‌ری یوخدور که “جیدا چووالا سیغماز” و “گونه‌ش یوزو چامور ایله سیوانماز”. نهایت عن‌قرب هر کیشی سؤزونده‌ن اوتانا. بو معنی مسموعوموز اولدوغو اجلده‌ن به‌یله‌ربه‌یی، حضورونوزا

کلمه بلگه Belge (بل Bel + گه ge) صرفا به معنی سند و مدرک بکار می‌رود. از همین ریشه‌اند Belyeg در مجاری؛ Belgü در تورکی اویغوری به معنی مهر؛ Bileu – بیلیو Biljau در تورکی باستان به معنی نامه ارجحیت‌دار، پروانه (در تجارت، تارخانلیق و...) در تورکی معاصر کلمات بلگه Belge و بلگیت Belgit (سند، مدرک، مترادف دایانچ Dayanc)، بلگه‌لمه‌ک Belgelemek (مستند کردن)، بلگه‌سهل Belgesel (مستند) و... از فرم معاصر این کلمه حاصل شده‌اند. احتمالا کلمات “برگه” و “برگ” در زبان فارسی نیز از همین کلمه‌ی تورکی مشتق شده‌اند.

نگاهی به تاریخ هزار ساله رسمیت زبان تورکی در ایران

– بخش چهارم

محمدرضا بیگ سفیر شاه سلطان حسین صفوی در دربار لویی چهاردهم پادشاه فرانسه بود. او که از نخستین سفیران دولت تورکی صفوی در اروپا بشمار می‌رود، در طول ماموریت سفارت خود مکاتباتی به زبان تورکی با دولت و مقامات رسمی فرانسه داشت. این مکاتبات و نامه‌نگاری‌های تورکی در آرشیو وزارت امور خارجه‌ی فرانسه نگهداری می‌شوند. آنها علاوه بر اهمیت در تاریخ روابط سیاسی، بازرگانی و فرهنگی بین دولت‌ها و مردم ایران و فرانسه، از جهت تاریخ تورک، زبان تورکی، منشآت تورکی، نثر تورکی، تاریخ رسمیت زبان تورکی در ایران، و تبیین و تثبیت هویت تورکی دولت صفوی حائز اهمیت‌اند.

نامه تورکی محمدرضا بیگ سفیر صفوی در فرانسه: گونه‌ش یوزو چامور ایله سیوانماز

محمدرضا بیگ سفیر شاه سلطان حسین صفوی در دربار لویی چهاردهم پادشاه فرانسه بود. او که از نخستین سفیران دولت تورکی صفوی در اروپا بشمار می‌رود، در طول ماموریت سفارت خود مکاتباتی به زبان تورکی با دولت و مقامات رسمی فرانسه داشت. این مکاتبات و نامه‌نگاری‌های تورکی در آرشیو وزارت

پانصد نفر نباشد او را همراهی کند و بیرق دولت صفوی پیشاپیش او در اهتزاز باشد. او ادعا می‌کرد مقامات فرانسوی که به ملاقات او می‌آیند دارای شخصیت عالی نمی‌باشند و اصرار داشت او را تا پاریس وزیر خارجه و در پاریس صدراعظم شخصاً مشایعت کند. پس از آنکه به وی گفته شد در فرانسه مقام صدراعظم وجود ندارد، محمدرضا بیگ نامه موضوع این مقاله را به کنت کولبر دو توریسی نوشت و ارسال کرد.

۲- ژان باپتیست کولبر (و یا مارکیز دو) توریس (Jean-Baptiste Colbert, Marquis de Torcy)، از برجسته‌ترین سیاستمداران، دولت‌شخصها و دیپلمات‌های تاریخ فرانسه است. در اواخر عمر لویی چهاردهم وی عملاً وزیر کشور و یا وزیر اعظم فرانسه بشمار می‌رفت. پادشاه رو به موت فرانسه هم او را در وصیت نامه‌اش چنین نامیده بود. اما بعد از مرگ لویی چهاردهم، به وصیتنامه‌اش عمل نشد و نایب السلطنه فیلیپ دوک دو اورلئان، مقام کولبر را نشناخت. اختیارات و قدرت سیاسی‌اش را سلب و او را بازنشسته کرد. محمدرضا بیگ در این نامه تورکی با بیان اینکه در فرانسه وزارت شما را انکار می‌کنند به همین موضوع اشاره می‌کند.

۳- نثر تورکی محمدرضا بیگ در این نامه تورکی روان و نزدیک به تورکی محاوره است. مکتوب موجز بوده دارای جملات کوتاه، عاری از اطناب، لغات مهجور فارسی و عربی و کاربرد زاید القاب و عناوین و نعوت است. در این مکتوب محمدرضا بیگ دو ضرب المثل تورکی بسیار معروف را، که از طریق ترجمه به زبان فارسی نیز وارد شده‌اند گنجانده است: «جیدا چووالا سیغماز» (نیزه در انبان نمی‌ماند) و «گونه‌ش یوزو چامور ایله سیوانماز» (روی خورشید را نمی‌توان با گل اندود). هر دوی این ضرب المثل‌های تورکی به معنی حقیقت را نمی‌توان کتمان کرد، راستی و درستی را نمی‌توان پنهان نمود هستند.

یازدیغی نامه سوادان، خدمته ارسال اولوندو. که سیزین وزیر اعظم اولدوغونوزو فیرانسا خالق ییله‌له‌ر. یوخسا ایراندا مشهور و معلوموزدور.

زیاده ایام بکام دوستان باد. محبّ محمدرضا بیگ ایلچی لغتنامه

درون اوزه‌ره (ف+ت): ایچده‌نلیکله، صمیمانه

موفور (ع): بسیار، افزون، فراوان، به وفور

صوب (ع): طرف، جانب، سمت

إنها (ع): آگاه ساختن، خبر دادن، اطلاع رساندن

جیدا (ت): نیزه کوتاه، زوبین

اجیلدهن (ع+ت): به سبب، به دلیل

سوادان (ع+ت): سووای، به غیر از

ائلچی (ت): سفیر

به‌یله‌ره‌یی (ت): بیگلربیگی، حکمران ایالات مهم و یا مرزی در دولتهای تورک

چند نکته

۱- سفارت محمدرضا بیگ به فرانسه همراه با وقوع حوادث بسیار جالب و نیز مشکلات چندی بود. مورخین فرانسوی در این باره تاکنون چندین کتاب نوشته‌اند. همچنین درباره وی و میسیون سفارتش نامه‌ها و گزارشات متعددی از سوی مقامات به وزارت خارجه فرانسه فرستاده شده است. موضوع بسیاری از این نامه‌ها و گزارشات سختگیری‌ها و توقعات نامتعارف سفیر صفوی درباره‌ی نحوه ورود به شهرهای سر راه و پایتخت پاریس، اصرار بر اجرای تشریفات که بر خلاف آداب و رسوم معمول دربار و دولت فرانسه بودند، مخارج زیاده از حد وی و همراهانش، عدم قبول کاستن تعداد همراهانش که پس از ورود به بندر مارسی پیوسته در حال افزایش بود و در موقع ورود به پاریس به چهل نفر رسیده بود و... است. از جمله محمدرضا بیگ می‌خواست به طور رسمی وارد شهرهای سرراه شود، در ورود به هر شهر تشریفات خاصی اجرا گردد، نه با کالسکه بلکه با اسب به پایتخت پاریس داخل شود، سواره نظامی که کمتر از

کتیبه‌ی تورکی کلات نادری
سنگ‌نوشته تورکی معروف به "کتیبه نادری" در
مدخل غربی در بند ارغون‌شاه، یکی از ورودی‌های
کلات، در ملک پدری نادر در دره‌گز (راه قدیم
قلعه کلات نادری، پشت تونل ورودی کلات، پیش
از آبادی دربند، در صخره‌های سمت راست دره)،
شهرستان کلات، استان خراسان رضوی و ۱۵۲
کیلومتری شمال شرقی شهر مشهد قرار دارد.
برای ایجاد این کتیبه، قسمتی از سطح کوه صاف
شده و دور کتیبه را قابی به شکل طاق با نقوش
اسلیمی و گل‌های پنج‌پر در بر گرفته است. ارتفاع
کتیبه از کف رودخانه حدود ۱۵ متر است. حکاک
این کتیبه کم‌نظیر در تاریخ اسلام دانسته نیست.
کتیبه به عللی نامعلوم ناتمام مانده است. بعضی از
کلمات آن نوشته نشده، حجاری شماری دیگر از
کلمات نوشته شده به انجام نرسیده و ضلع پایین
مستطیل کادر کتیبه بسته نشده است.

این کتیبه منحصر بفرد، علی‌رغم آنکه ارزش
تاریخی فراوان دارد و یک جاذبه توریستی به
شمار می‌رود، به سبب بی‌توجهی مسئولین دولتی،
قرار داشتن در فضای باز، و ریزش آب باران دچار
آسیبهای جدی فیزیکی (ترک)، انسانی، شیمیایی
و زیست‌شناسی (رشد گل‌سنگ و گیاهان در
کتیبه) شده است (گویا کتیبه اخیراً از سوی
سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و
گردشگری خراسان رضوی، آفت‌زدائی، مرمت و
تثبیت شده است).

اشعار تورکی و اهمیت کتیبه

۱- این سنگ‌نوشته مرکب است از ۲۴ بیت
تورکی که به دستور نادرشاه احتمالاً بین سال‌های
۱۷۴۲-۱۷۴۴ با الفبای تورکی - عربی و به خط
نستعلیق بر روی صخره بزرگی حک شده است.
اشعار آن متعلق به گلبن افشار، از شاعران دربار

۴- مکتوبات تورکی سفیر دولت صفوی در فرانسه به
مقامات رسمی این کشور و در راس آنها صدراعظم
کولبر دو تورسی، اسناد رسمی هستند. این اسناد
رسمی نشان می‌دهند دولت تورکی صفوی زبان
تورکی را هم‌عرض زبان‌های فارسی و عربی به عنوان
یک زبان رسمی و دیوانی، از جمله توسط
دیپلمات‌های صفوی در روابط بین‌المللی و دیپلماسی
این دولت نیز بکار می‌برد. وجود اینگونه اسناد رسمی،
ادعای غیرمستند و بدون پشتوانه مبنی بر اینکه زبان
فارسی تنها زبان رسمی دول تورک حاکم بر ایران
(بویژه دولت‌های تورکمانی آغ قویونلو، قارا قویونلو،
صفوی، افشار و قاجار) بوده است را باطل می‌کند.
همانگونه که محمدرضا بیگ بدرستی تذکر می‌دهد:
گونه‌ش یوزو چامور ایله سیوانماز.

۵- نکته حائز اهمیت دیگر در خصوص محمدرضا
بیگ این است که وی از منطقه ایروان آذربایجان بود
(پایتخت ارمنستان کنونی که در آن زمان منطقه‌ای
کاملاً تورک و مسلمان‌نشین بود)

نگاهی به تاریخ هزار ساله رسمیت زبان تورکی در ایران

- بخش پنجم

سنگ‌نوشته تورکی معروف به "کتیبه نادری" در
مدخل غربی در بند ارغون‌شاه، یکی از ورودی‌های
کلات، در ملک پدری نادر در دره‌گز (راه قدیم
قلعه کلات نادری، پشت تونل ورودی کلات، پیش
از آبادی دربند، در صخره‌های سمت راست دره)،
شهرستان کلات، استان خراسان رضوی و ۱۵۲
کیلومتری شمال شرقی شهر مشهد قرار دارد. این
سنگ‌نوشته مرکب است از ۲۴ بیت تورکی که به
دستور نادرشاه احتمالاً بین سال‌های ۱۷۴۴-
۱۷۴۲ با الفبای تورکی - عربی و به خط نستعلیق
بر روی صخره بزرگی حک شده است. اشعار آن
متعلق به گلبن افشار، از شاعران دربار نادر شاه
افشار است.

مشهور). این تشبیت کاملاً در تطابق با داده‌های منابع و اسناد تاریخی متعددی است که در آنها نادرشاه به صورتهای گوناگون و به کرات بر نسب و اصلیت و تبار تورکی خود و آگاهیش بر تاریخ ملی، قومی (تورکمان) و ایلی (افشار) خویش تاکید کرده است. به عنوان نمونه نادرشاه در بسیاری از خطابات و مکتوبات خود بر تورکمان و افشار بودن خود (هویت فعلی)، در نامه به صدراعظم عثمانی حکیم‌اوغلو علی پاشا بر خویشاوندی خود و ایل تورک افشار با ارتوغرول موسس سلسله‌ی عثمانی (تاریخ نزدیک) و آمدن ایل افشار از آناتولی به آذربایجان و ایران، و در نامه‌نگاری و تماس با حکام و امیران آسیای میانه و .. بر پیوند تباری خود با سلاطین تورکستان و شبه جزیره هند از جمله امیر تیمور (تاریخ دور) تاکید کرده است.

۲- اشاره‌ی شعر به حسب و مقام شهنشاهی نادرشاه ناشی از آباء و اجداد وی، در رابطه با دکتترین حاکمیت جهانی تورکان (دالای) است. نادر نیز به سبب تورک بودن، خود را منسوب به و وارث حکام جهانگیر تورک می‌دانست. همچنین ترکیب "خلق عظیم" در بیت ۱۴ که گفته می‌شود از سوی "خداوند" به نادر اعطا شده، همان مفهوم "گور اولوس" است که در فرامین خاقانهای تورک و مغول، از جمله چنگیز بکار می‌رفت و عطیه "تنگری" شمرده می‌شد.

۳- قومیت‌گرایان افراطی که نمی‌توانند و یا نمی‌خواهند تورک بودن نادرشاه را پذیرا شوند به توجیه این موارد پرداخته‌اند. عده‌ای از آنها ادعا نموده‌اند نادرشاه با پیش راندن تبار تورکی و خویشاوندی خود و ایل تورکمان افشار با دیگر سلاطین و حکام جهان تورک، می‌خواسته مقام و منزلت خانوادگی خود را بالا برد و نیز بهانه‌ای

نادر شاه افشار است. درباره وی معلومات گسترده‌ای وجود ندارد.

۲- این شعر تورکی که در ثنای نادر پسر شمشیر است، با حمد خدا شروع شده و با ذکر نام شاعر به پایان می‌رسد. ابیات ۱ - ۴ در مدح خدا، ۵ - ۷ در نعت رسول، بیت آخر و یا ۲۴ در معرفی شاعر گلبن، بیت‌های ۱۸، ۱۹ و ۲۰ از زبان نادرشاه و بقیه‌ی ۱۳ بیت در ستایش نادرشاه است.

۳- زبان این اشعار، بر خلاف ادعای عده‌ای مبنی بر تورکی درگزی بودن، تورکی قزلباشی مکتوب و مشترک دوره‌ی نادری است که در آن تاثیر تورکی عثمانی (کاربرد گیبی به جای کیمی - بیت ۲۳، بولسا به جای تاپسا - بیت ۲۴، بانا به جای منه - بیت ۱۸، بنیم به جای منیم - بیت ۲۴، سانا به جای سنه - بیت ۱۹) و فارسی (کاربرد حروف اضافه به، از، با، ز و ...، کلمات، ترکیبات و اصطلاحات متعدد فارسی و...) نیز دیده می‌شود.

۴- کتیبه نادری تنها کتیبه‌ی تورکی است که توسط شاهان تورک در قلمروی ایران نویسانده شده و یا تنها نمونه کتیبه‌های تورکی نویسانده شده توسط شاهان تورک قلمروی ایران می‌باشد که تاکنون یافت شده است.

۵- محتوای اشعار این کتیبه تورکی به ویژه از جهت اطلاع‌رسانی و تائید داده‌های دیگر منابع و اسناد در دو مورد خاص، یکی تبار و اصل و نسب تورکی نادرشاه و دیگری باورها و افکار و سیاست مذهبی وی دارای ارزش است.

نادر از اوجاق امیر تیمور است

۱- در بیت ۱۲ گفته می‌شود نادر از اوجاق و یا دودمان امیر تیمور است (نَسَب ايله شرف و فخر اوجاق تیمور - حَسَب ايله به جهان، شاه شهاندير

- اولا حق یاورى، هر کیم اولارا یار اولا
- ۸- حمدِ حق، نعتِ نبی‌دهن سونرا، با صدق ز جان
فرضدیر بنده‌لهره مدحِ شهنشاهِ جهان
- ۹- اول شهنشاهِ فلک‌مرتبه و چرخ‌سریر
شاه نادر، که آدی تک اونا یوخ مثل و نظیر
- ۱۰- دئمه‌ک [اولماز بوا] شهنشاهه [که وارا] پیغمبر
یا مقرب [ملکی] ادر اولوپ از نوع بشر
- ۱۱- لیک چون قدرتِ حق ظاهر ائدیپ بیش از

پیش

- مظهرِ حق اونا هر کیمسه دئسه، حقی دئمیش
- ۱۲- نَسَب ايله شرف و فخرِ اوجاقِ تیمور
حَسَب ايله به جهان، شاهِ شهاندیر مشهور
- ۱۳- مصطفی خُلُق و مسیحادم و یوسف طلعت
بوعلی‌دانش و حاتم‌کف و لقمان حکمت
- ۱۴- قابلیتله اونا وئردی خداوندِ کریم
تاج و تختِ شهی و عدل و کرم، خَلَقِ عظیم
- ۱۵- هر شرافت که دئسه‌م شاهِ شهاندیر کامل
هر جهتدهن اونا الطافِ خدادیر شامل
- ۱۶- اعتقادی بویورور اول شه پاکیزه‌نهاد
باغلامیش صدق خداونده، ائده‌رلهر بئله یاد
- ۱۷- اله گیرمه‌ز بئله دولت به سپاه و شمشیر
اولا بیلمه‌ز بئله اقبال به عقل و تدبیر
- ۱۸- سن وئریپسه‌ن بانا بو سلطنت و تخت و سپاه
سن وئریپسه‌ن بانا تاج و کمر و فرّ و کلاه
- ۱۹- دولتیم حافظی سنسه‌ن، سانادیر اوممیدیم
من سانا باغلامیشام صدق، بودور تاییدیم
- ۲۰- دولتیم منکرینی سن [ائله‌دین خوار؟] و ذلیل
دشمنیم کورلوغونا یاور اول، ای ربّ جلیل!
- ۲۱- چونکه صدقی [بئله‌دیر حقیینه از روی] یقین
بو سببدهن اونا الطافِ خدا اولدو معین
- ۲۲- الینی توتدو خداوندِ جهان، قدرتدهن
کامیاب ائتدی اونو [معدلت] و شوکتدهن

برای تصرف قلمروی تیمور به دست آورد. و یا قدوسی در کتابش بنام نادرنامه می‌گوید "نسبت نادر به تیمور در این شعر به سبب جهانگشایی بوده، نه به سبب نژادی" (ص ۶۱۹). حتی برخی از نژادپرستان ادعا کرده‌اند کتیبه نادری به علت اعتراض نادرشاه به اینکه او را در این کتیبه به تیمور لنگ نسبت داده‌اند ناتمام مانده است. واقعیت آن است که همه‌ی این ادعاهای غیرجدی خیال پردازیهایی بی‌پایه‌اند. بنا به گواهی اسناد و مدارک و منابع بی‌شمار، نادرشاه یک شخصیت تورک و افزون بر آن کاملاً آگاه بر هویت ایلی افشار و قومی تورکمان خود بود. نسبت تورکی وی در این شعر به هیچ وجه معنی مجازی ندارد، بلکه بیان یک واقعیت مبرهن و معلوم است.

هنگام بازنویسی متن با الفبای عربی - تورکی، کلمات و پسوندهای تورکی طبق رسم الخط مدرن و فونتیک تورکی نشان داده شده و کلمات فارسی و عربی مطابق زبان مبدا نوشته شده است. هوالعلی الاعلی

بسم الله الرحمن الرحيم

- ۱- ابتداء حمدِ خدای احدِ فردِ قدیم
قادرِ لم‌یزل و عالم و دانا و حکیم
- ۲- او که بو کون و مکانی یارادیپ قدرتدهن
او که بو بحر و بری خلق ائله‌ییب شوکتدهن
- ۳- ایکی عالمده اودور بنده‌لهره یاور و یار
حکمتیندهن گوورونور بنده‌لهره هر آثار
- ۴- خلقِ عالم هامی محتاجدیر اول درگاهه
او وئریپ نور و ضیاء کوبه، مهر و ماهه
- ۵- حمدِ حقدن سونرا اولدو قلمیم نورافشان
به ثناء‌گستری ختمِ رسل، فخرِ جهان
- ۶- نبی [هاشمی]، اول احمد [و محمودا] سلام
کیم خدادان اولا دایم اونا صلوات و سلام
- ۷- آل و اصحابینا هم رحمتِ بسیار اولا

آهنین و یا دمیرچی به معنی آهنگر، نام اصلی چنگیزخان، است).

درگز: محل تولد نادرشاه، یکی از مراکز قدیمی تورکهای علوی عمدتاً قاراقویونلو. درگز در زبان تورکی به معنی داس و قداره چمنزنی است. از ریشه درمهک (ترمهک، تئرمهک، دیرمهک، تیرمهک) به معنی جمع کردن، گردهم آوردن به علاوه‌ی پسوند اسم آلت‌ساز - گهز، - گه‌ج (مانند سوزگه‌ج و...). هم‌ریشه با دره (محل جمع شدن آب میان دو بلندی و یا کوه)، دریز (بسته‌ی غلات درو شده)، دره‌نه (سبد کوچک برای چیدن میوه)، دره‌نه‌ک (ظرف چیدن محصول)، درنه‌ک (مجمع و انجمن)، درگی (مجله و مجموعه)، ترگی (سفره)، درله‌مه‌ک (گردآوری)، درمه (گلچین)، درگه (دسته)، دره‌ک (ترگه‌ک تورکی قدیم به معنی بقچه)، درین (عمیق، محل انباشته شدن آب) و... کلمه درو (کردن) در زبان فارسی نیز احتمالاً وام‌واژه‌ای تورکی و از همین ریشه است.

گلبن: تخلص شاعر. ممکن است که برگرفته از نام روستای باغ گلبن واقع در هفت کیلومتری جنوب شرقی گرگان فعلی (استرآباد) باشد. این روستای سرسبز که در میان جنگلهای انبوه و سر به فلک کشیده قرار دارد، همچنان زادگاه شخصیت برجسته، میرزا محمدمهدی استرآبادی، وزیر الممالک و بعدها وزیر خارجه نادرشاه است. میرزا محمدمهدی استرآبادی کسی است که زبان فارسی را به نادرشاه آموخته است (نادرشاه تا اواخر عمر خود فارسی نمی‌دانست). وی مولف کتب بسیار ارجمندی مانند تاریخ جهانگشای نادری (دارای کلمات تورکی و مغولی بسیار)، سنگلاخ (فرهنگ لغت تورکی در رده کتبی چون برهان قاطع و یا دیوان لغات الترک)، درّه نادره، معانی اللغه، منشآت و... است.

۲۳- بخت و اقبال ایله هئچ کیم بئله اولماز بارق؟

گون گیبی دو [لتینه، عالمه روشن، طارق؟]

۲۴- [شاخ گل نشو] و نما بولسا بنیم فیضیمدهن (أولا بوستان ایله گلزا[ار، مدحسرا [گلبن] آدهن چند لغت:

حَسَب: بزرگی مرد از روی نسب و مال و دین و کرم و شرف بالفعل، فخر به پدران، بزرگی و شرف از آباء و اجداد. مفاخر پدران
نَسَب: اصل مردم، تبار، نژاد، خاندان، سلسله، رگ و ریشه و پیوند

اجاق: کلمه‌ای تورکی به معنی آتشدان، خاندان، آل، دودمان و دوده (دودمان و دوده، مانند توتون کلماتی تورکی و همه از مصدر توتمه‌ک می‌باشند. شاید بدان سبب که دود از اجاق بلند می‌شود).

ارغون: نامی تورکی به معنای یوزپلنگ (پوما). در نام بسیاری از بزرگان تورک، هم برای زنان و هم مردان، به تنهایی و یا همراه با کلمه دیگری بکار رفته است مانند: آرغون آقا، آرغون آلب، آرغون آتا، آرغون آی، آرغون خان (از خانان ایلخانی، نوه هولانگوخان، فرزند آباغا خان)، آرغون خاتون (بانوی همخانه‌ی هولانگوخان)، آرغون قوجا (از فرماندهان دوره‌ی بابر)، آرغون نویان و... نام والی خراسان در دوره چنگیز. همچنین نام یکی از مشاوران وی و اوگه‌ده (اوختای) نیز بوده است.

تمور: فرم فارسی آن تیمور، فرم تورکی آن دمیر. کلمه‌ای تورکی- مغولی- آلتائی به معانی آهن، سمبل شکست‌ناپذیری و سلامت. از همین ریشه است نامهای تموچین و نامهای تورکی - مغولی تموگه، تموده‌ر، تمولون،... (پسوند چین معادل پسوند دین، دهن در تورکی به معنی از است. معادل تموچین به ترکی دمیردهن، به معنی

بایگانی وزارت خارجه فرانسه، ایران، پرونده ۱ (و نیز ۳، ۴، ۵، ۲)

Affaires Étrangères, Perse, t. 1 (et t. 3, t. 4, t. 5), t. 2

Maurice Herbette, Une ambassade persane – ۲ sous Louis XIV, d'après des documents inédits. Paris, Perrin, 1907

۳-لینک دائلود کتاب موريس هربرت:

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k503864/w>

۴-لینک برای خواندن آنلاین کتاب موريس هربرت:

https://archive.org/stream/uneambassadepers00herbuoft/uneambassadepers00herbuoft_djvu.txt

۵-بررسیهای تاریخی، شماره ۲، سال نهم، خرداد - تیر ۱۳۵۳ (شماره مسلسل ۵۱). مطالبی چند در باره سفارت محمدرضا بیگ، احمد تاج بخش. ص ۴۶-۱۳

Mehmet Rıza Beğ-۶

https://fr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_R%C4%B1za_Be%C4%9F

Mohammad Reza Beg-۷

https://en.wikipedia.org/wiki/Mohammad_Reza_Beg

Persian embassy to Louis XIV-۸

https://en.wikipedia.org/wiki/Persian_embassy_to_Louis_XIV

Jean-Baptiste Colbert, Marquess of Torcy-۹

https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Colbert,_Marquess_of_Torcy

منابع: بخش پنجم

The Turkish Inscription Of Kalāt-ı Nādirī . -۱

Tourkhan Gandjei . Wiener Zeitschrift Für Die Kunde Des Morgenlandes . Vol. 69 (1977), Pp. 45-53

۲-نادر پسر شمشیر، نورالله لارودی، نشر کتاب پارسه، چاپ دوم ۱۳۸۸، تهران

۳-کلات نادری، محمدرضا خسروی، انتشارات آستان قدس رضوی ۱۳۶۷

۴-تشیع در دوره نادرشاه. پرویز فتحالله پور

۵-کتیبه سنگی نادرشاه مرمت و تثبیت شد

<http://www.farsnews.com/printable.php?nn=8807020329>

۸-توحید ملکزاده دیلمقانی: نادرشاه افشار دؤورونده تورک دیل، ادهبییات و کولتورونه بیر باخیش t.me/yolpress قایناق

طارق: ستاره‌ی صبح، کوکب

بارق: روشن، درخشان، تابان

منابع: بخش اول

۱- آرشيو وين اتریش که اصل نامه در آن (و کپی آن در آرشيو ایتالیائی) نگاهداری می‌شود

Avusturyanın Viyana arşivi
Haus -, Hof – Und Staatsarchiv, Turcia,
.Urkunden cca. 1630

ASV, Senato, Secreta, Deliberazioni
(Costantinopoli, filza 26 (13 May 1634

Dr. Fekete Layoş (Fekete Lajos (1891-1969), – ۲
İran Şahlarının İki Türkçe Mektubu, Türkiye
Mecmuasi, Cilt 5, 1936, 247-269
<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuturkiya23000910t/article/view/10>

۳-حمید دباغی، نامه‌های تورکی شاهان صفوی

۴-تورخان گنجهای، زبان تورکی در دربار صفویه در اصفهان، تریبون، ۴ جی سایب، قیش، دفتر چهارم، زمستان ۱۹۹۹

۵-هئیت، دکتر جواد. سیری در تاریخ زبان و لهجه‌های تورکی، چاپ سوم، نشر پلیکان، تهران، ۱۳۸۰

Cihat Aydoğmuşoğlu, Safevî Çağına Ait Üç – ۶

Türkçe Mektup Ve Değerlendirilmesi
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1839/19375.pdf>

منابع: بخش سوم

۱- قدوسی، محمد حسین. نادرنامه. انتشارات دنیای کتاب. سال ۱۳۸۷، ۲۰۵ صفحه.

۲- مرادی، محمد. سابقه تاریخی ایل افشار و اصل و نسب نادر شاه

Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü. GÖTÜRÜ- ۳

William Charlton. Leather Currency – ۴

A. Melek Özyetgin. Eski Türk vergi terimleri – ۵

Osman F Sertkaya Rysbek Alimov. Eski Türklerde – ۶
para, Göktürklerde, Uygurlarda, Türgişlerde
Erdal Şahin. Türkçede para birimleriyle ilgili – ۷

deyimler ve bunların anlam bilimsel karşılaştırılması

Hatice Şirin User Türkçede Para ve Parabirimi – ۸

برخی از منابع: بخش چهارم

۱-محل نگهداری مکتوبات تورکی و مدارک مربوط به محمدرضا بیگ ائلچی:

قالخیز منی بالا
دالینا ایکی خیرداجا یاسدیق آتیپ، قوللاریندان
یاپیشیب اهمال-اهمال چکیب سؤیکه دیم
یاسدیغا. حالی چوخ یاخشی نظره گلیردی. یاخشیسان
هاا ماشاللاه دئدیم

-هه بالا او حبلر منی دیریلندی بی بی ن قوربان.
هله دایان سنه بیر کاسا ایستی سوپ گتیریم، لاپ
یاخشیلاشاجاقسان.

-فاطمما گیل هارا گئتدیلر بالا
-ایشلری واریدی بی بی آخشاما قاییداجاقلار،
نئینیرسن؟! هر نه ایشین وار دئه من گوروم بی بی!
-هارا گئتدیلر؟! نه ایشلری واریدی؟! مرضیه منه
دوزون دئنن، نولوب؟! منیم جانیمین اوستونده باشیما
داش دوشسون، بئله یاتمیشام اوزومدن خبریم
اولماییب، احد! احد! ، احدی توت دانیشیم.
جافایر بی بی بیر باشا اضطراب ایچینده باشلادی
دانیشماغا.

-بی بی واللاه، بیللاه هئش نه اولماییب، فاطما قیزلارلا
بازارا چیخدیلا میرزه لی نین اوغلونون تویونا دعوتدیلر،
بیراز ور-وساییل آلیب قاییدیلر.
الان احدی ده توتارام دانیشارسان یاخشی، دئییب
چیخدیم حیطه.

احدین اولوموندن بئش ایلدیر کئچیر. جافایر بی بی
هله ده دئییر بلکه دونن گئجه بو حادیشه نی یوخودا
گوروب، احدین اولومون یوخو سانیر، هر گون اونا
آجی ، دهشتلی یوخو گوردویو گئجه نین
صاباحیسیدیر. گلینی فاطما یازیق دا بیرتهر دوزور بو
چتینلییه آنجاق دیلینه ده گتیرمیر .
طالعینه قهرلندی زامان بودا منیم بختیمیمیش
دئییب کدرلنیر...

فاطمما جافایر بی بی نی منه تاپشیریب گئندنه ، همیشه
کی کیمی احدی ایسته سه ، یاخشی ایندی توتارام
دانیشارسان دئییب بیراز گوزوندن اوزاقلاشسان
یادیندان چیخاجاق دئمیشدی.

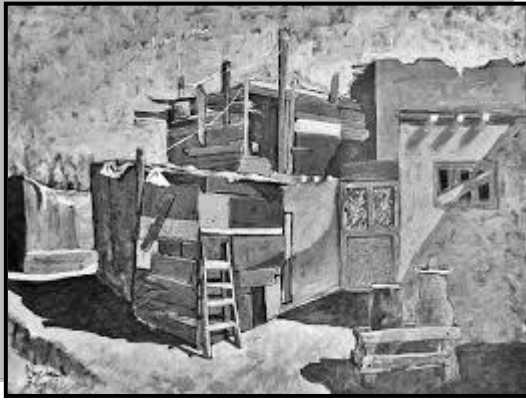
پشمانچیلیق

حکیمه بابا کشی زاده

ایمی قویدوم آلتینا، قیزماسی بیراز سویوموشدور.
گوزلرین آچماسادا اوتقوندوغوندان بیلدیم آییقدیر.
ایلیب اوزونده بیراز دیقتلی اولدوم، دیشسیز آغزی
چؤکه یه دوشموشدو، قاشلارینا بلکه ده اوتوز-قیرخ
ایل اولاردی ال وورمامیشدی. کیپرکلری گوده
اولسایدی دا آما بئله قالین ایدی کی اوز گویلومده
دئدیم کئشگه منیم ده کیپرکلریم بئله اولایدی.
اوزونون هر بیر قیریشین نظردن کئچیرتدیگجه اوز-
اوزومه دئییردیم گوره سن جافایر بی بی بو قیریشلارین
هر بیریسینی گوزگوده گوردوکده نه حیسی
اولموشموش، بلکه ده هئچ فیکیر وئرمه میشمیش.
جافایر بی بی بیراز یئره یئر ائدیبدن، قیچینین
بیرین ییغدی، منی باشینین اوستونده حیسی
ائتدییینی باشا دوشدوم. بیر داها ایمی قویدوم آلتینا،
یاواشجاسینا سسله دیم: جافایر بی بی! قیزمان یوخدو
هاا دای، آلاها شوکور.

گوزلرینی آچیب زیلله دی گوزلریمه، گولومسه ییب نه
یئیرسن قادن آلیم بی بی، دئدیم.

حیطدن قاییدیب بیر کاسا آش آلیب الیمه گئتدیم
بی-بی یه ساری، بی-بی هئج نه اولمامیش کیمی منله
داوراندى. آشی ایچیردیب اغزین بونون سیلیب، سۆز
آچدیم دانیشدیرام بلکه گون سوووشا فاطما گیل گله
چیخا.

جافایر بی-بی نی بئله گۆزنده دۆزوموم چوخ آزالیر،
دارخییرام دئمیشدیم فاطمایا
-گۆر من نه چکیرم مرضیه! انجاق قادان آلیم سندن
سونرا هئج کیم بونون دیلین بئله بیلمیر ، تئز
قاییداجام .

-بیلمیرم، گۆزومو آچیب سیزی گۆرموشم
قونشولوغوموزدا، آما جافایر بی-بی دوغما بی-بیم ده
اولماسا بیلمیرسن نه قدر سئویرم اونو، بونا گۆره ده اونو
بو حالدا هر گۆردوکده دونیا باشیما اوچور
دئمیشدیم...

-جافایر بی-بی!

-جانا

-بیر سۆز سوروم سندن!؟

-دئه بی-بی قوربان

-دئییرم بی-بی بو یئتمیش ایل یاشیندا دونیانی نجور
گۆردون؟! اراضیسان بو دونیادان، زندگانلیغیندان!؟
جافایر بی-بی بیر ععععع سسی چیخاردیب باشین
بوللادی، دینمه دی. انجاق من اونون اوزونون حالتینده
دقیقلاشدیم. خوش گونلری یادینا سالمیش کیمی
اوزونده گۆزل ایفاده ایله

خاطیره لرینی مرور اندیرمیش کیمی گۆر و کوردو.

بیردن حالی دؤندو، قاشلارین دوگونله ییب گۆزلرینی
یومدو، یومولو گۆزلرینین کونجوندن یاش دامجیلادی.
-نه اولدو جافایر بی-بی قادان آلیم دئییب گۆزلرین
سیلدیم.

-پئشمانلیغیم اولماسایدی هه!

-نمنه؟ نه دئدین بی-بی! باشا دوشمه دیم

-پئشمانلیغیم اولماسایدی هه بو دنیا گۆزل اولاردی
من احتیاطلا کی حالی پیسلشمه سین بی-بینین،
سوردوم: نه پئشمانلیغی بی-بی!؟

دؤنوب گۆز لیمه باخدی ، دینمه دی.

بیراز ساکیتجه سینه قالدان سونرا ، یئنه آغلاماغا
باشلادی.

-غلط ائله دیم آی بی-بی. باغیشلا ناراحت ائتدیم،
باغیشلا

-خلامین قبری اودلا دولسون، او منی گوناها
باتیردی دئییب یئنه آغلادی.

من بیر یاندان ایسته میردیم بی-بی نی بو حالدا گۆرم
بیر یاندان دا بی-بی نه دئمک ایسته دینی بیلمه یه
چوخ ماراقلی ایدیم.

-منه دئه قادان آلیم بی-بی، خالان نه ائتمیشدی!؟

بیراز اوز گۆزون تومارلایاندان سونرا ساکیتلشیب
دئدی: خالام سونسوز ایدی، حاجی ولی گئدیپ
اوستونه بیر نانجیب آرواد آلیب گتیرمه سین دئییه،
خالام اۆزو گئدیپ شاهسون دن خاتای آدلی بیر قیز
بینمیشدی حاجی ولی یه. ایل باشا چاتمیش ووردو
خاتای بویلو اولدو.

خالام گونده منی ده آلیب یانینا گئدیردیک مشگین
چاییندا قاب-قاشیق، پال-پالتار قوماق ماهناسینا اوردا
دویونجاق آغلایب، ال -اوزون یویوب دوراردی آیاغا.
آرادلار دا گۆزنده هرسی بیر سۆز دئییردی: آی آرواد
به سن نییه گئدیرسن چایا آخی، او شاهسون قیزین
نه یه گتیریسن آخی. بیر دئییردی: جانینی آلا او
تئشتی بئله ییخیرسان ها باشیوا گۆزووه قارا سو گلر،
کئچر اوتورار یوخاری باشدا، اونان حاجی ولی سنه بیر
کوفله تپه جه یی قدر ارزیش وئرمز ییخیلیب قالارسان
بور-بو جاقدا. بیر دئییردی هله هاراسیدی قوی سحر

ولی خالامین آلتیندان اؤپوب دونیانی اونا باغیشلامیشلار کیمی سئویندی...

خالام خاتایین دؤشونو سیغالاییردیسادا بیر دامجی سود داشا چیخمیشدی، خاتایا کئفینی یوزما نئینک بیر دام مالیمیز، اینکیمیز وار. مال دوسو وئره ریک دؤشون سوده گلینجه، دئمیشدی.

حاجی ولی دوکاندان گلنده آنام گؤروب گؤز آیدینلیغی وئریب تاپشیرمیشدی باجیما دئنن جافاییری یوللا گلین ائوه گون باتیر.

خالام قونشولار گتیرن ور-وساییلین ایچیندن بیر باردق ساری یاق سئچیب وئردی الیمه :-گئت خالا قوربان آنجاق صبح یوخودان دوران هنیز گل ها، قویماق، هوررا چالاجام...

گؤوردوم خالام منه ده قویماق بلله سی وئره. خالام چکمه لریمی گئیندیریب، تندیردن چکدی بی کولون اوستونه توپوروب دئدی:-گؤروم جافاییر بالام تئز گله جک یا بو توپورجک تئز قورویاجاق. امیرخان باباگیلین ایتی خفجیلدی ها حیظه کئچمه قاپیدان چاغیر...

قویماغینی یئه بالام، گل ببه یه کره وئرک دئدی که ده خالام، به سفیه دونن آغیزلان دیردی دای ، دئدی خاتای.

-سن بیلیمیرسن آرواد قدیمدن اوچ گون کره اوتدورارلار اوشاغا قارنین تمیزله سین، دئدی خالام. اوشاغین بله یین ده ییشیب وئردی خاتایین قوجاغینا. اوشاق دیل قفسه قویما ییردی ائله بیل اتین کسمیشلر کیمی اوشاق قارالیب گئیدردی. من ده آغلا ییردیم. خالام دورما قاچ سفیه نی چاغیر دئدی که ده من گؤروم آیاغیمین آلتینا باخماییردی، تو دابانا سفیه گیله دوغرو...

بیراز بؤیوموشدوم سفیه نی حاجی ولی اتین ترکینه آلیب دده سینین ائوپنه آپاردیغینی گؤردو که دالاریجا باخیردیم ، سفیه نین سون باخیشلاری اوره ییمه کؤز کیمی توخاندی. قونشولاردان بونو کی قاراچی هامینین یانیندا حاجی ولی یه کتاب باشی

بیر قودوق گتیرسین اولاجاق ائوپن خانیمی، سنی ده ال اوشاغی ائله ییب اورا بورا یوللا یاجاق، کول سنی دوغانین گؤزونه... خالام بونلارین هر سینه بیر جواب وئیردی کی گویا سیزین سؤزلریز عینی خیالیما دئیل. بیرینه دئیردی ایشی پینتی گؤرور اؤز قراریم توتمور، بیرینه دئیردی حاجی ولی اوشاغی باغا ائیب اونون یانینا گئدیرم. بیرینه دئیردی او بویلودو آلاها خوش گئتمز قارینی بونونون اوجوندا باشینا تئشت وئرم. بیرینه دئیردی بیر ائویک فرقیمیز یوخدور...خیلاصه خالامین دردین بیر من بیلیردیم بیر آلا، حاجی ولی نین یانیندا خالام بئله شاقیلدا ییب گولردی کی من اوشاقلیغیملای دئیردیم ایلاهی بو حاجی ولی یوز ایله خالامین اوره ییندن کئچنلری باشا دوشمز، گئندن باخان دا بختور بیرسی ساناردی خالامی.

گون او گون اولدو خاتایین سانجیسی توتدو، خالام منی یوللادی سفیه آروادی خبر ائدم، مندن قاباق حاجی ولی اتین یهرله ییب سرعتله چاپدی سفیه گیله ساری ، بو خالاما بیر دیمه دی ایکی ده یمه دی، خالامین اوزونده کی ایفاده دن اوره یینین شیشدیینی دوز عمللی حیس ائدیم...

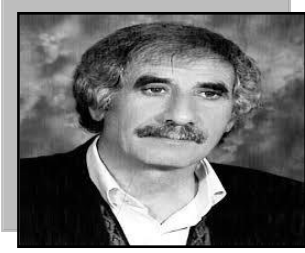
خاتایین دؤشونون سودو قاچمیشدی، سفیه دئیردی اوشاغین او قارا رنگین من ده گؤرنده قورخدوم دوغروسو هامیدا قالا زاهی آرواد. خالام دئیردی دوشان اوزونه ترپه نیب بئله چتین دوغدو، هله اؤلمه دی گرک قوربان کسه ک.

خاتایین دؤشو اولموشدو بیرجه داش، بیر دامجی سود گلمه دی کی گلمه دی، سفیه گتیرین کره اوتدوراغین هله، دئدی.

خالام منی یوللادی تاخجاداکی قازانین آلتیندان ساخسی کاساداکی کره نی گؤتوروب گتیره م سفیه ایشین گؤروب خلتین آلیب گؤز آیدینلیغی وئریب گئتدی.

خالام حاجی ولی یه آ کیشی قیز ائوپن چیراغی، آلاهی رحمتدی یه دئیب، دوشدو اوینادی. حاجی

۱. سامانی (ایمان) آنا دیلی

اینسانی هردادلی شیریندن آرتین
تام تامسیدان یالنیز آنا دیلی دیر
تانری وئرن دیلی یاساق آنلایان
عاغیل کسمز آنلامازین کیلیدیر

هر ائلین اؤز یئرین دیلی له سانین
همدانا قارشى تیکاب زنجانین
اورمولو تبریزلی آذربایجانین
سؤزلری سازلارین بمی زبیلیدیر

یاغیا هئچ زامان وئرمه ین باجی
ایرانین هر زمان اولان باش تاجی
کئچمه ین دیلینه اؤزگه آرقاجی
یوردونا خور باخان گۆزون میلیدیر

ندن سه ایتیرسین گونون آی ایلین
«ایمان» یازانماسین اؤز آنا دیلین
یازسادا دئسینلر یاساقدیر سیلین
سیلین دئییه ن دورولارین لیلیدیر

ایسته بیر لیلله ده چایی دریانی
ائل باغینا دؤندرله لیل وریانی
بولاندىرا باغ بوستانی هر یانی
آچیق دیلین ، رزه سی، ایشکیلیدیر

آچیب، دئییب ایکینجی آروادینین نه اوشاغی
اولاجاقسا چیلله سی چیخمامیش اؤله جک، ائشیدنده
خالامین دونن یول اغزینداکی طؤوله نین قاپیسیندا
قاراجینین بیرینین لیفه سینه بیر بوکوم پول
باسدیغینی خاطیرلادیم. باخدیم خالامین اوزونه.
خالام منیم باشا دوشدویومو دو یوب منی چکدی
گتیردی قارا دامین قاپیسینا، ایسته دی منه تاپشیرا بو
باره ده دانیشمامالییام. من اوشاق اولسا ایدیم دا یکی
ایل اونجه خاتایین او چتین گونلرین، گئجه گوندوز
مله ملرین اونوتمامیشدیم. چیمخیریپ خالامین
اوستونه سسیمی بوغا بوغا دئدیم: گۆردوم ،
گۆردوووم اونون اوشاغین دا سن اؤلدوردون.

خالامین رنگی اولدو آغ-آپاغ، چنه سی اسدی،
اوتوردو دیزی اوسته یئره. آغلا ییردیق.

ا-سن دئدین کره وئره جم به بؤیویوب دوروب
یئرییه جک، سن الیندن توتوب آپاراجاقسان چؤله-
با ییرا. منی یوللادین ا

میرخان بابادان قیچینین آغریسینا آلدیغیم داوادان
اوشاغین بوغازینا آتدین، گۆردوم قارا ایدی، کره قارا
اولماز کی، آغزین ایکیمیز آچمیشدیق. من گۆردوم
خالا.

جافایر آغلا ییردی، اونون باشینی آلمیشدیم
قوجاغیما...

آتا

۱. سامانی (ایمان)

«یانار» ام ایلشیب قالمیشام دارد،
 آل چکمیر یاخامدان بو انتظاردا،
 من هاردا قالمیشام فیکریمسه هاردا؟
 یامان داریخمیشام داغلارا یئنه...!

قره باغ شکسته سی یانار قاراداغلی

اوخی منه قره باغ شکسته سین
 دنن آماندیرخان اوجالسن سسین
 قره باغداقالمیدیربیرکسین
 آلیق قره باغی اولماسین غمین
 أصلان یوردین قصب ایلیب اجنوی
 قارتال یوواسین پوزیبیدیرارمنی
 اولدیریبیدیرجیران کیمن گوزلترین
 گدیب خوجا • شوشا • یوخدیرخبرین
 آنالارقوقاقینداسودآمہ رین
 السیزایاقسیراواق بیرچه گلرین
 گوزینه میل چکدیلرگورنله رین
 نیگران قالمایچخاریق عوه ضین
 یامان گونه قالسین دنیا میله لین
 بشرحاقیندا دفاع ایدنله رین
 گورمه دیلر خوجادا • او اولنترین
 ساخلادیلار جلالدارین طره فین
 واریم بوقوجادنیادن گیلیم

اینسانین آدی سانی بللی نیشانی آتادیر
 کؤکی اصلی نسبی شوهرتی شانی آتادیر

یارانان کیمسه اولاروتبه ده تایی اولماز اونا
 قاف جا یوکسلسه کامال قافدان آسانی آتادیر

هاردا اولموشسا چکیراؤلادی نین قایغی لارین
 اوره یینده توره نین قان قاریشانی آتادیر

تانریدان سونرا آتا بیر کیچیک آلاه سانلییر
 جوت اورکده بالانین بیر چالیشانی آتادیر

آتایا عاق اولانین گولمه ییب عالمده اوزو
 توره دیب هم ده اکن شاهی پاشانی آتادیر

شعر یازماق آتایا چوخ چتین اولموشسا آما
 قلمین جووهری نین یام یاراشانی آتادیر

کیمسه اولماز آتا تک دونیادا اؤلادا یاخین
 «ایمان» ین دا آشیبان اؤلچو داشانی آتادیر

یانار قاراداغلی

داغلار خیالیمدان چیخماییر بیر آن
 یامان داریخمیشام داغلارا یئنه
 خیالیم سورویور منی دالینجا
 یامان داریخمیشام داغلارا یئنه

آچیلیمیر بیر یوللوق دیلیمدن زنجیر
 حسرتلر آئینده اسیرم اسیر
 دوشور خاطیره لر یادیمایر بیر
 یامان داریخمیشام داغلارا یئنه

كئچمه ين ديلينه اؤزگه آرقاجي
يور دونا خور باخان گؤزون ميليدير

ندن سه ايتيرسين گونون آي ايلين
«ايمان» يازانماسين اؤز آنا ديلين
ياز سادا دئسينلر ياساقدير سيلين
سيلين دئيه ن دورولارين ليليدير

ايسته بير ليلله ده چايي درياني
ائل باغينا دؤندرله ليل ورياني
بولانديرا باغ بوستانى هرياني
آچيق ديلين ، رزه سى، ايشكيليدير

اكبر ضايبى (سسيز) يالان دونيا بيزيم دونياميز دئييل

آي سئوگيليم گه ل قوجاغلاش منيمله
ياخين اوتور ياخين دايان تنيمله
يولداشيم اول دوستلوق ائيله دميمله
يالان دونيا بيزيم دونياميز دئييل

گه ل بير اوتور باخيم خومار گؤزونه
شيرين دانيش قولاغ وئريم سؤزونه
سئوگي ياغدير منى باغلا اؤزونه
يالان دونيا بيزيم دونياميز دئييل

بيلميرم كيملره درديمي ديم
اذربايجان بير . يوخ دوغماوگيم
ايره وانداكسه گين . خاين اللرين
گونى بيزيمدير . بس قوزي كيملرين
قاره باغ منيم ديريم غصه سين
ايلين ياتيبيسيز اشيدين سه سين
بارماق لا . چيخاردين دشمن گوزين
مهيارم آنايورديمدير ساوالان
بابك خيصالى ياغيدان باج الان
عسگرلى آماده دير قان آلان
قره باغ آليمار اولماسين غمين

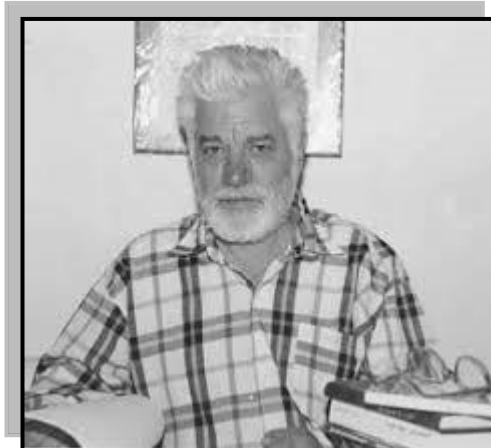
اينسانى هردادلى شيريندن آرتين
تام تامسيدان يالنيز آنا ديلي دير
تانرى وئرن ديلي ياساق آنلايان
عاغيل كسمز آنلامازين كيليدير

هر ائلين اؤز يئرين ديلي له سانين
همدانا قارشى تيكاب زنجانين
اورمولو تبريزلى آذربايجانين
سؤزلى سازلارين بمى زيليدير

ياغيا هئچ زامان وئرمه ين باجى
ايرانين هرزامان اولان باش تاجى

زندگی میرزا آقا تبریزی

دکتر ح. م. صدیق (دوزگون)

-۱-

غیر از نامه ها و آثار میرزا آقا تبریزی، سند دیگری که پیرامون زندگی و معیشت او آگاهی دهد، به دست نیامد. در «رساله ی اخلاقیه» که در سال ۱۲۹۱ نوشته، خود را آقا این مهدی تبریزی ملقب به منشی باشی می نامد. می دانیم که وی در تبریز زاده شده و در همان جا نشو و نما کرده است. اما عجلتاً نمی دانیم که در چه سالی به تهران کوچ کرده، و از کم و کیف تحصیلات و کارهایش آگاه نیستیم. روزگاری مترجم و منشی اول (یا به اصطلاح آن زمان: منشی باشی) سفارت فرانسه در تهران بوده است، گذشته از ترکی و فارسی، فرانسه و روسی نیز می دانست. در بعضی از جاهای «رساله ی اخلاقیه» از مسافرت های خود به خارج از ایران سخن می گوید. مثلاً در برگ ۲۶ داستان مسافرت خود در سنه ی ۱۲۷۹ به حلب، و در برگ ۴۵ جریان حضور خود در واقعه ی سالار در خراسان و در برگ ۲۹ واقعه یی از والده ی آقاخان محلاتی موسوم به سرکاره را می آورد. در جای دیگر:

« ... در سنه ی هزار و دویست و هفتاد و نه از اسلامبول به طرف بغداد می رفتم، در عرض راه در شهر دیاربکر به خدمت شیخ معمر و محترمی رسیدم. در مدت سه روز که از استفاضه ی فیض و مشرب ایشان مسرور و بهره یاب می گردیدم... »

باز از همین رساله درمی یابیم که مدتی در شمیران و دهات شمال تهران زندگی می کرده است.

نیز در می یابیم که نویسنده مشاغل عمده یی در حکومت قاجاری داشته است. مثلاً یکی از حکایت ها را چنین شروع می کند:

«من بنده در شهری نایب الحکومه بودم، روزی فراشان حکومت ... »

در دو نامه ای نیز که به آخوندزاده نوشته، می گوید.

۱.

آفدایتان شوم: هر چند که ظاهراً فیض رسیدن به خدمت شادی بخش شما را به دست نیاورده ام. ولی از چند مدت پیش صفات اخلاقی شایان تقدیر آن سرور معظم را که ورد زبان هاست، شنیده ام، قلباً اخلاص و ارادت تام داشته ام و دارم.

خصوصاً از وقتی که از ملاحظه ی کتاب ترکی، تصنیف آن سرور، محظوظ و از نوشتجات نزهت آیات سایره نیز متدرجاً مشعوف بوده، از نکات شیرین و عبارات دلنشین آن ها که موجب انواع عبرت و تربیت است بصیرت حاصل کرده ام، بر خود لازم شمردم که در این شیوه ی خجسته و سبک و سیاق پسندیده به آن سرور معظم تقلید و پیروی نمایم و مریدانه بساط ارادت بیاریم.

او خواستم کتاب طیاطر را، چنان که خواستم بودید، به زبان فارسی ترجمه کنم. دیدم که ترجمه ی لفظ به لفظ حس استعمال الفاظ را می برد و ملاحظت کلام را می پوشاند. در حقیقت حیفم آمد و ترجمه را موقوف داشتم. و چون مراحم و مرادم پیروی و ارادت بود. لهنذا مختصری به همان سبک و سیاق در زبان فارسی جداگانه نوشتم و این رسم تازه را در میان قوم سرمشق گذاشتم که انشاء الله صاحبان عقل و تمیز، در تکمیل و تزیین آن بکوشند. [خواستم اخلاص بنده معلوم و مورد تصدیق آن جناب باشد.

خواهش دیگری نیز دارم، تا چند مدت این کتاب از نظر بعضی ها مخفی بماند تا موقع اشتهار آن فرا برسد و این مساله بسته به اعتماد آن سرور است. زحمت دیگر ندارم. در ماه ربیع الثانی در تهران قلمی شد.

سنه ی ۱۲۸۸

بنده ی ناچیزتان میرزا آقا]

۲.

این بنده نامم میرزا آقاست و از اهل تبریز هستم. از طفولیت به آموختن زبان فرانسه و روسیه شوق کردم و زبان فرانسه را به قدری که در نوشتن و ترجمه و تکلم رفع احتیاج شود، تحصیل کرده ام و

از زبان روسیه نیز قدری بهره دارم. [بعد از خدمات چندین ساله در دارالمعلمین شاهی و مأموریت در بغداد و اسلامبول و تصاحب چهار قطعه نشان از درجه ی اول و دویم و سویم دارالمعلمین و نشان مجیدیه، قریب به هفت سال است که به اذن اولیای دولت، در سفارت دولت فخریه ی فرانسه مقیم تهران منشی اول هستم.

جواب نامه و خبر وصول کتاب را لطفاً محرمانه توسط موسیو کریب شانعالی مسعود و محترم، مترجم سفارتخانه ی دولت بهیه ی روسیه در تهران، ارسال فرمایید.

سرور معظم

فکر کردم که روزگاران وفا ندارد. ترسیدم بمیرم و این کتاب بدانجا نرسد و در میانه تلف شود، از این جهت خواستم کتاب را یک روز هم که شده زودتر به شما بفرستم. و نتوانستم صبر کنم که نسخه ی دیگر هم تمام شود و هر دو را یک جا بفرستم. انشاء الله به محض اتمام، به خدمتتان می فرستم. مقصود اصلی من آن بود که قبل از مرگ نسخه یی به شما بفرستم. حالا دیگر اختیار در دست آن جناب است. امیدوارم که بعد از این نیز بنده را با التفات غایبانه خوشحال کنید، با ارسال نامه و ارجاع هر نوع خدمت شاد سازید. ادام ایام سعید کم.

بنده ی ناچیز میرزا آقا

-۲-

مطالب بالا همه ی آن چیزهایی است که نگارنده ی این سطور در اوایل دهه ی پنجاه بر چاپ «نمایشنامه های میرزا آقا تبریزی» نوشتم. در همان سال ها کتاب «از صبا تا نیما» اثر مرحوم یحیی آرین پور نیز انتشار یافت. آن مرحوم گذشته از آن که از وجود رساله ی اخلاقیه بی خبر بود، با تکیه بر مطالبی که میرزا آقا در نامه ی خود به

آخوندزاده نوشته بود، آگاهی افزون تری از زندگی وی به دست نمی دهد.

از آن سال ها تاکنون کسانی که پیرامون زندگی میرزا آقا مطلب نوشته اند، به اشکال مختلف، به تکرار گفته های فوق پرداخته اند.

اکنون با حدس های قریب به یقین دریافته ایم که میرزا آقا به نظر می رسد از دوران نوجوانی، دو زبان روسی و فرانسوی را در تبریز فراگرفته است. در جوانی وارد خدمت دولت شده و در دارالفنون تبریز موسوم به معلم خانه ی دولتی به مدت چند سال مترجم معلمان اتریشی بوده است. سپس در سال ۱۲۷۹ مأمور خدمت در سفارت خانه های ایران در بغداد و استانبول شده است.

در استانبول به دریافت نشان مجیدیه از دولت عثمانی نائل شده است. بعد از سال ۱۲۸۰ به تهران بازگشته و در سفارت فرانسه به عنوان منشی باشی مشغول به کار شده است.

معاصران میرزا آقا تبریزی

دکتر ح. م. صدیق (دوزگون)

برای بازشناسی کامل زوایای تاریک زندگی میرزا آقا، و آشنایی با اندیشهها و موقعیت اجتماعی وی، میتوان روابط و علائق و آویزشهای فکری او را با معاصرانش بررسی کرد. مناسبات وی با برخی از هم روزگاران خود را در زیر از نظر میگذرانیم:

۱- میرزا آقا بلوری تبریزی

مشهدی میرزا آقا بلوری تبریزی غیر از میرزا آقا تبریزی مؤلف رساله ی اخلاقیه و نخستین نمایشنامه به زبان فارسی است. او بازرگانی خوش نام در تبریز بود که چاپخانه ی محمد علی شاه را در سال ۱۳۲۴ هـ. خرید و روزنامه های آذربایجان، مجاهد و حشرات الارض را در آن جا به چاپ رسانید.

با حمله ی متفقین به تبریز، دولتمردان شهر پا به فرار گذاشتند و کمیسیون امور شهر میرزا آقا بلوری را به عنوان رئیس شهربانی تبریز تعیین کرد. وی بعدها در سال ۱۲۹۹ هـ. شهردار تبریز شد و در سال ۱۳۳۳ هـ. در تهران وفات کرد.

همان گونه که گفتیم «میرزا آقا ناله ی ملت» یکی از آزادیخواهان معروف تبریز بود که سه نشریه مهم «ناله ملت»، «حشرات الارض» و «استقلال» را منتشر ساخته است. وی تا زمان اشغال تبریز توسط سپاهیان روسیه تزاری در ماه محرم ۱۳۳۰ هـ به فعالیت مطبوعاتی خود ادامه میداد و در پنجم محرم همان سال با گروهی از آزادیخواهان شبانه از تبریز خارج شده، از طریق سلماس و وان به استانبول عزیمت کرده است.

مرحوم امیرخیزی میگوید:

«مرحوم میرزا آقا ناله ی ملت یکی از آزادی خواهان معروف بوده و در موقع انقلاب آذربایجان از جان و دل می کوشید، در موقعی که برخی از مدعیان مشروطه خواهی در گوشه ی انزوا خزیده بودند مشارالیه با نهایت صمیمیت مشغول ایفای وظیفه بود و روزنامه ی (ناله ی ملت) را در آن روزهای سخت طبع و نشر می کرد. در ماه محرم هزار و سیصد و سی قمری که قشون تزاری روسیه صفحه ی تبریز را صحنه ی قتلگاه قرار دادند، مشارالیه نیز در پنجم محرم با سایر آزادی خواهان شبانه از تبریز خارج شده پس از کمی اقامت در سلماس و (وان) عازم استانبول شد و در آن جا مشغول کسب گردید ولی روز به روز آثار ضعف در وجنات حال او پیدا شد. بالاخره معلوم شد که بیچاره مسلول است. در سال ۱۳۳۳ هـ که میخواست به ایران بازگشته و وظایف ملی خود را انجام دهد، متأسفانه در «دیر زور» داعی حق را لیبیک گفت.»

روزنامه «صور اسرافیل» در شماره ۳۱ سال او خود، در تاریخ ۱۱ جمادیاول ۱۳۲۶ هـ دربارهی «حشرات الارض» مینویسد:

«مشترکین عظام را به طلوع کوبی سعد از افق آذربایجان به نام روزنامه حشرت الارض مزده میدهیم و اقبال به این بخت را به همه هواداران صدر با تمام دل توصیه مینمائی. چه این روزنامه که اینک هفتهای یک بار طبع میشود، یکی از تحفههای دورهی جدید تاریخ ما و بهترین زمینه و محرک صفات حسنه و اخلاق نیک است. کمتر روزنامههای تا به حال از حیث نظم و نثر دارای اینقدر از عذوبت کلام و شیرینی ادا بوده. گذشته از اینکه روزنامه یاد شده حاوی خیلی از دقایق و شامل بسی از حقایق است، بصورتهای رنگین مصور میباشد و در تصویر همین

حشرات الارض از ۱۳۲۶ هـ . به مدت سه سال انتشار یافت. خود را جانشین روزنامه ی آذربایجان می دانست و به تقلید از روزنامه ی ملانصرالدین انتشار می یافت. حشرات الارض به دو زبان ترکی و فارسی منتشر می شد و اولین بار به تقلید از ملانصر الدین توانست طنز و کاریکاتور را توامان به کار گیرد.

پس از مبارزان مجلس توسط لیاخوف روسی همه ی روزنامه در ایران تعطیل شد و فقط دو روزنامه ی انجمن و ناله ی ملت بود که انتشار می یافت. ناله ی ملت در آغاز نوای ملت نام داشت که گویا از شماره دوم یا چهارم به ناله ی ملت تغییر یافت و در ماه رجب ۱۳۲۶ هـ . آغاز به انتشار کرد. این دو مصراع نیز در بالا و پائین سرلوحه ی نام روزنامه درج شده بود:

ناله را هر چند می خواهم که پنهان درکشم،

سینه می گوید که من تنگ آمدم، فریاد کن.

از این روزنامه ۴۴ شماره منتشر شده است. ناشر مشهدی میرزا آقا بلوری تبریزی، ظاهراً پس از عاشورای ۱۳۳۰ تبعید گردید و از کشور رفت. کتاب تبعید من را در سال هایی که بیرون از کشور زندگی می کرده است انتشار داد. حشرات الارض نشریه ی دوران استبداد صغیر است که اولین شماره ی آن در جمادی الاول سال ۱۳۲۶ هـ . انتشار یافت. مؤسس این نشریه میرزا آقا بلوری است که از بازرگانان مشروطه خواه تبریز بشمار می رفت. گفته می شود که در سال ۱۳۲۴ هـ . چاپخانه ی محمد علی میرزا ولیعهد را خرید و بسیاری از روزنامه های مترقی آن زمان مانند آذربایجان، مجاهد، خیراندیش در آن جا چاپ می شد. کسروی می گوید که روزنامه خیراندیش هم مال او بوده است که پس از تعطیل شدن حشرات الارض به جای آن انتشار داد.

ناله ی ملت روزنامه ای بود که در ۱۱ ماهه ی محاصره ی تبریز و در حالی که در هیچ نقطه از ایران روزنامه ای منتشر نمی شد، انتشار می یافت. حتی روزنامه ی دولتی موسوم به اقیانوس نیز تعطیل شده بود.

نخستین شماره ی آن در ۱۶ رجب ۱۳۲۶ هـ . منتشر شد. شماره اول با عنوان نوای ملی چاپ شد و از شماره دوم ناله ی ملت نام گرفت و ۴۴ شماره ادامه یافت. تقریباً همه ی مطالب روزنامه در راستای شرح مبارزات آزادی طلبانه ی مشروطه خواهان تبریز بود.

جهانبینی ملکم یکسان نیست. از سوی دیگر در نامه‌های که میرزاآقا به آخوندزاده نوشته، خود را معرفی کرده می‌گوید که زبان فرانسه و روسی را میدانند و در استانبول و بغداد بوده است و اکنون نیز در سفارت فرانسه مشغول به کار است. در حالی که ملکم خان هشت سال پیش از تاریخ این مکتوب با آخوندزاده آشنا شده بود، با او دیدار داشته و دوستیها کرده بود و نیازی به معرفی مجدد خود نداشت.

از سوی دیگر میرزاآقا از اقدام خود به ترجمه‌ی «تمثیلات» سخن می‌گوید و ما میدانیم که ملکم خان با زبان ترکی آذربایجان آشنا نبوده است و حداقل باید بگوئیم به این زبان تسلط در حد ترجمه نداشته است.

۳- میرزا عبدالرحیم طالبوف

طالبوف، فرزند یک نجار تبریزی بود و در سال ۱۲۹۰ ش. در شهر تفلیس وفات کرده است. از آثار او پندنامه مارکوس، حکمت طبیعی، هیئت جدید، نخعی سپهری، مسالک المحسنین، کتاب احمد، سیاست طالبی و جز آن برجای مانده است که به لحاظ شکل و محتوا، همسان با آثار میرزاآقا تبریزی است. برخی از پژوهشگران میرزا عبدالرحیم طالبوف تبریزی را ادامه دهنده راه میرزاآقا در تکوین نثر نوین فارسی به حساب می‌آورند. به گفته‌ی محمد قزوینی وی خدمت مؤثری در پیدایش سبک و اسلوب سادهنویسی در فارسی داشته است.

طالبوف نیز، در واقع مانند میرزا آقا یکی از پیشروان بیدارگری و نوزائی در ادبیات نوین ایران به شمار می‌روند. طالبوف نیز مانند میرزا آقا کشور و ملت خود را دوست داشت، ترقی و پیشرفت ایران را طالب بود. در جایی درباره‌ی آزادی گوید:

«آزادی دو دشمن اصلی دارد، اول نفاق و استبداد داخلی که برای حفظ استبداد خود، حیثیت ملی ما را به کیف پنج روزه خود می‌فروشند. دشمن دیگر که هزار بار از دشمن اول قویتر است، جهالت و دیگری ضعف ایمان و اعتقاد است.»

سرانجام، باید گفت که میرزاآقا و طالبوف، هر دو در گسترش اندیشه‌های پیشتاز قرن در ایران و سویهای آن نقش اساسی داشتند.

۴- میرزا یوسف خان مستشارالدوله

صور آن ذوق و سلیقه به کار می‌رود که در نظم و نثر آن به عمل می‌آید»

احمد کسروی گوید که روزنامه‌ی «ناله‌ی ملت» را انجمن ایالتی تبریز تأسیس کرد و انتشار آن را به میرزا آقا سپرد که بعدها به میرزا آقا ناله‌ی ملت معروف گشت. درباره‌ی روزنامه استقلال هم، محمد علی تربیت و نیز ادوارد برادن در «تاریخ مطبوعات و ادبیات ایران» ضمن تأکید بر این که میرزا آقا ناله‌ی ملت سردبیری نشریه‌ی استقلال را نیز برعهده داشته و در باب اهمیت آن بحث کرده‌اند.

اسناد بر جای مانده نشان می‌دهد که میرزا آقا بلوری و میرزا آقا ناله‌ی ملت هر دو یک شخصاند.

۲- میرزا ملکم خان:

میرزا ملکم خان فرزند یعقوب ارمنی اهل جلفای اصفهان فارغ‌التحصیل انستیتو پلی تکنیک شهر پاریس و مترجم و معلم دارالفنون در تهران، بانی و مؤسس «فراموشخانه» انجمن مخفی فراماسونری است که در تأسیس آن از مجامع فراماسونری پاریس الگو گرفته بود.

ملکم خان یکی از اندیشمندان عصر خود به شمار میرفت و آثاری در موضوعهای فلسفی، اجتماعی و سیاسی داشت و برخی از آثار خود را نیز با امضاهای مستعار انتشار میداد.

اما، میان جهانبینی او و میرزاآقا وجوه افتراق جدی وجود دارد. زمانی که ملکم در کشور عثمانی بود، ناصرالدین شاه او را عزل کرد و او هم به شاه نوشت:

«اگر بعنوان سفیر فوقالعاده به لندن اعزام نشوم، اسرار دولتی ایران را به عثمانیها فاش خواهم ساخت.»

و پس از رفتن به لندن نیز- به انتشار «قانون» دست زد و «گلستان سعدی» را با حروف مقطوع چاپ کرد.

برعکس او، میرزا آقا زندگی بسیار با فضیلت و تقوایی داشت و در مقابل مستبدان از استقرار و متانت خاصی برخوردار بود. بارها شاه و نوکران او را به شدت افشاگری کرد، در جایی گوید:

«شاه به قانون اساسی، تابع نیست، خود را حاکم بالاطلاق میداند و از قانون تبعیت نمیکند.»

در باب انتساب آثار میرزاآقا به ملکم باید بگویم که در چاپ مشکوک برلن از سه قطعه تیاتر میرزاآقا که ناشر آن‌ها را به ملکم خان منسوب ساخته، به این مسأله توجه نداشته است که محتوای نمایشنامه‌ها با روحیه و

زمانی که در استانبول بوده، به دسیسه‌ی سفیر ایران به همراه شیخ احمد روحی و میرزا حسن خان خبیرالملک دستگیر و در طرابزون زندانی شد. در زندان طرابزون کتاب «نامه باستان» را نگاشت. در این کتاب و در دو اثر معروف دیگرش موسوم به «صد خطابه» و «آئینه‌ی اسکندری» مانند میرزاآقا علیه استبداد و ظلم و جهالت قلم زده است. آثار او را صرفنظر از گرایشهای خاص سیاسی وی، میتوان به لحاظ احتوای ایده‌های آزادی خواهانه و بشر دوستانه و هم به جهت ایجاد خیزابیهای نوگرایی در نثر فارسی، همسنگ آثار میرزاآقا دانست.

وی از صوفیان اهل الحق بشمار می رفت و کتابی با عنوان رضوان به تقلید از گلستان سعدی نیز نوشته است. می دانیم رساله‌ی اخلاقیه در واقع گونه‌ای تقلید از گلستان شمرده می شود.

همگرایی و واگراییهای با معاصران

اما، صرفنظر از این همه وجوه مشترک در اندیشه و عمل میان «میرزاآقا» و معاصران فوق، باید گفت که یک تفاوت عمده و اساسی میان برخی از اینان با میرزا آقا تبریزی وجود داشته است و آن وابستگی عمیق وی به «شریعت ایران» و «ملت اسلام» بوده است و افرادی مانند میرزا آقا خان کرمانی و میرزا ملکم خان فاقد چنین روحیه‌ای بودند.

اگر طالبوف «نخبه‌سپهری» تألیف میکرد و میرزا یوسف خان «رساله‌ی غیبیه» مینوشت و ملک المتکلمین دست به نگارش «رؤیای صادق» میزد و میرزا آقا «رساله‌ی اخلاقیه» مینگاشت، افرادی مانند ملکم به انتحال از نگاشتهای دیگران مشغول بودند و در سودای تشکیل «فراموشخانه»ها میبودند.

در پاسخ این که آیا به چه دلیلی آثار نمایشی میرزاآقا تبریزی به میرزا ملکم خان نسبت داده شده و با نام او منتشر گشته است، جز این نمیتوان گفت که دشمنان ایران در کنار حضور فیزیکی خود در کشور و جداسازی بخش‌هایی عظیم از مملوکات ما، روشنفکران وابسته و مرعوب و قلم به مزد داخلی را چنان مطرح میکردند که گویا تمام نمادها و آثار منورالفکری و ترقی و پیشرفتهای کشور را آن‌ها رقم زده‌اند. هم از این روی آنان را میداندار و یکپهتاز عرصه‌ی ادب و هنر قلمداد میکردند. انتساب آثار

میرزا یوسف خان مستشارالدوله که در سال ۱۳۱۰ هـ در زندان قزوین وفات کرده، صاحب آثاری نظیر گنجینه دانش، طبقات الارض، رساله یک کلمه، اصلاح خط اسلام و جز آن، در طول عمر خود فریاد عدالتخواهی و آزادی سر داد.

در نامه‌ای که به ناصرالدین شاه نوشته، گوید:

«تا زمانی که در ایران استبداد حاکم است و جان و مال ملت بازیچه دست مشت‌های جاهل بیوجدان است، ترقی و امنیت از کشور رخت خواهد بست. اصلاحات ایران فقط با حکومت قانون امکانپذیر است.»

مهمترین اثر میرزا یوسف خان «رساله‌ی غیبیه» است که به لحاظ شیوه‌ی بیان و سبک اسلوب نگارش، به رساله اخلاقیه اثر میرزاآقا نزدیک است. او نیز، مانند میرزاآقا از بنیانگذاران نثر نوین فارسی به شمار میرود.

۵- ملک المتکلمین

ملک المتکلمین در اثر معروف خود به نامه‌های رؤیای صادق، در عرفان و حکمت، من الخلق الی المخلوق، مانند میرزا آقا علیه ظلم و استبداد و فساد دربار قلم زده است و به انتقاد از حکومت قاجار پرداخته است.

«رؤیای صادق» اثری شبیه «رساله‌ی اخلاقیه» است. در این جا نیز مانند رساله‌ی اخلاقیه، پرسوناژها، با گفتار و اعمال خود، افشاگر شخصیت خویشان، زبان بسیار ساده و خودمانی است، کلمات به شیوه‌ی تلفظ شفاهی نگاشته شده است.

مانند: شازده به جای شاهزاده، زبون به جای زبان و اصفهون به جای اصفهان و جز آن.

«رؤیای صادق»، بعد از رساله‌ی اخلاقیه، از نخستین آثار مجموعه نثر نوین دوره‌ی مشروطیت به حساب می‌آید.

۶- میرزا آقا خان کرمانی

میرزا عبدالحسین بردسیری کرمانی معروف به میرزاآقاخان در سال ۱۲۷۰ هـ زاده شد و در ۱۳۱۴ هـ . به امر محمد علی میرزا در تهران به قتل رسید.

میرزا آقاخان در کوران مبارزه با حاکم کرمان ناصرالدوله سلطان عبدالحمید میرزا، در سال ۱۳۰۲ زادگاه خود را ترک گفته نخست به اصفهان، سپس به مشهد و تهران رفت. بعدها همراه شیخ احمد روحی عازم استانبول شد و در آنجا با سیدجمال‌الدین اسدآبادی و افکار او آشنا گشت و در بازگشت به ایران به تبلیغ آن پرداخت.

این که هر شخص در طول حیات خود باید نفعی به کشور و ملت خویش برساند و در ضمن از دشواری و صعوبت تحصیل در ایران آن زمان سخن میگوید و از این که پس از آموزش الفبا به دست اطفال مکاتب، خلاصه الحساب و گلستان سعدی داده میشود، اظهار نارضایتی میکند و ادعا میکند که رسالهی اخلاقیه را برای کمک به روند آموزش و به عنوان یاری به آسان سازی تعلیم و تربیت نگاشته است.

فصل اول

در فصل اول، از «ادب» بحث میکند. در این بحث «علم معاشرت» را در اخلاق عملی موضوعی اصلی می شمارد. این فصل دارای یک مقدمهی کوتاه و ۸ ملاحظه است. در هر ملاحظه، به تعلیم یک اصل معاشرت میپردازد که در عصر نویسنده دارای اهمیت بوده است.

فصل دوم

نویسنده در این فصل دوری از تبهکاران و بدکرداران را توصیه میکند. در مقدمهی این بحث اشاره میکند که آدمی از سه گروه زشتکار باید دوری گزیند و سپس حکایتی نقل میکند و میگوید:

«مخفی نماند راقم اوراق، در ضمن بعضی از فقرات نصایح، حکایات بطور مثل مینگارد و خالی از شک و شائبه و کذب است و از دیگری نشنیده است. جمله را به چشم خود دیده، به جهت عبرت اولوالابصار عرض و اظهار مینماید.»

حکایتی که در این فصل آمده بدین قرار است که نویسنده همراه یکی از دوستانش در منزل یکی از خوانین مهمان میشوند. در طول شب در خانهی او به قمار بازی بر روی سکههای عثمانی میپردازند. خان، بلافاصله بازی را میبرد. اما در پایان بازی هر چه را به دست آورده بود، از دست میدهد. سپس با زن خود به مشاجره میپردازد. مشاجرهی خان با خانمش در اینجا به شکل گونهای تئاتر عرضه شده است. نویسنده، عنوان آن را «سؤال و جواب» گذاشته است. توصیف صحنهی قمار و بگومگوی خان با خانمش، نشان از میل و رغبت میرزا آقا به نمایشنامه نویسی دارد. سؤال و جواب خان و خانم

قلمی میرزا آقا به ملکم خان نیز از همین روی بوده است. در حالی که ملکم در برخورد با ما ایرانیان، احساس خودی نمیکرد و سیاستمداری وابسته بیش نبوده است و نگرش او به تاریخ و فرهنگ ایرانی با بینش مردمی و میهنی میرزا آقا فرسنگ ها فاصله داشته است. ملکم خان در جایی گوید:

«امروز خرابی کل دنیا از این جهت است که طوایف آسیا عموماً و طوایف یورپا خصوصاً به واسطهی ظهور پیغمبران از اقلیم آسیا که مولد ادیان است و از اینجا ادیان به یورپا مستولی شده است، بواسطه ی واعظان، وصیان و امامان و نایبان و خلفای ایشان...»

این، اندیشهی غالب افرادی چون میرزا ملکم خان ناظمالدوله، میرزا آقاخان کرمانی، میرزا حسن خان سپهسالار، سید حسن تقی زاده، قوام السلطنه و محمدعلی فروغی و نظائر آنان بود.

در حالی که میرزا آقا تبریزی جز این میاندیشید و «رساله ی اخلاقیه» نمونههای بارز از اندیشههای عرفانی و مردمی و معنویات والای وی است.

شاید بتوان گفت که تنها نقطه ی اشتراک میرزا آقا با این گونه معاصرین، فقط در خدمت به نثر نوین فارسی، ابداع ژانرها نوعهای جدید ادبی و آوردن شکل و محتوای نوین به جهان ادب معاصر خلاصه میشود.

خلاصه ی فصول رسالهی اخلاقیه ی

میرزا آقا تبریزی

دکتر ح. م. صدیق (دوزگون)

«رسالهی اخلاقیه» اثر میرزا آقا تبریزی عبارت از یک مقدمه، ۱۴ فصل و یک مؤخره است. مؤلف در مقدمه از

میگردیدم، روزی صحبت از بیاعتنایی دنیا و بیوفایی اهل روزگار در میان بود.

خلاصه‌ی حکایت این است که در شام پیرمردی اسرار خود را به زنش بازگو میکند. روزی پاشایی مقداری طلا به امانت به او میسپارد. پیرمرد جعبه‌ی طلا را به زنش سپرد. چند روز دیگر که پاشا فوت کرد، تاجر غافل از عواقب امور، از ماجرا مسرور گردید و برای رد گم کردن مدتی به حلب رفت. زن نیز که با جوانی معاشقه داشت و جعبه را به او داد و پس از بازگشت پیرمرد ادعا میکند که همه را دزد برده است. پیرمرد نیز چند روزی بیش دوام نمیآورد «غصه به دل ریخته، مریض گشت و روز به روز بر شدت یافته، درگذشت.»

پس از نقل این حکایت سه ملاحظه میآورد: ملاحظه‌ی نخست آن که نباید آدمی زن و یا نوکر خود را آزاد و رها سازد.

ملاحظه‌ی دوم آن که کمال مرحمت و محبت شوهر در حق زن و آقا به نوکر آن است که از ادای حقوق ایشان غفلت نرزد و آنچه لازم است به آنان بدهد.

ملاحظه‌ی سوم آن که نوکر و اقوام و اتباع خود را در تحت فرمان زن ندهد و هر یک را به قدر اندازه و شأن و مقام خود نگهدارد.

فصل چهارم

عنوان این فصل «صرفنظر از حسب و نسب، تحصیل کمالات در خور استعدادهای خود انسان است.» در این فصل نیز مقدمه‌های دارد و پس از آن دو حکایت آورده است. مقدمه چنین است:

ای عزیز، مرد عاقل و انسان کامل آن است که تکیه بر حسب و نسب مال و دولت پدر و مادر ننماید و به اقتضای حسن استعداد فطری و جوهر جبلی تهذیب اخلاق و تحصیل آداب بکند. ادب پیرایه‌ی جداست و حسن خلق شکوه روح آمد. و غرور و شجاعت و دولت پدر از تربیت و ترقی غیرت و استعداد و ماهیت ذاتی، بر شأن و رتبت میافزاید. چنان که هر دو را به چشم عبرت دیده شده و مشاهده گشته و به عرض میرسد.

خلاصه‌ی حکایت نخست این است که فردی اهتمام زیادی در تربیت فرزندش داشت اما «چون قامت تربیتش از لباس استعداد و قابلیت عاری و بری بود، هر چه سعی

خانم به اندرون آمد و پشت سر هر چه در را کوبیدن گرفت. و خان نیز با پای برهنه خود را به خانم رسانید. سؤال و جواب میکنند:

خان خانم، خانم!

خانم زهر مار:

خان چرا همچین میکنی؟

خانم تا چشمت کور بشود.

خان یواش حرف بزنی رسوایم کردی، آخر مردم میشوند. خانم مردم سگ کیست، پولها را باختی زبان هم داری، آخر لیره‌های زیر بازو...

خان برو گم شو مرده شور زیر بازوها را ببر، یواش!

خانم بلند میگویم تا بشنوند، ای بیحیا، لیره‌ها از یادم نمیرود.

خان مگر لیره‌ها مال پدرت بود؟

خانم ای بیشرم، چه غلط کردی که اسم پدر [مرا] بردی.

خلاصه، خانم و خان به هم چسبیدند از صدای زد و خورد اینها و قیل و قال کنیزان در و دیوار از زن و بچه‌ی همسایگان تماشا گاه نظاره گیان گردید. هنگامه بر پاست، که گوش نشنیده و چشمی ندیده است. کنیز داد میکند:

«ای خانم زلفهای آقا را بریده، همه را کندی حیف نیست؟»

گیس سفید فریاد میکشد: «ای وای! ای وای! آقا به شکم خانم میزنی که آبستن است.»

«خان میگوید: ای سلیطه، انگشتم را میجوی؟ ول کن!»

خانم میگوید: «ای فلان فلان شده، فردا ببین چه بلا سرت میآورم.»

آنها در این کار، ما فرصت غنیمت داشته، برخاسته نصف شب پی فانوس از معرکه در رفتیم، و خان هنوز مبتلا است. وقتا ربنا عذابالنار.

فصل سوم

عنوان فصل سوم «در بیان نهفتن راز از زنان و برخی از حالات ایشان» است. در این فصل پس از مقدمه‌های کوتاه حکایتی با عنوان «زن تاجر شامی» آورده است. حکایت اینگونه آغاز میشود:

در سنه‌ی هزار و دویست و هفتاد و نه، از اسلامبول به طرف بغداد میرفتم. در عرض راه در شهر دیاربکر به خدمت شیخ معمری و محترمی رسیدم و در مدت سه روز که از استفاضه‌ی فیض خدمت ایشان مسرور و بهره‌یاب

با خشم و عصبانیت هر چه بلورجات داشته، شکسته بود. پس از آن حادثه به ناداری و فقر افتاده بود. به خلاف آن روزگار که خود گوید: بخت یار بود و مساعدت روزگار، اسباب معیشتم فراهم بود و عزت و نعمتم به دام، «چند وقتی طول نکشید که نعمت مبدل به نعمت و عزت مبدل به ذلت» گشت.

در آن حال به خود می‌آید و به روایت خودش: «... متنه شده، فیالفور مشت خاکی از زمین برداشتم و بر دهن زدم و به سجده افتاده و به خالق بخشنده لایه کردم.»

در پایان حکایت گوید:

اغفرلی الذنوب التي بغیر النعم خداوند کریم جمیع بندگان خود را از شر نفس سرکش و شقی و مراتب کبر و غرور و خودبینی محافظت فرماید، گوش شنوا و چشم بینا دهاد که بندگان ضعیف قدر نعمت بدانند و شکر دولت بجا آورند.

در بیان مکافات عمل است

میرزا آقا پیش از آوردن سه حکایت در موضوعی مکافات عمل، حسن سلوک با همگان و پرهیز از اجتناب و اذیت و آزار را از بهترین خصایص و نیکوترین صفات آدمی می‌شمارد و می‌گوید: «بدون شک و شبهه، درهای انتقام و مکافات باز است و خداوند منتقم و بنده نواز.»

و آنگاه به حکایت در بیان مکافات نیکی می‌پردازد. حکایت مربوط به سال ۱۲۷۹ هـ است که نویسنده گوید:

«... قسمتی از غنایم را به اسلامبول کشیده و از آنجا می‌بردم به سمت بغداد. در اسلامبول به کشتی بخار مینشیند و پس از سه شبانروز به بندر اسکندرون میرسد و شبانه همراه محمد بیگ طیب نظام و عصمت پاشا، از طریق جادهای سنگلاخ راهی حلب میشود. او در جاده از اسب میافتد و پایش میشکند. محمد بیگ او را سوار استری میکند و با سه نفر محافظ گسیل میدارد و امر میکند که در حلب به کاروانسرای که عجم (= اهل ایران) در آنجا سکونت دارند ببرند.» «... از مستحفظین التماس نمودم که مرا در کاروانسرای عجمها ببرند. و از بس که عجمهای آنجا با کاروانسرادارها بدرفتاری نموده بودند، به در هر کاروانسرا که رسیدیم، انکار نمودند که در اینجا، عجم نیست! و به هیچ جا راهم ندادند.»

کردند، سودی نبخشید.» و فرزند پس از مرگ پدر به کژ راه و انحراف افتاد و مردم «قطع نظر از این که سلام او را نگیرند، نسبت سفاقت و جنونش میدهند.»

نظریه‌ی تربیتی میرزا آقا در این حکایت نفی تأثیر تربیت بر ناهل است و به جبلت و موروثی بودن خلق و خو تأکید دارد. مانند سعدی که گوید: «تربیت ناهل را چون گردکان بر گنبد است.»

و خود مثل زیر را هم می‌آورد که: «از کوزه همان برون تراود که در اوست.»

خلاصه‌ی حکایت دوم نیز چنین است که مردی فقیر پسری با ذکاوت داشت، اما پدر «که برای مخارج یومیه معطل و در نزد طلبکاران مستأصل» بود، نتوانست او را به مکتب بفرستد. ولی فرزند خود در اثر استعداد ذاتی با خودآموختگی به تحصیل زبانهای فارسی، عربی و فرانسه پرداخته، موقعیت ممتازی در جامعه یافت و لقب «میرزا» گرفت.

در پایان فصل به موضوع کلامی «جبر و اختیار» می‌پردازد و می‌گوید:

«انسان در جمیع امور و مهمات، متوسل به قدرت و رفتار کاملهی حضرت جل و علا بوده، به قدر تکلیف خود حرکت نماید...»

فصل پنجم

فصل پنجم «در بیان شکر نعمت و کفران» است.

در این فصل نیز مقدمه‌های دارد و در آن تأکید میکند و می‌گوید:

«ای عزیز، در هیچ وقت و مقام، مراتب شکرگزاری و قدر نعمت را از دست مده و این طریقه‌ی خجسته را بر طاق نسیان و غفلت منه.»

او می‌گوید:

«فضلیت هیچ عملی در دینداری و خداترسی، بهتر و بالاتر از شکرگویی و قدردانی نبوده و نیست.»

جملات زیبا و مسجع زیر در همین فصل است:

حمد خداوند را به جا بیار، و از کفران اندیشه بدار.

شاکری را پیشه کن و از کفران اندیشه دار.

میرزا آقا پس از این مقدمه‌ی کوتاه، حکایتی از زندگی خود نقل میکند و می‌گوید روزگاری در مقامات عالیه بوده است، روزی از رفتار نوکران خود با مهمانانش، برآشفته و

شوال آن سال مکافات مجسم شد. بهمان طور بیگناه چوبم زدند و یک تا پیرهن چون دزد و قاتلانم در اتاق حبس کردند.

و در انتهای این سه حکایت نویسنده نتیجه میگیرد: اگر اندکی در این نکات تأمل و تعقل فرمائی، خواهی دریافت بلکه عین الیقین خواهی دید که مکافات هر عمل بنی نوع آدم واضح است و محسوس است و مجسم. پس پناه باید برد به خدا و بر ذات پاک واجب الوجود از این قسم تنبیه و مکافات که چوب و چماق و ضرب و شکنجه و کشته شدن در مقابل آن راحت است و نعمت است.

فصل هفتم

عنوان فصل هفتم «در بیان حقشناسی و سپاسگویی و پاس نیکی» است. بر این فصل هم مقدمه‌های آورده و گفته است که:

هر گاه شخصی نیکی کسی را پوشیده دارد در یک فقره دو ظلم کرده است. اولاً تکرار روی کار عمل خیر کسی ادای حقوق نیکی کننده است. اگر نکردی یک ظلم. ثانیاً اظهار خوبی شخص موجب تشویق و ترغیب خود او و سایرین است در خیرات و احسان اگر این را هم بجا نیاوردی این دو ظلم.

سپس حکایتی را مبنی بر احسانی که از یک «زن مخدّره غفیفه خراسانی» دیده، نقل میکند که در سال وفات محمدشاه قاجار در خراسان شورش رخ داد بدینگونه که «ترک کیشی» راه افتاد:

در طغیان سالاریها... دو ساعت از شب گذشته، آن شورش و خونریزی در گرفت و قتل و غارت اتراک شروع شد. من بنده از شب ۲۶ تا روز نهم شهر ذیحجه الحرام که روز عرفه باشد، در ارک مشهد مقدس مثل سایر ارکیهای متحصن و متأمل انواع صدمات و اقسام زحمت قحطی نان و هول جان بودم و دیدم آنچه که بایست دید.

تا آن که یکی از نوکرها او را به خانهای برد و به حکم سالار در کوچه و بازار جار کشیدند که هر کس از اهل آذربایجان تا سه روز در این شهر بماند خود کشته و مالش یغما و خونش به گردن خودش خواهد بود.

در مشهد زنی که میرزا آقا به منزل او پناه برده بود، شخصی موسوم به حاج رستم را به او معرفی میکند که

تا آن که در بازار به یک عجم (=ایرانی) برمیخورد و از او میخواهد «یک شب مرا در جایی راه بدهند تا چاره‌ی پای شکسته نمایم.»

خلاصه، آن ایرانی برایش منزلی تهیه میکند و در آنجا، جوانی وی را میشناسد و

«فریاد کشید و بر روی پاهایم افتاد، گفت: «قربانت بگردم، تو کجا، اینجا کجا و اینچه حالت؟ من چنین روزی را از خدا میخواستم که تو را خدمت نمایم و نیکی را که به من کردی تلافی کنم.»

در آنجا پنجاه و سه روز میماند و به کمک آن جوان مداوا میشود.

اما، حکایت دوم:

میرزا آقا پس از آن حکایت کوتاه دیگری نقل میکند به این مضمون که:

روزی از والدهی ماجدهی آقاخان محلّاتی میپرسند:

«آیا این راست است که مریدهای حاجی میرزا هادی از سرکاره برسید آیا این راست میگویند که مریدهای شما وقتی که دست آن ها به شما نمیرسد نذرها و نقدها را به حیث کما در دریا میریزند و اعتقاد ایشان است که نذورات در هر جا باشد به شما میرسد؟

او میگوید: «بلی مریدهای ما در هند پول میریزند به دریا و از حوض سردابهی حاج میرزا هادی سردرمیآورد و به ما میرسد!»

میرزا آقا در استنتاج از این حکایت میگوید:

«معامله ی خدایی، نقد و نسیه و دور و نزدیک ندارد. در بغداد میدهی، در حلب به تو میرسد. در هند میدهی و در بغداد میگیری.»

حکایت سوم از زبان یکی از معمرین روزگار نویسنده است که میگوید:

من وقتی در صفحات بلوچستان حاکم شهری بودم و آمر جمعی، از قضا روزی دو سه نفر نترد که در بازار برفت (برفته) آشکار کرده و عین مال در دست آن ها گرفته بودند. نزد من آوردند و ماجرا باز گفتند. چون مطلب واضح بود و عمل لایح، سارقین را حکم بر حبس دادم.

سپس آن حاکم از بدرفتاریهای دیگر خود نیز با محبوسان و دیگران گفت و در انتها ادامه داد: باری فقره ستم ماجرای بر دزدان و چوب زدن آن مرد بیگناه در ماه شعبان اتفاق افتاده بود که ناگاه در شب یازدهم شهر

مسلمان این استخاره میخواستی قبل از آمدن به خانه خراب بکنی و به خدا، به پیغمبر، به امام یقیناً خوب نمیآمد.

در انجام فصل از خوانندگان میخواهد که «انشاءالله ذکر این حکایت را حمل بر اکره مهمان نخواهند فرمود، منظور حفظ مراتب حسن سلوک و قاعدهدانی است نه چیز دیگر.»

فصل نهم

موضوع فصل نهم «مداومت و استقامت در امور و پایداری در انجام تکالیف» است. در این فصل به جای حکایت، چهار نکته و اندرز مهم آورده است.

نخست این که شخص در کار و وظایف خود مسامحه روا ندارد و کار امروز را به فردا نیفکند که در غیر این صورت ضرر میکند.

دوم آن که در کار و زندگی پیش رفتن و ترقی کردن را مدّتنظر داشته باشد و پیوسته در این اندیشه سیر کند.

سوم آن که با کسی بیجهت به مخالفت نپردازد و برای خود دشمن تراشی نکند.

چهارم آن که با افراد ناباب دوستی نکند به ویژه افراد فاسد العقیده و لامذهب که شایستهی اعتماد و دوستی نیستند. در این باب پای بندی خود را به دین اسلام نشان میدهد و پیروان هر دینی را نیز محترم میشمرد و میگوید:

بدانکه محبوس نظر به آن کیش و آئینی که دارد، از اذیت و آزار بندگان خدا باز یک ملاحظه و اندیشه دارد، و این طایفه لامذهب اگر دنیا اهل عالم را آتش گرفته بسوزاند باکی ندارند و بغیر از خویش و استراحت خویشتن [نمیخواهند] چنانکه در این عهد و روزگار بسی گرگان آدم خوار در لباس گوسفند [اسم] درویش و فقیر را بر خود بسته، دام تزویر و ریا را در سر راه هر بیچاره ساده لوح گسترده، در قول درویشند و در فعل مایهی تشویش. طالب ازدحام و راغب راهزنی خاص و عام میباشند. حاشا و کلا وارستگان دنیا و مردان راه خدا را از اجتماع انام و دست بوس عوام چه اعتبار و سر حلقهی دایرهی طریقت و مرشدین ملت را با جلب منفعت و جمع کردن مال و دولت چه کار.

یله هشدار در این بادیه طرارانند.

یاریاش نماید و به شاهرود برود. مدتی در خانهی آن زن پناه میگیرد و سپس به شاهرود میرود.

در انتهای حکایت میگوید

از آن وقت تا بحال آنی از خیال آن نیکبها و طرز محبت و مردانگیهای آنها غافل نیستم و تا جان در بدن دارم، شکر گزارم. امید از کرم عمیم حضرت لم یزل و لایزال چنان است که همهی ما بندگان روسیاه را در راه مرحمت خدائی از لباس مروت و حق شناسی عاری نفرماید و تقصیر سیّات را بر ما نگیرد.

فصل هشتم

فصل هشتم رسالهی اخلاقیه در موضوع مذمت و منع کسانی است که نخوانده و دعوت نشده به جای میروند و یا این که کسی را به طفیلی به آنجا میبرند. در اینجا نیز مقدمهای روان در شرح موضوع آورده و سپس حکایتی نقل کرده است. این حکایت نیز از زندگی خود نویسنده اخذ شده است.

حکایت از ماجرای روزگاری است که میگوید:

موجب کم داشته و مخارج زیاد، مقروض بودم و پریشان، مفلوک بودم و حیران» در چنین حالی عصر وقتی به خانه میآمده، پول اندکی داشته و در اندیشه بوده که با آن پول چگونه خواهد توانست مواد شام خانهاش را تهیه کند که ناگهان دیدم یک نفر از خویشان بسیار دور زخم که قریب به اجتهاد است، با پشت نه نفر از ریش سفیدان بلوک و دهات با یک اسب و قاطر که سر و کار با دیونی داشتهاند تشریف آورده در اتاق نشستند. چه عرض کنم چشم من که بر اینها افتاد، از پریشانی و بیپولی که داشتم از سر تا پای بدنم خشک شد و زبانم (و) ناطقهام لال گردید و سواى لفظ «سلام» حرفی بر زبانم جاری نشد.

تا آنکه به در خانهی یکی از رفیقان سلیم النفس خود میرود و مقداری پول از او میگیرد و «روغن و گوشت و نان و وسائل سائره هر یک را از جایی تهیه میکند»

سرانجام سفره پهن میکند و

عرض کردم جناب آقا بسم الله غذا میل بفرمائید. آقا چه کردند در کمال متانت تسبیح برداشته استخاره میفرمایند که بخورند یا نخورند و اگر بخورند چه قدر بخورند. حالا به دقت تصور بفرمائید ببینید من بیچاره چه حالتی باید داشته باشم و به این آقا چه عرض کنم. آخر ای آقای

فصل دهم

عنوان فصل دهم «در بیان بازداشتن دوستان از اعمال شنیعه» است. در این فصل نیز پیش از آوردن حکایتی از زندگی خود، بحثی مستوفی در باب این که چگونه شخصی را باید به رفاقت برگزید بحث میکند و پنج شرط برای این کار قائل میشود:

اول دوستی و مودت باید برای شخص محض بوده باشد نه از برای احتیاج و جهات دیگر از قبیل مال و دولت و شأن و رتبت.

دوم رفیق آنست که معایب تو را بدون اغماض و بلامضایقه با تو بگوید و مخفی ننماید و در حرکات و رفتار بهیچوجه تملق نکوید.

سیم در تحمل زحمات و بردباری و بذل مال همیشه تقدم بر تو جوید و در این مورد همواره بر دیگران سبقت ورزد. چهارم آن چیزی که خود اکراه دارد، بر رفیق خود نپسندد.

پنجم از ارتکاب ملامهی و مناهی و از اشتغال در اعمال شنیعه و قبیحه حتیالامکان رفیق خود را منع نماید و نگذارد مرتکب فعل ناشایسته بگردد.

موضوع حکایت که از زندگی خود اخذ کرده است، منع رفیق از هوسبازی و میل به زنان و سوق او به احترام بر همسر حلال خود است. و در انجام فصل به عنوان نتیجه میگوید:

معلوم است اگر عمل بد در دنیا عاقبت خوبی داشت، اینهمه اینیه و اولیاء سلام الله علیهم و حکما و ناصحین زحمتها بیجا نمیکشیدند و اینهمه کتب و اخبار از برای ما نمیگذاشتند. این است که پدران تجربه آموز و مادران محبت و دلسوز دائم الاوقات اولاد خود را از مجالست مردمان بیتربیت و نانجیب منع مینمایند و به مؤانست و معاشرت رفیق درست کار نجیب و باحیا ترغیب و تحریص میفرمایند.

فصل یازدهم

عنوان فصل یازدهم «در بیان تربیت اولاد و تعلیم علم و کسب معرفت» است. در مقدمه میگوید که پس از تعلیم واجبات مذهبی باید فرزند را با علوم و فنون آشنا ساخت و در صورت عدم امکان به آن باید «او را به کسب صنعت و حرفه و آموختن هنر مجبور ساخت» تا این که در بزرگی،

از بیکاری برای امر معیشت لابد نماند و نوکری کسی را اختیار ننماید.

در مقدمه و پیش از آوردن حکایت، به نقل دیالوگی می پردازد که خود در مجلسی شاهد آن بوده است.

سؤال و جواب از نوکری و کاسبی

سؤال: اگر کسی پرسد کاسبی بهتر است یا نوکربابی، من میگویم نوکرباب از حیثیت تشخص بر کسبه برتری داشته باشد.

جواب: چه برتری دارد محض فعل است یا به دلیل و برهان. اگر آدمی به کد یمین و غرق جبین کسب روزی حلال بکند چه علت دارد که محتاج و خدمت گذار دیگری بوده باشد؟

سؤال: بلی درست، اما حرف من در تشخص و بزرگی است و ترقی است. میبینی آحاد ناس از اولی درجه نوکری میتواند به رتبت صدارت عظمی برسد و انواع مراتب ترقی و افتخار حاصل نماید و تسلط به رعیت کسبه داشته باشد، ولی در کاسبی اینقدرها ترقی و تسلط نیست و نبوده.

جواب: این فرمایشات صحیح است. ولی اگر درست ملاحظه نمائید، باز آن تسلط و اقتدار محتاج برکاسب و رعیت بوده است. هر گاه تجارت و زراعت رعیت نباشد، و مالیات ندهد، بزرگان شما از کجا گذران میکنند و امر معیشت ایشان از چه ممر فراهم است؟

سؤال: شما مگر نمیبیند بهترین نعمتهای دنیا در عمارت عالیه و البسهی فاخر و اسباب تجمل مال و منال عزت و راحت همه در طایفه نوکر باب جمع است و رعایا ابد از این لذایذ و اقتدار بهره و حسی ندارند مگر اتفاقا در یک دوره آن هم بسیار کم و مختصر.

جواب: اگر انصاف دارید در عرایض من قدری تأمل و تدبر بفرمائید، آن وقت ملتفت میشوید که دنیا چه خبر است. میفرمائید بزرگی عبارت از مذهب و مرتبه است و مال و منال و اسباب تجمل.

پس از آوردن این گفتگو حکایت از زندگی خود در تبریز که در شغل دولتی کار میکرد و ماهی ۲۰ تومان موجب میگرفته، سخن میراند و خود را با جوانی جوراب فروش که در آن زمان با هم رفاقت داشتند مقایسه میکند و میگوید:

و عاری است آلا در سلسله‌ی قمارباز و صفات آنان را دروغ‌گویی، بدقولی، سرقت، بیعاری و ... میدانند. دوم آن که میگوید:

«عزیز من! هیچ وقت غیرت و حمیت ملت خود را از دست مده زیرا که تعصب ملی صفت مخصوص مردان است و بی‌غیرتی و بی‌حمیتی مخصوص نامردان.»

سوم «درست حساب و درست قول بودن با مردم که صاحب این صفات بر حسب اعتبار و اعتماد، شریک مال مردم است و همیشه حاجت رواست.»

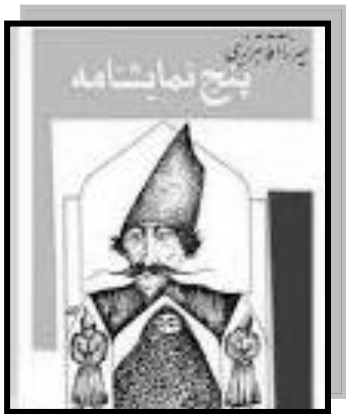
چهارم سرزنش نکردن و طعنه نزدن بر کسی که عیبی خدایی نظیر کور بودن و یا لنگ بودن داشته باشد. پنجم پرهیز از سخن چینی و نمایی و او را «رو سیاهترین اهل روزگار» مینامد.

ششم: هیچوقت بیتامل و ملاحظه حرف مزین مبادا وقتی حرف از دهننت بیرون آید که باعث هزار گونه خجالت و انفعال و مایه هزار قسم فتنه و جنگ و جدال بشود. پس موقع و مقام و یمین و یسار مطلبی را درست ملاحظه بکن و حرف را دو دفعه از دهن برگردان و دفعه سیم بگو. نکو گو اگر دیر گوئی چه غم

همینگونه تا پایان فصل اندرزهایی مفید با نثر مسجع زیبا و آوردن شواهد و امثال از متون نظم و نثر فارسی بیان میدارد.

خاتمه

مؤلف در انتهای تألیف خود بخشی باعنوان خاتمه دارد که به تقلید از باب هشتم گلستان سعدی یعنی باب «در آداب صحبت» حاوی نکات تربیتی و اندرزهایی است که به نثری زیبا نگاشته شده است.

من که ماهی بیست تومان نقد داشتم به او که در سال صد تومان مایه داشت همه محتاج او بودم و از برای صد دینار وجه نقد هر روز میبایست آدم فرستاد در نزد او گردن کج نماید و پول بگیرد. حالا سنجید که نوکری چه چیزی است و کاسبی چه لذتی دارد و استراحت دارد.

فصل دوازدهم

عنوان این فصل «در بیان مذمت خست و شرح این صفت ملامت اثر» است. او میگوید:

و بدترین صفات عالم و آدم خست است و لثامت و دنائت، زیرا که کراهت و سخاوت مایه هر گونه محبت است و شهرت نیست و لثامت سبب هزار قسم کراهت است و نفرت. این حیف است که شخص کامل به اندک عقلی خود را در نظرها خوار نماید و به جهت دنائت طبع و خست مذموم و مردود هم جنسان خود گردد.

سپس، حکایت حاج محمود را میآورد که خود نمیخورد و خانواده‌اش را در عسرت و تنگدستی نگه میداشت و پس از مرگش، زنش با جوانی ازدواج کرد و اموال بازمانده از او را پایمال ساخت. در در انتهای حکایت، به اندرز میگوید:

دیدهی بصیرت بگشای و از حالت غفلت به در آی، کی انصاف بوده است که در آن کوری باطن با این همه زحمت و مرارت مال و دولت اندوخته نمایی، در وجود خود و عیال و اطفال از خست و لثامت سخت بگیری، آخرالامر بگذاری و بروی، دیگران آن مال و دولت را با زن و دختر تو تصرف نمایند و بخورند و عیش بکنند و تو را مذمت و ملالت بدارند. و حال آنکه چندین نفر را دیدی که حالش چه بوده و مالش چه شد، که اندوخت و که برد، که جمع کرد و که خورد.

فصل سیزدهم

نمایشنامه‌ی حاج مرشد کیمیگر را دربردارد.

فصل چهاردهم

این فصل در موضوع «آداب معاشرت» و حاوی نصیحتی چند است:

نخست پرهیز از معاشرت با قماربازان است. وی آنان را «بیشرترین اشخاص و بی‌حیاترین مردم» نام میدهد:

بیشرترین، اشخاص و بی‌حیاترین مردم طایفه‌ی قمارباز است و جماعت حیلت پرداز... در میان هر سلسله‌ننگی

Xudafərin

Türkçə - Farsca

Mart-Nisan 2021- İL19- SAY 192-(ƏLMI-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRĞİ)

WWW.KHUDAFARIN.IR

Nəriman Həsənzadə 90 il

